

Barns och ungas deltagande i beslutsfattandet i Finland

Europarådets politikundersökning

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2011:28

Barns och ungas deltagande i beslutsfattandet i Finland

Europarådets politikundersökning

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2011:28

Undervisnings- och kulturministeriet
Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen
PB 29, 00023 Statsrådet
<http://www.minedu.fi>
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

Ombrytning: Erja Kankala, opetus- ja kulttuuriministeriö
Omslagbild: Användning av bilden med Europarådets tillstånd

ISBN 978-952-263-066-7 (Online)
ISSN-L 1799-0343
ISSN 1799-0351 (Online)

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2011:28

Innehåll

Inledning	4
Sammanfattning	6
Bakgrund	9
Finland i korthet	11
Metodologi använd vid undersökningen av barns och ungdomars deltagande	13
Kartläggning av barns upplevelser av deltagande i Finland	15
Resultat av barnfokusgruppernas möte	24
Fallstudier i Jakobstad och Tammerfors	31
Analys av lagstiftningen och policymiljön för barns och ungdomars deltagande	38
Rätten att få komma till tals i olika miljöer och situationer	60
I familjen	60
Vård utom hemmet	62
Hälsovård	64
Utbildning och skola	69
Lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet	75
Våldssituationer	78
Hörande av barn vid juridiska och administrativa förfaranden	81
Hörande av barn i migrations- och asylärenden	85
Den offentliga förvaltningen och medborgarsamhället	87
Slutledningar	91
<i>Bilaga 1: Europarådets undersökning av policyerna för barns och ungdomars deltagande</i>	<i>93</i>
<i>Bilaga 2: Enkät om barns upplevelser av deltagande</i>	<i>101</i>
<i>Bilaga 3: Anvisningar och program för mötena inom fokusgrupperna för barn</i>	<i>107</i>
<i>Bilaga 4: Anvisningar och frågor för de kommunala fallstudierna i Finland</i>	<i>114</i>
<i>Bilaga 5</i>	<i>117</i>

Inledning

”Idealsituationen vore att de vuxna och andra beslutsfattare kom ner på gatunivå och frågade oss vad som bör ändras och vad som inte bör ändras. De skulle alltså komma och fråga oss vad vi tycker”. Detta är ett direkt citat av en finländsk ung som deltog i undersökningen och det är en bra återspeglning av barns och ungas uppfattning om nuläget.

Barn och unga har rätt att delta och bli hörda. Denna rätt förverkligas ändå inte alltid fullständigt överallt i Europa, inte heller i Finland. Undervisnings- och kulturministeriet är med och främjar barns och ungas rätt att delta.

Barns och ungas deltagande och hörande av dem kräver framförallt vuxnas attitydförändring och jämlikt bemötande. Barn behöver redan i unga år få erfara att deras åsikt intresserar vuxna och att de kan påverka. Om barn och unga inte hörs kommer de inte heller att höra unga när de är vuxna.

För att barn och unga ska kunna säga sitt i olika frågor måste man öppet informera dem om dessa redan i beslutens beredningsskede. Detta i sin tur passar inte särdeles bra ihop med en hemlighetsfull beredning och byråkrater som bestämmer om ärenden i kabinett med hjälp av betalda konsulter. Beredningen av beslut måste göras allt synligare.

Europarådet har bestämt sig för att undersöka hur väl barn och unga hörs i olika länder genom att starta pilotprojekt i tre länder. Finland var det första pilotlandet i den år 2010 inledda deltagandeundersökningen. Utgångspunkten i politikundersökningen var Förenta nationernas konvention om barnens rättigheter och artikel 12 som tillförsäkrar varje barn rätt att uttrycka sin åsikt i alla frågor som rör honom/henne. Undervisnings- och kulturministeriets ungdomsenhet koordinerade undersökningsprojektet för Finlands del. Vi hoppas att denna undersökning och dess rekommendationer gör sitt för att förbättra hörandet av barn och unga.

Helsingfors, november 2011

Paavo Arhinmäki
Kultur- och idrottsminister

Georg Henrik Wrede
Direktör för ungdomsenheten

yes,
I can

ating
t 9:00

Sammanfattning

”Deltagande beror på attityder, inte lagar.”

”Deltagande bör utgå från barnen.”

Citat av finländska barn som deltog i undersökningen

Citaten ovan illustrerar en av de viktigaste slutsatserna i undersökningen av barns och ungdomars deltagande i Finland. Oavsett lagar och bestämmelser om deltagande finns det ändå i praktiken rum för förbättring. Detta gäller speciellt vissa kontexter i det finländska samhället, såsom inom hälsovården, inom vård utom hemmet och med avseende på beslut om lek och fritidsaktiviteter.

Barns och ungdomars deltagande enligt definitionen i artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter innebär att barn har rätt att få komma till tals och bli tagna på allvar. FN:s kommitté för barnets rättigheter har antagit en s.k. allmän kommentar om verkställandet av ovannämnda artikel och utfärdat riktlinjer om de områden där barn har rätt till deltagande. Undersökningen av barns och ungdomars deltagande i Finland utgår från dessa riktlinjer.

Undersökningen genomfördes av en europeisk utvärderingsgrupp med europeiska experter och Europarådets representanter och en nationell utvärderingsgrupp i vilken ingick en fokusgrupp bestående av sex barn. Dessutom genomfördes en webbenkät med över 700 barn i åldern 7–17 år från olika delar av Finland, och en diskussionsdag med fokusgrupper av barn och unga i åldern 10–21 år arrangerades i september 2010. I diskussionerna med

fokusgrupperna berättade barnen och ungdomarna om sina egna erfarenheter och vardagsaktiviteter. De berättade om huruvida vuxna lyssnade på dem i fråga om dessa aktiviteter och, om så inte var fallet, diskuterade förklaringar och sätt att förbättra situationen. Utöver de aktiva hörandet av barnen genomfördes två fallstudier i Tammerfors respektive Jakobstad.

I Finland sker barns och ungdomars deltagande, både direkt och genom representation, huvudsakligen i formella strukturer. Dessa omfattar lokala ungdomsfullmäktige (äldre än 12 år), elev- och studentråd, nationella och lokala barnparlament (åldern 7–12 år), barnombudsmannen samt utredningar bland barnen i Finland, vilket är en av det finländska medbestämmandesystemets styrkor. En analys av lagstiftningen och policymiljön kring barns och ungdomars deltagande visar att frågan tas upp i flera lagar i Finland och att de ovannämnda formella deltagandestrukturerna utgår från lagstiftningen. Trots att lagstiftningen utgör grunden för barns och ungdomars deltagande har den inte varit föremål för en ingående evaluering, med undantag av delar av ungdomslagen. Till följd av de ”formella” strukturererna är barns deltagande i hög grad styrt enligt en ”uppifrån ned”-inställning där aktiviteterna är planerade i förväg, i stället för ”nedifrån upp”. Barnen engageras inte i utvecklingen av metoderna för deltagande, och nya metoder prövas inte i tillräcklig utsträckning. Det finns ett behov av nya instrument och verktyg för att förbättra barns och ungdomars deltagande på alla livs- och samhällsområden.

De flesta barn som rådfrågades under undersökningen uppgav att de fick uttrycka sina åsikter och togs på allvar i informella sammanhang, såsom inom familjen och i kontakter med skolpersonal, läkare och hälsovårdspersonal. Så var inte fallet i samma utsträckning i andra sammanhang, såsom inom den lokala och riksomfattande förvaltningen, eller i kontakter med jurister och domare, barnvårdare vid barn- och ungdomsboenden och med medierna. Enligt de intervjuade barnen (60–70 % av respondenterna) bidrog barnens hjälptelefoner och elev- och studentråden i hög grad till att barn och unga fick komma till tals och blev tagna på allvar. Enligt hälften av barnen bidrog också barnombudsmannen, Barnens Parlament i Finland, de kommunala ungdomsfullmäktige och de lokala barnparlamenten till att säkerställa att barnen fick komma till tals. Nästan en tredjedel av barnen visste emellertid inte vad de ovannämnda organen var och kunde inte svara på frågan. Enligt barnen gör finska riksdagen och riksdagsledamöterna mindre än andra formella och informella organ för att lyssna på barnen. Majoriteten av barnen (85 %) hade hört av vuxna och andra barn och ungdomar om att de har rätt att komma till tals och bli tagna på allvar och var således medvetna om denna rätt.

Verktyg för att förbättra barns deltagande i alla sammanhang hittas bäst genom att sprida god praxis, engagera barn i utvecklingen av nya deltagandemekanismer och utbilda personer i att arbeta med och för barnen. Ett verktyg som användes under undersökningen var diskussioner med fokusgrupper av barn och unga, speciellt i formen av ”erfarenhetens kalejdoskop”, eller den s.k. världskafétekniken. Arbete i fokusgrupper bör stimuleras för att garantera att barn och unga kan delta direkt och inte endast genom indirekta strukturer. Det framgick av fokusgruppsmötena att kamrater och närstående vuxna i allmänhet lyssnar på barn och unga, medan professionella som arbetar med och för barnen tenderar att inte göra det. Enligt barnen beror detta på de vuxnas förutfattade meningar om barnen, såsom rädslan för urholkning av vuxnas auktoritet, eller brist på tid och resurser.

Barnens förslag var att man bör se över strukturerna för deltagande och åstadkomma en attitydförändring hos de vuxna. Barnen var självkritiska och tillstod att också de måste aktivera sig.

Ytterligare rekommendationer som utformades under undersökningen omfattar förbättring av lagstiftningen. I synnerhet ska ungdomars deltagande definieras noggrannare i ungdomslagen, och kommunerna ska åläggas skyldigheten att anta en lokal strategi eller handlingsplan i ungdomsfrågor som inbegriper åtgärder för medbestämmande i skolor, inom hälsovården och i andra sammanhang. Det behövs förbättring av lagstiftningen som hänför sig till barn yngre än 12 år, till exempel beträffande inrättandet av skolråd utöver dem som finns i gymnasierna och högskolorna. Dessa bör göras obligatoriska vid alla utbildningsanstalter. Rum för förbättringar finns också inom social- och hälsovården.

En generell slutsats av intervjuerna med barnen och analysen av de befintliga deltagandestrukturerna är att det behövs bättre utbildning av personer som arbetar med och för barnen, inklusive lärare, jurister, hälsovårdspersonal, poliser, socialarbetare, företrädare för medborgarorganisationer samt kommunala, regionala och statliga tjänstemän. Dessutom ska barnen utbildas i och informeras om sina rättigheter och möjligheter till deltagande. Förutom utbildning ska barnen erbjudas mer barnvänlig information.

Analysen av de rådande strukturerna visar att man i valet till de formella deltagandestrukturerna inte alls tar specialgrupper i beaktande, såsom invandrarbarn, handikappade barn, asylsökande barn eller andra missgynnade grupper. Det tas för givet att alla barn har lika möjligheter att delta genom skolsystemet. Det finns emellertid inget belägg för att de ovannämnda grupperna är jämlikt representerade i de rådande strukturerna eller omfattas av utredningar, höranden eller andra deltagandeformer. Företrädare för invandrarbarn och handikappade barn hävdar att de inte deltar genom vare sig formella eller informella strukturer. Det behövs personresurser och finansiella resurser för att säkerställa att dessa barn har lika möjligheter till deltagande. Organisationer i andra av Europarådets

länder som har erfarenhet av att rådfråga dessa barn kan dela med sig av sina erfarenheter och metoder med organisationer och institutioner i Finland.

Barn och ungdomar rådfrågas sällan i början av en beslutsprocess och kan således inte egentligen påverka de beslut som fattas. Av fallstudierna i två städer påträffades likväl flera goda förfaringssätt genom vilka barn och unga medverkar i lokala beslutsfattande kommittéer som diskuterar lokala frågor, såsom utbildning och stadsplanering.

I fråga om deltagande i utbildningsanstalter har elevkårer redan inrättats vid flera skolor. Eleverna ser dessa som bevakare av deras intressen. Dessvärre fungerar inte skolråden väl i alla skolor, och skolråd finns inte på alla skolstadier. Dessutom är skolråden inte den enda kanalen för elevernas medbestämmande i utbildningsbeslut och utarbetande av läroplanen. Det rekommenderas att skolråd ska göras obligatoriska inom alla utbildningsstadier och att skolrådets roll och syfte ska fastställas i lag. Dessutom ska specifika metoder utarbetas för förskolor och daghem.

Finland har många styrkor i fråga om att låta barn och ungdomar komma till tals och respektera deras åsikter, speciellt inom de formella representativa strukturerna. Det behövs emellertid förbättringar genom att utveckla nya och innovativa metoder för barns deltagande, tillhandahålla utbildning, säkerställa barnvänlig information och inkludera missgynnade barn och ungdomar.

Bakgrund

Undersökningen baserar sig på ramen för Europarådets policyundersökning av barns och ungdomars deltagande 2010–2011¹.

Artikel 12 i Konventionen om barnets rättigheter föreskriver:

”1. Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätt att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2. För detta ändamål ska barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.”

Undersökningens syfte

Undersökningens allmänna syfte är att

- a) utreda i vilken omfattning medlemsländernas lagstiftning och policymiljö motsvarar principerna i FN:s Konvention om barnets rättigheter gällande barns och ungdomars rätt till deltagande och medbestämmande
- b) ge medlemsländerna råd och rekommendationer som hjälper dem att införa internationella och nationella bestämmelser om barns och ungas deltagande
- c) arbeta för att skapa en jämförelseram för barns och ungas deltagande i medlemsländerna och identifiera ”parametrarna” för deltagande.

Resultaten av undersökningen ska bidra till

- utarbetandet av gemensamma europeiska riktlinjer för integrering av barns och ungas deltagande på olika nivåer av beslutsfattandet

- utvecklingen av utbildningsverktyg för att främja barns och ungdomars deltagande.

Förväntade resultat

I medlemsländerna:

Fristående erkännande av positiv utveckling och prov på förändring

- Råd för hur länderna kan stärka sina lagstiftnings- och policyamar för barns och ungdomars deltagande utifrån både barnrättskonventionen och den positiva utvecklingen i andra medlemsländer
- Större medvetenhet om barns och ungdomars rätt att komma till tals och bli tagna på allvar, vilket bidrar till en allmän medbestämmandekultur
- Positiva bidrag till regeringens förberedelser inför FN:s barnrättskommittés återkommande rapporter

Inom Europarådet:

- Utveckling av kvalitetsindikatorer utifrån resultaten av undersökningarna och de rådande bestämmelserna (konventioner och rekommendationer)

¹ Slutlig version mars 2010, http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/participation/Final%20framework%20for%20CYP%20review_Mar%203.pdf.

- Arbetsmetoder som beaktar barn och ungdomar överlag i nationella och europeiska policyanalyser
- Utvecklandet av en jämförelseram för identifiering av olika parametrar för deltagande i de granskade länderna

Fokusområden

Undersökningen fokuserar på barns och ungdomars deltagande på följande områden:

- Familj
- Vård utom hemmet
- Hälsovård
- Utbildning (inkl. daghem/förskolepedagogik)
- Aktiviteter utanför skolan (idrott, konst, fritidsverksamhet, påverkan på det offentliga rummet)
- Våldssituationer
- Juridiska och administrativa processer (inkl. brottmål och immigration)
- Det offentliga livet och medborgarsamhället (politisk aktivitet, medverkan i lokala och riksomfattande demokratiska processer, organisationer och aktiviteter under ledning av barn och ungdomar)
- Barn i medierna

Fokusområdena i denna undersökning har anpassats något utifrån FN-kommitténs allmänna kommentar nr 12 gällande implementeringen av artikel 12 i FN:s Konvention om barnets rättigheter (barnrättskonventionen) gällande barnets rätt att komma till tals.

Finland i korthet

- Finland, officiellt Republiken Finland, är ett av de nordiska länderna och beläget i Nordeuropa. Finland har landgräns med Sverige i väst, Norge i norr och Ryssland i öst. Estland ligger på andra sidan Finska viken i söder.

- Finland är över 1 000 kilometer långt från söder till norr, där klimatet och naturen är nästan arktiska. Finland är det till arealen sjunde största landet i Europa. Av ytan på 338 000 kvadratkilometer täcks 69 procent av skog, 10 av inlandsvatten och 8 av odlingsmark. Finland kallas ofta ”de tusen sjöarnas land” och är ett av de största skogsindustriländerna i världen.

- Finland är en parlamentarisk republik, vars centrala förvaltningsorgan finns i Helsingfors. Lokalförvaltningen är fördelad på 342 kommuner. Enkammarparlamentet har 200 ledamöter som väljs vart fjärde år. Presidenten väljs vart sjätte år genom direkt folkval.

- I huvudstadsregionen (Helsingfors, Esbo, Grankulla och Vanda) bor cirka en miljon människor, och där produceras en tredjedel av hela landets BNP.

- Finland var ett agrarsamhälle fram till 1950-talet. Den sena industrialiseringen medförde en snabb ekonomisk utveckling. Landet utvecklades till en välfärdsstat och lyckades balansera mellan öst och väst på det globala ekonomiska och politiska fältet. Finland återfinns ofta i toppen av internationella jämförelser. År 2010 utsågs Finland till det bästa landet i världen i tidskriften Newsweeks jämförelse

där kriterierna var hälsovård, ekonomisk dynamik, utbildning, politiskt klimat och livskvalitet.

Befolkning

- Finland har 5 304 000 invånare, av vilka 22,8 procent (1 222 959 personer) är barn och ungdomar i åldern 0–19 år². Av befolkningen överlag är 49 procent män och 51 procent kvinnor, men i åldersgruppen 0–19 är förhållandet det omvända, dvs. 51 procent pojkar och 49 procent flickor. Största delen av befolkningen bor i landets södra delar. I Europa har endast Norge och Island en lägre befolkningstäthet.

- Andelen utländska medborgare i Finland är 2,9 procent, vilket hör till de lägsta inom EU³. Största delen (40 %) av de utländska medborgarna i Finland härstammar från Ryssland, Estland och Sverige. Barn till utländska medborgare som är bosatta i Finland ges inte automatiskt finskt medborgarskap. Barn som föds i Finland och som inte ges medborgarskap i ett annat land blir finska medborgare.

- Finland har två officiella språk. Majoriteten talar finska (93 %) och en minoritet talar svenska (6 %). Ytterligare en minoritet på 0,17 procent (9 000 personer) som bor i landets norra delar har samiska som modersmål. Alla medborgare har rätt att få utbildning på sitt modersmål.

- I Unicefs kartläggning av barns allmänna välfärd i de rika OECD-länderna placerade sig Finland på fjärde plats. Jämförelsen fokuserade

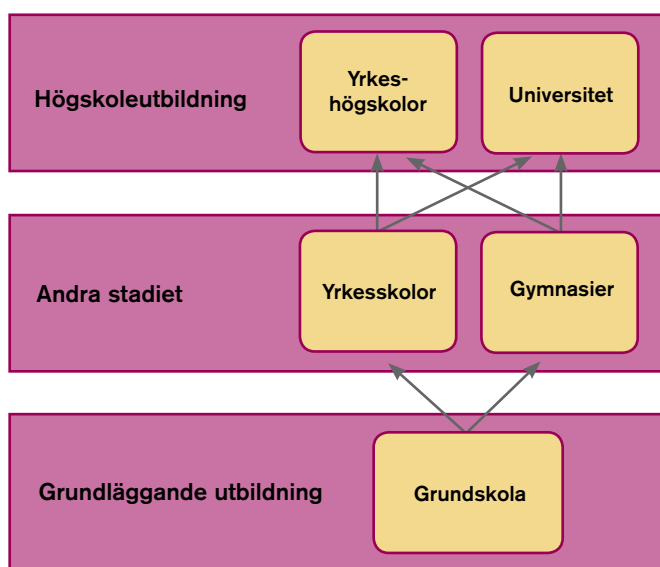
2 Statistikcentralen: befolkningsstatistik i slutet av 2009.

3 Statistikcentralen: befolkningsstatistik i slutet av 2009.

på sex dimensioner: materiell välfärd, hälsa och säkerhet, utbildning, vän- och familjeförhållanden, beteende och risker samt ungdomarnas subjektiva välbefinnande. De 40 indikatorer som användes i kartläggningen är relevanta i barnens och ungdomarnas liv och hänför sig till FN-konventionen om barnets rättigheter (Barnrättskonventionen)⁴.

Utbildningssystemet i Finland

Utbildningssystemet i Finland delas in i grundläggande utbildning som omfattar alla (lägre årskurserna 1–6 och högre årskurserna 7–9), utbildning på andra stadiet (gymnasier och yrkesskolor) och högskoleutbildning (universitet och yrkeshögskolor).

4 UNICEF Innocenti Research Centre, Report Card 7, "Child Poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries. A comprehensive assessment of the lives and well-being of children and adolescents in the economically advanced nations", Florence, 2007; <http://www.unicef-irc.org/publications/445>.

Metodologi använd vid undersökningen av barns och ungdomars deltagande

(Metodologin beskrivs utförligt i bilaga I)

Policyundersökningen av barns och ungas deltagande i Finland utfördes på uppdrag av Europarådet. Finland har varit pilotland för undersökningarna. I processen deltog såväl experter som barn och unga.

Europarådet tillsatte en europeisk utvärderingsgrupp som bestod av en europeisk konsult, två medlemmar av den rådgivande gruppen i barndeltagande, Finlands nationella koordinator och två representanter från Europarådets sekretariat. Den europeiska utvärderingsgruppen bistod den europeiska konsulten vid utarbetandet av metoderna för den landsspecifika undersökningen.

Undervisnings- och kulturministeriet tillsatte en nationell utvärderingsgrupp som leddes av en koordinator vid ministeriet. Den finländska arbetsgruppen bestod av representanter från ministerier, Barnens Parlament i Finland, medborgarorganisationer som arbetar med barnrättsfrågor, Barnombudsmannens byrå, nätverket för ungdomsforskning, nationella och kommunala ungdomsfullmäktige, lokala myndigheter och invandrare samt en fokusgrupp bestående av sex barn (för en fullständig förteckning, se bilaga V).⁵ Arbetsgruppen var välunderbyggd genom

flera olika fokus- och prioritetsområden i fråga om barnens rättigheter och deltagande. Gruppens breda bakgrund var en styrka och inspirationskälla under undersökningen genom att medlemmarna bidrog med sin expertis och sina kunskaper i fråga om barns deltagande inom olika delområden i det finländska samhället.

Processen inleddes med utveckling av ett utkast till metodologi som den europeiska konsulten utarbetade. Utkastet utgick från FN-kommitténs allmänna kommentar nr 12 gällande implementeringen av artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnrättskonventionen) i vilken stadgas om barnets rätt att komma till tals. Utkastet diskuterades vid den finländska utvärderingsgruppens möte i Helsingfors den 26 maj 2010. Utifrån den finländska gruppens kommentarer utarbetades ett nytt utkast som kommenterades av den europeiska utvärderingsgruppen. Metodologin utgjorde grunden för den finländska gruppen i arbetet för att inhämta information och svar på de frågor som framfördes i dokumentet. Hela processen koordinerades av den nationella koordinatören som sammankallade den finländska gruppen till ytterligare ett möte i september för att diskutera och enas om resultaten av konsultationen och huruvida metodologin behövde kompletteras.

⁵ I den ursprungliga texten så här. I arbetsgruppen ingick dock ingen invandrarrepresentant utan de deltog i det nationella hörandet

Dessutom grundades en fokusgrupp med sex barn som inlemmades i den finländska arbetsgruppen. Fokusgruppen samlades med tolv andra barn för en diskussionsdag (se nedan) och deltog också i hörandet om utkastet till rapporten i Helsingfors den 5 november 2010.

En diskussionsdag med fokusgrupperna arrangerades den 18 september. I dagen deltog arton barn och unga i åldern 10–21 år, inklusive fokusgruppen. Diskussionsdagen organiserades som ett ”erfarenhetens kalejdoskop”, ett verktyg utarbetat av Daniel Stoecklin, en av medlemmarna i den europeiska utvärderingsgruppen. Barnen delades in i fyra fokusgrupper som diskuterade sina egna erfarenheter och aktiviteter, barns deltagande i dessa aktiviteter och barnen samt huruvida de upplevde att de vuxna som var involverade i dessa aktiviteter lyssnade på dem. De fick också lägga fram förslag till hur vuxna och de själva kunde förbättra barns och ungas möjligheter att delta och göra sig hörda. Resultaten av de mindre fokusgruppernas arbete diskuterades gemensamt för att hitta allmänna slutsatser och rekommendationer.

Fallstudierna i två städer utfördes av en utomstående forskare som specialiserat sig på barns och ungas deltagande. Fallstudierna utfördes i Jakobstad, en liten tvåspråkig stad på västkusten, och i Tammerfors, en större stad i södra Finland. I vardera staden fick en person med gedigen expertis inom barn- och ungdomspolicy svara på frågor som utformades i enlighet med forskningsmetodiken.

Under två veckor i september genomfördes en webbenkät med över 700 finländska barn och unga. De fick svara på frågor om sina erfarenheter av deltagande i olika omständigheter och situationer.

Två barn med erfarenheter av olika former av placering utom hemmet – fosterfamilj och fosterhem – intervjuades om sina erfarenheter av i vilken utsträckning de haft möjlighet att påverka besluten om sitt liv och sin livsmiljö.

Utkastet till rapporten diskuterades på ett hörande i Helsingfors den 5 november 2010. I mötet deltog den nationella utvärderingsgruppen och andra relevanta finländska aktörer, barnfokusgrupperna och den europeiska utvärderingsgruppen. Rapporten diskuterades både gemensamt och i arbetsgrupper, som behandlade barns och ungas deltagande i olika sammanhang.

Kartläggning av barns upplevelser av deltagande i Finland

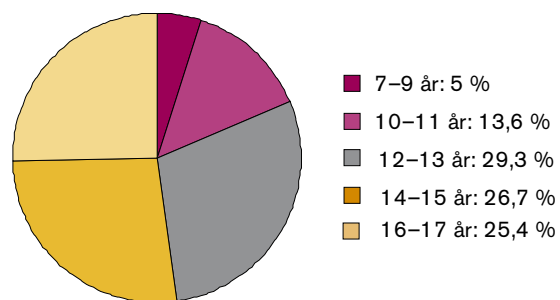
En webbenkät bland finländska barn och unga genomfördes den 6–18 september 2010. Enkäten ingick i Europarådets undersökning av barns och ungas deltagande i Finland. Frågorna baserade sig på en enkät som Children's Rights Alliance for England, National Children's Bureau och Participation Works genomförde i Storbritannien i februari 2010. Avsikten med frågorna var att utreda i vilken utsträckning barn och unga i Finland upplever att de får uttrycka sina åsikter och göra sig hörda i frågor som gäller dem.

Webbenkäten genomfördes av Undervisnings- och kulturministeriet, Mannerheims Barnskyddsförbund, Barnombudsmannens byrå, den nationella samordnings- och utvecklingscentralen för informations- och rådgivningstjänster för ungdomar, nätverket för ungdomsforskning, ungdomsfullmäktige och ungdomsorganisationer. Radiokanalen X3M intervjuade en representant för Undervisnings- och kulturministeriet om enkäten. Enkäten översattes till finska, svenska och samiska för att praktiskt taget alla barn och unga i Finland skulle kunna svara på frågorna. Majoriteten av barnen (96 %) svarade att deras modersmål var finska, medan endast 0,7 procent uppgav svenska och 0,3 procent samiska.

Sammanlagt 704 barn i åldern 7–17 år svarade på enkäten. Resultaten är inte representativa för Finland eftersom barnen deltog i enkäten slumpmässigt. Svaren på de allmänna frågorna om

ålder, kön, bostadsort och kulturell bakgrund visade emellertid att respondenterna kom från alla delar av landet med god geografisk täckning samt balans mellan könen och i fråga om kulturell bakgrund.

Respondenterna delades in i fem åldersgrupper som alla deltog i enkäten (figur 1). Åldersgrupperna 12–13, 14–15 och 16–17 var representerade av minst 25 procent av respondenterna, medan de motsvarande andelarna för grupperna 7–9 och 10–11 var endast 5 procent respektive 13,6 procent. Av respondenterna var 42,5 procent pojkar och 57,5 procent flickor, men fördelningen mellan könen kan ändå anses vara tillräckligt balanserad.

Bild 1. Åldersgrupper av deltagarna i granskningen av finländska barns erfarenheter av deltagande

I fråga om kulturell bakgrund var 96,9 procent av barnen födda i Finland, endast 0,9 procent i det övriga Europa och 1,6 procent utanför Europa, medan 0,7 procent inte kunde säga var de var födda. Av respondenternas föräldrar var 93 procent

av fäderna och 93,6 procent av mödrarna födda i Finland; motsvarande procentsatser var 2,5 procent och 2,4 procent för det övriga Europa och 2,6 procent och 2,8 procent för utanför Europa. Det fanns igen en liten grupp som inte visste var fadern eller modern var född.

Andelen utländska barn, 2,5 procent av respondenterna, var representativ för andelen utlänningar i Finland, 2,9 procent.

1. Upplever barnen att vuxna lyssnar på dem?

Vi frågade barnen hur ofta de trodde att vuxna lyssnade på barn och unga och tog deras åsikter på allvar.

Nästan hälften av de tillfrågade barnen (46,3 %) svarade att vuxna lyssnade på dem "alltid" eller "för det mesta" och något över en tredjedel (36,5 %) ansåg att de vuxna tog deras åsikter i beaktande "ibland". Nästan 14 procent av barnen ansåg att vuxna lyssnade på dem "knappt någonsin" eller "aldrig".

2. Upplever barnen att de blir tagna på allvar?

Vi frågade barnen hur ofta de upplever att deras åsikter uppmärksammas och tas på allvar av föräldrar, vårdnadshavare, lärare, läkare, vårdpersonal, anställda inom barnskyddet, jurister och domare samt i

medierna.

Enligt bild 2.1 anser majoriteten av barnen att deras åsikter tas på allvar "för det mesta" eller "alltid" av föräldrar eller vårdnadshavare, lärare, läkare och sjukvårdspersonal. Däremot anser barnen att lokala och riksomfattande myndigheter inte är benägna att beakta deras åsikter.

Med avseende på anställda inom barnskyddet, domare och jurister, media samt lokala och riksomfattande myndigheter är tabellen något missvisande genom att en relativt stor andel av barnen uppgav att frågan inte gällde dem, eftersom de inte hade kommit i kontakt med dessa grupper.

De som svarade på frågan uppgav att något över hälften av anställda inom barnskyddet tog deras åsikter i beaktande "för det mesta" eller "alltid", medan motsvarande andel för domare och jurister, media och myndigheter var under 40 procent. De tillfrågade barnen gav det lägsta betyget, under 30 procent, till myndigheterna.

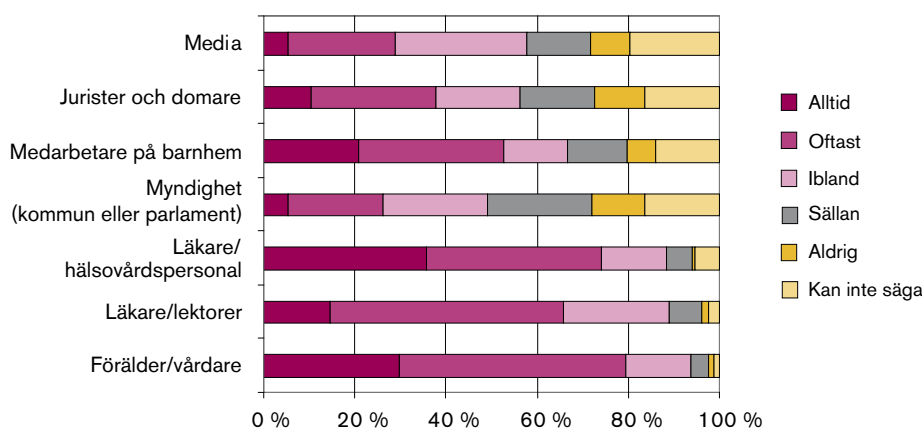
Bemötande hos föräldrar och vårdnadshavare

Enligt bild 2.1 uppgav mer än två tredjedelar (78,8 %) av respondenterna att föräldrar och vårdnadshavare tog dem på allvar "alltid" eller "för det mesta".

	Föräldrar/ vårdnads- havare	Lärare/ lektorer	Läkare/ sjukvårds- personal	Myndighet (kommun- förvaltning/ riksdagen)	Anställda inom barnskyddet	Jurister och domare som fattar beslut om ditt liv	Media
Alltid	29,5 %	14,5 %	33,8 %	3,3 %	9,4 %	4,5 %	3,6 %
Oftast	49,3 %	50,6 %	36,2 %	12,6 %	14,3 %	11,9 %	15,9 %
Ibland	14,2 %	23 %	13,6 %	13,8 %	6,3 %	8 %	19,5 %
Sällan	3,8 %	7,1 %	5,4 %	13,8 %	5,8 %	7,1 %	9,5 %
Aldrig	1 %	1,3 %	0,6 %	7,1 %	2,8 %	4,7 %	6 %
Jag är inte säker	1,3 %	2,4 %	5 %	9,8 %	6,3 %	7,1 %	13,2
Vet inte vad/vem detta är	0 %	0,3 %	1,4 %	15,3 %	17,5 %	16,9 %	9,4 %
Berör inte mig	0,9 %	0,9 %	4 %	24,3 %	37,6 %	39,8 %	23 %

Obs. Alla barn svarade inte på frågan huruvida deras åsikter tas på allvar i media (svarsprocent 90,1).

Bild 2.1.

Bild 2.2. Hur ofta upplever du att du får komma till tals och att dina åsikter tas på allvar?

Bemötande hos lärare

Så som framgår av bild 2.1 anser något över hälften (65,1 %) av respondenterna att lärare tar deras åsikter på allvar "alltid" eller "för det mesta". Nästan var tionde (9 %) upplever att lärare lyssnar på dem "knappt någonsin" eller "aldrig".

Bemötande hos läkare eller sjukvårdspersonal

Enligt bild 2.2 svarade 70 procent av de tillfrågade barnen att läkare och sjukvårdspersonal tar deras åsikter på allvar "alltid" eller "för det mesta". Endast en liten minoritet svarade "knappt någonsin" eller "aldrig". Det positiva svaret kan ha sin förklaring i att barnen i regel litar på skolhälsovårdarna som de talar med i förtroende. Frågan ger inte klarhet i huruvida barnens åsikter tas på allvar i sjukhusens styrelseorgan eller då det gäller långtidsvård eller sjukhusvård.

Rekommendation: Barn med erfarenheter av långtidsvård eller sjukhusvård ska utfrågas mer detaljerat om sin rätt att göra sig hörda och tas på allvar på sjukvårdsinrättningar.

Bemötande hos myndigheter (lokala eller riksomfattande)

Enligt bild 2.1 uppgav under 15 procent av barnen att lokala eller riksomfattande myndigheter (kommunalförvaltning eller riksdagen) beaktade deras åsikter "alltid" eller "för det mesta". Nästan

en fjärdedel (24,3 %) av respondenterna uppgav emellertid att frågan inte gäller dem, och 15,3 procent visste inte vad lokala eller riksomfattande myndigheter hade för uppgift. Enligt bild 2.2 svarade under 30 procent av respondenterna att lokala eller riksomfattande myndigheter tog deras åsikter i beaktande "alltid" eller "för det mesta", vilket var det lägsta betyget av alla kategorier.

Rekommendation: Lokala och riksomfattande myndigheter ska informera barn och unga om sin verksamhet och dess effekter på dem samt involvera barn och unga i beslut som gäller dem.

Bemötande hos anställda inom barnskydds vårdanstalter

Enligt bild 2.2 kunde ungefär hälften av barnen svara på frågan. Under 50 procent av dem anser att anställda inom barnskyddet tar deras åsikter på allvar "alltid" eller "för det mesta". Omkring en fjärdedel av dem som svarade på frågan uppgav att deras åsikter beaktas "knappt någonsin" eller "aldrig". En betydande majoritet av de tillfrågade barnen (55,1 %) svarade att frågan inte gällde dem eller att de inte visste vad anställda inom barnskydds vårdanstalter gjorde, vilket innebär att dessa barn inte hade någon erfarenhet av dessa vårdinrättningar.

Enkätresultaten kompletterades genom två intervjuer med en 19 år gammal flicka som levtt 17 år i en fosterfamilj och en 17 år gammal flicka som bott på olika barnhem och ett ungdomshem.

Flickan som levt största delen av sitt liv i en och samma fosterfamilj hade positiva erfarenheter av hur familjen lyssnade på henne och beaktade hennes synpunkter i beslut som gällde henne, såsom val av fritidsaktiviteter och studieplats. Hon hade också givits mer ansvar när hon blev äldre. Hon är numera aktiv i barnskyddsorganisationen Pesäpuu och deltar i utvecklingen av barnskyddsinsatser. På Pesäpuu lyssnar man enligt henne verkligen på barnen och beaktar deras åsikter. Hon var också mycket nöjd med barnombudsmannen som har bevakat barns intressen mycket väl.

Den 17 år gamla flickan som bott på olika fosterhem uppgav att oavsett var hon bodde var det ingen som frågade om ungdomarnas åsikter i frågor gällande deras livsmiljö. Hon hade likväl både positiva och negativa upplevelser av att bli uppmärksammas. På vissa fosterhem lyssnade de vuxna på hennes åsikter, medan man på andra struntade i dem. Hon hade aldrig hört om ungdomsråd på de hem där hon hade bott, men ansåg att det var en god idé att inrätta sådana för att säkerställa att barnen och ungdomarna på hemmen fick rätt att delta i beslut som gällde dem. I avsnittet om barns och ungas deltagande inom vård utom hemmet redogörs närmare för vikten av att låta barn och unga på fosterhem eller anstaltvård komma till tals och beakta deras åsikter.

Rekommendationer:

- Inrättandet av ungdomsråd på fosterhem i Finland ska stadgas genom lag, varigenom barn och unga på hemmen får en officiell kanal för att framföra sina synpunkter på sin livsmiljö.
- Fosterföräldrar och andra vårdare inom barnomsorgen ska få utbildning för att säkerställa att barn får delta i beslut som gäller deras liv och att deras åsikter beaktas.

Bemötande hos jurister och domare som fattar beslut om barns och ungas liv

Över hälften (56,7 %) av respondenterna svarade att frågan inte gällde dem, vilket innebär att de inte har kommit i kontakt med domare eller jurister eller inte visste vad dessa gjorde. Enligt bilderna 2.1 och 2.2 uppgav under 40 procent av barnen att jurister

och domare beaktade deras åsikter "alltid" eller "för det mesta", medan en fjärdedel ansåg att domare och jurister lyssnade på dem "knappt någonsin" eller "aldrig". Detta är en stor andel med tanke på att barn och unga sällan kommer i göromål med jurister och domare. Jurister och domare förväntas också vara insatta i barns rättigheter, inklusive rätten att komma till tals och bli tagen på allvar.

I detta avseende behövs effektivare verkställighet av artikel 12.2 i Barnrättskonventionen som stadgar att barnet särskilt ska beredas möjlighet att höras i alla domstols- och administrativa förfaranden som berör barnet. Den 17 november 2010 antog Europarådets ministerkommitté riktlinjer för barnvänligt rättsväsende i syfte att främja barns möjligheter att få rättvisa och att förbättra deras bemötande i domstol. Riktlinjerna gäller barnens ställning och åsikter under alla stadier av förfaranden inom och utom domstol. Genom dem främjas barnens rätt till information, representation och deltagande.

Rekommendation: Det behövs mer utbildning i barn och ungas rätt att delta i förfaranden med jurister och domare.

Bemötande i media

Enligt bild 2.1 upplevde nästan en tredjedel av barnen (32,4 %) att frågan om huruvida de tas på allvar i media inte gäller dem eller att de inte visste vad som avsågs. Av bild 2.2 framgår att omkring en tredjedel av de barn som svarade på frågan uppgav att media tog dem på allvar "alltid" eller "för det mesta". En något mindre grupp svarade att media "knappt någonsin" eller "aldrig" tog dem på allvar, och en relativt stor grupp svarade "ibland".

Unicef genomförde en undersökning om barns och ungas deltagande i Norden som innehöll ett motsvarande påstående: Media (TV, radio, tidningar och Internet) för fram barns och ungas åsikter och synpunkter och respekterar dem. Något över en tredjedel (37,8 %) av dem som svarade på denna undersökning uppgav att de varken höll med eller motsatte sig påståendet. Med andra ord ansåg de att frågan inte gällde dem. I samma undersökning uppgav ca 40 procent av barnen att de helt

eller delvis höll med om att media framför och respekterar deras åsikter, medan en femtedel (21,4 %) delvis höll med påståendet eller var helt av annan åsikt.

Resultaten varierar något beroende på mediet, men andelen barn som anser att de tas på allvar i media är relativt liten jämfört med de andra yrkeskategorierna.

Rekommendation: Det behövs mer insatser för att säkerställa en positiv syn på barn i media. De som arbetar i och med media ska också utbildas i att intervjua och presentera barn och unga så att deras synpunkter respekteras.

3. Upplever barn att de kan påverka beslut som fattas i olika sammanhang?

Vi frågade barn hur mycket de ansåg att de kunde påverka beslut som fattas i familjen, skolan eller på hemorten, eller beslut som fattas av myndigheter (lokala eller riksomfattande), läkare och sjukvårdspersonal, fosterhem, jurister och domare eller vid fritidsklubbar (såsom idrotts-, musik- och konstklubbar).

Enligt bild 3.1 upplevde barnen att de hade mest inflytande i beslut som fattades i familjen eller skolan, av läkare eller sjukvårdspersonal eller i fritidsklubben. Unicefs utredning av barnens rätt till deltagande i Norden 2009–2010 bekräftar att barnen upplever att de kan påverka beslut som gäller hemmet, men att påverkandet i beslut gällande skolfrågor kan förbättras i jämförelse med de övriga nordiska länderna. Över 1 000 finländska barn i åldern 12–16 år deltog i den jämförande studien av barn i Norden.⁶ I fråga om läkare och sjukvårdspersonal omfattar svaren på denna fråga inte nödvändigtvis sjukhusläkare och annan sjukhuspersonal eller sjukhusens styrelser.

Barn anser däremot att de har ”litet” eller ”inte alls” möjligheter att påverka beslut som fattas i hemstaden och på lokal eller riksomfattande nivå. Nästan hälften av barnen som omhändertagits upplever att de har kunna påverka besluten på inrättningen eller inom fosterfamiljen. Däremot uppger barn som kommit i kontakt med jurister och domare att de har ”litet” eller ”inte alls” möjligheter att påverka besluten. Gällande de två sista kategorierna bör det noteras att nästan hälften av barnen uppgav att frågan inte gällde dem.

	Familjen	Skolan	Hem- orten	Myndig- heterna / kommun eller riksdagen)	Läkare/ sjukvårds- personal	Barnskydds	Jurister eller domare	Fritids- klubb
Mycket	40,6 %	10,5 %	5,1 %	3 %	22,7 %	8 %	4,4 %	18,2 %
Ett visst inflytande	47,3 %	45,9 %	17,6 %	11,8 %	40,9 %	16,1 %	12,4 %	41,5 %
Lite inflytande	8 %	31,8 %	30,4 %	16,2 %	15,8 %	9,2 %	10,9 %	13,5 %
Inget inflytande	2 %	8,1 %	27,8 %	27 %	7,2 %	8,5 %	11,6 %	5 %
Jag är inte säker	1 %	2,1 %	9,7 %	13,4 %	6,3 %	11,6 %	11,6 %	6,1 %
Det här gäller inte mig	1,1 %	1,6 %	9,4 %	28,7 %	7,1 %	46,6 %	49 %	15,8 %

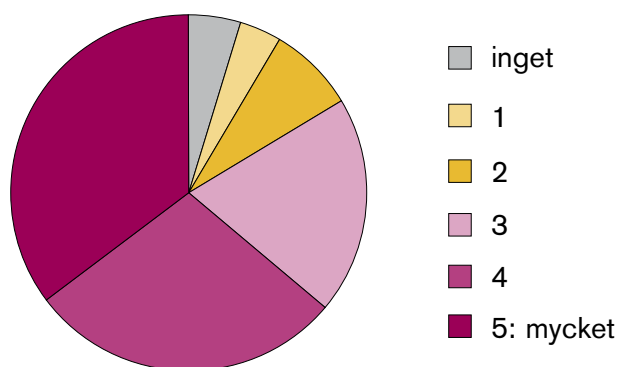
Bild 3.1.

6 UNICEF Nordic Study on Child Rights to Participate 2009–2010 verkställdes av Innolink Research. I utredningen jämfördes vilkak uppfattningar barn i åldern 12–16 år har om sina rättigheter och sin rätt till påverkan i Finland, Sverige, Norge, Danmark och Island.

Enligt bild 3.2 är andelen barn som svarade ”kan inte säga” i fråga om beslut som fattas av lokala och riksomfattande myndigheter, inom barnskydds vårdanstalter och av jurister och domare större än för andra kategorier.

4. Vilka organ försvarar barns och ungas rätt att komma till tals och bli tagna på allvar?

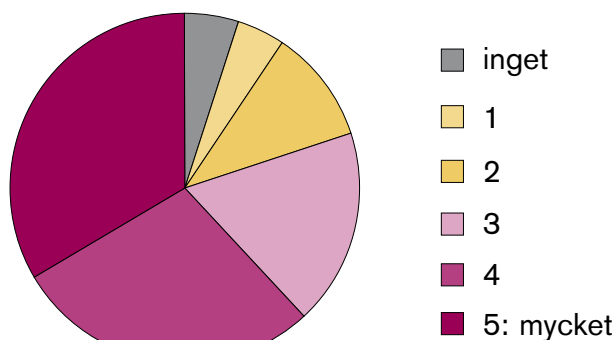
Vi frågade barnen vilka organ och institutioner som hjälper att försvara deras rätt att komma till tals och bli tagna på allvar. På bedömningsskalan 0–5 avsåg 0 att organet inte gjorde någonting för att främja barns rätt att komma till tals och 5 att organet arbetade aktivt för detta.

Bild 4.1. I vilken omfattning bidrar *Barnombudsmannen* till att säkerställa barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar enligt barnen?

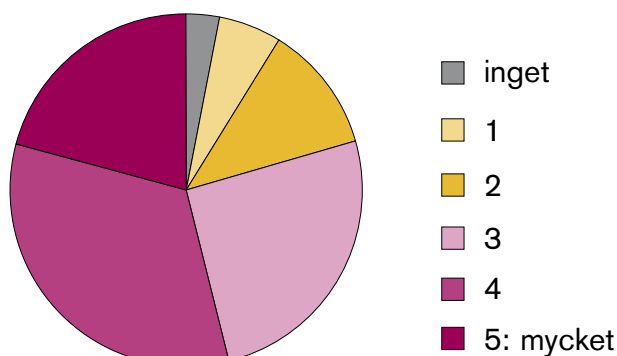
Enligt bild 4.1 anser barnen att Barnombudsmannen i Finland i betydande eller mycket betydande omfattning främjar barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar. Över 50 procent av respondenterna gav Barnombudsmannen ett högt betyg (3–5). Nästan en tredjedel av respondenterna svarade emellertid att de inte visste vem Barnombudsmannen var. Barnombudsmannen bör förbättra barns möjligheter att få veta om denne och ta del av dennes arbete.

”Ibland vill de vuxna inte att barn ska veta att det finns en Barnombudsman” (uttalande av en ungdom vid det nationella hörandet den 5 november 2010)

Bild 4.2. I vilken omfattning bidrar *Barnens Parlament i Finland* till att säkerställa barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar enligt barnen?

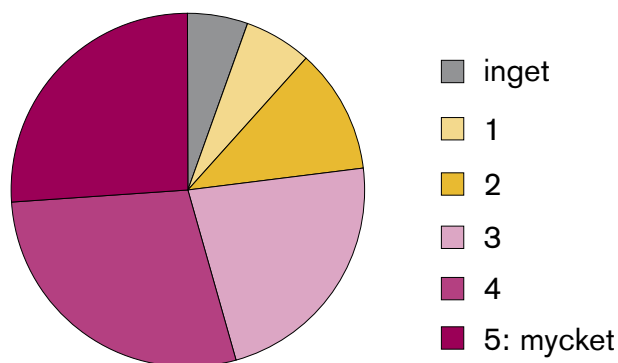
Enligt bild 4.2 anser barnen att Barnens Parlament i Finland i betydande eller mycket betydande omfattning främjar barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar. Nästan 50 procent av respondenterna gav Barnens Parlament ett högt betyg (3–5). Nästan en fjärdedel av respondenterna svarade likväl att de inte visste vad Barnens Parlament var. Detta kan bero på att Barnens Parlament är avsett för barn i åldern 7–13 år och att det finns andra medverkandekanaler för unga som är äldre än 13 år. Det är ändå viktigt att göra Barnens Parlament känt bland alla barn i Finland, eftersom nästan 200 av Finlands 342 kommuner är representerade i Parlamentet.

Bild 4.3. I vilken omfattning bidrar *kommunala ungdomsfullmäktige* till att säkerställa barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar enligt barnen?

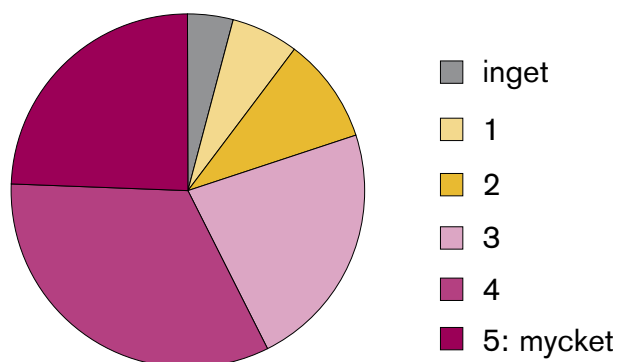
Enligt bild 4.3 ansåg över hälften av barnen att kommunala ungdomsfullmäktige arbetar på ett betydande eller mycket betydande sätt för barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar (betyg 3–5). Omkring 14 procent ansåg att ungdomsfullmäktige inte gjorde mycket för

att främja barns påverkan, och en lika stor andel var inte säker eller visste inte vad som avses med ungdomsfullmäktige.

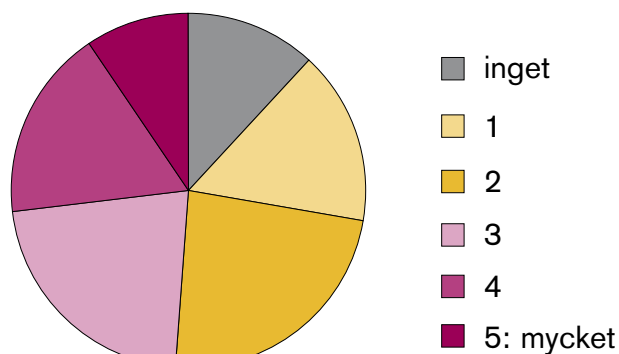
Bild 4.4. I vilken omfattning bidrar *lokala barnparlament* till att säkerställa barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar enligt barnen?

Enligt bild 4.4 anser 44 procent av barnen att lokala barnparlament i betydande eller mycket betydande omfattning främjar barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar. Respondenterna gav barnparlamenten goda betyg (3–5). Visserligen var det nästan en tredjedel som inte visste vad som avsågs med barnparlament, varför barnparlamenten bör göra sitt arbete känt bland barnen i kommunen. Det bör ändå noteras att barnparlament inte finns i alla kommuner. I dag finns det fler än 20 lokala barnparlament i Finland.

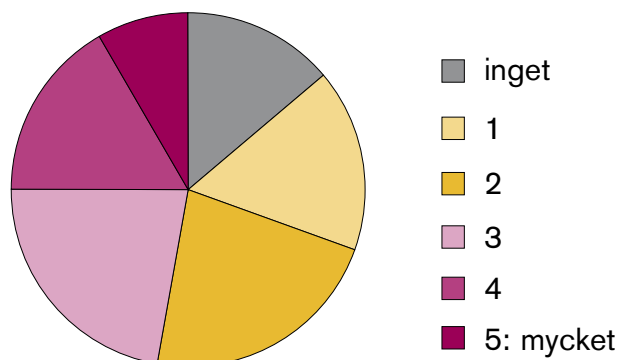
Bild 4.5. I vilken omfattning bidrar *elevkårerna* till att säkerställa barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar enligt barnen?

Enligt bild 4.5 ansåg en övervägande majoritet (70 %) av barnen att skolråd arbetar på ett betydande eller mycket betydande sätt för barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar, vilket avspeglas i gott betyg (3–5). Barnen känner väl till skolråden, och endast 17 procent svarade att dessa arbetar litet eller inte alls för barns rätt till påverkan.

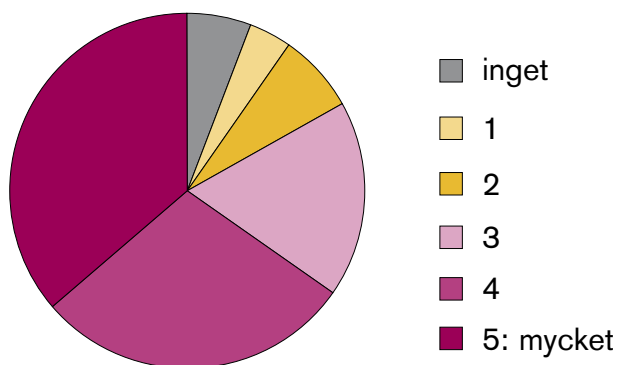
Bild 4.6. I vilken omfattning bidrar *Finlands riksdag* till att säkerställa barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar enligt barnen?

Enligt bild 4.6 anser barnen att finska riksdagen i någon omfattning arbetar för att främja barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar. En tredjedel av respondenterna gav riksdagen ett betyg i mitten av skalan (2–3). Cirka 20 procent av respondenterna ansåg emellertid att riksdagen gjorde endast litet eller ingenting för att främja barns möjligheter till påverkan, medan en ungefär lika stor grupp ansåg att riksdagen i betydande eller mycket betydande omfattning arbetade för att lyssna på dem.

Bild 4.7. I vilken omfattning bidrar *riksdagsledamöterna* till att säkerställa barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar enligt barnen?

Enligt bild 4.7 anser respondenterna att ledamöterna i finska riksdagen arbetade något för att säkerställa att barn får komma till tals och blir tagna på allvar. En tredjedel av respondenterna gav riksdagsledamöterna ett medelhögt betyg (2–3). Nästan en fjärdedel ansåg att riksdagsledamöterna gjorde ingenting eller litet för att lyssna på barnen och ta deras åsikter på allvar.

Bild 4.8. I vilken omfattning bidrar *hjälp*telefonerna till att säkerställa barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar enligt barnen?

Mannerheims Barnskyddsförbund har en gratis hjälpande telefon och webbtjänst för barn och unga. Förbundet för mödra- och skyddshem har en webbtjänst för barn och unga som fokuserar på barns och ungas ställning i familjen. Västöliitto tillhandahåller Pojkarnas telefon.

Enligt bild 4.8 ansåg en majoritet (över 60 %) av barnen att hjälptelefoner för barn arbetar på ett betydande eller mycket betydande sätt för barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar, vilket avspeglas i gott betyg (3–5) Över en fjärdedel av barnen uppgav t.o.m. att hjälptelefoner gör mycket för att ta barnen på allvar. De flesta barn förefaller känna till hjälptelefonerna i Finland. Det bör ändå noteras att barnen inte observerades när de fyllde i enkäten och inte tillfrågades varför de ansåg att hjälptelefonerna gjorde mycket för att deras åsikter ska tas på allvar. Det kan antas att barn bemöts med lyhördhet och får lämpliga råd när de av en eller annan orsak ringer en hjälptelefon. Det framgår emellertid inte om barnen deltar i utvecklingen och planeringen av hjälptelefonerna.⁷

Avslutande kommentarer

Vid jämförelse av olika organ och organisationer med avseende på hur de främjar barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar, kan man dra slutsatsen att det enligt barnen är hjälptelefonerna och skolråden som arbetar mest i denna fråga.

Omkring hälften av barnen anser att Barnombudsmannen, Barnens Parlament i Finland, kommunala ungdomsfullmäktige och lokala barnparlament gör mycket för att främja deras rätt att komma till tals och bli tagna på allvar. Omkring en tredjedel av barnen känner emellertid inte till dessa institutioner som således borde göra sin verksamhet bättre känd bland barn och unga.

Enligt de tillfrågade barnen gör politiska organ i Finland, riksdagen och riksdagsledamöterna inte mycket för att främja barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar, trots att de arbetar något för att främja dessa frågor. Det är intressant att barnen tycks anse att riksdagen gör mer än de enskilda riksdagsledamöterna för att främja barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar.

5. Är barn medvetna om sin rätt att komma till tals och bli tagna på allvar?

Enligt artikel 42 i FN:s konvention om barnets rättigheter åtar sig konventionsstaterna att genom lämpliga och aktiva åtgärder göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn. I enlighet med bestämmelserna i artikel 12 omfattar detta att barn ska göras medvetna om sin rätt att få uttrycka sina åsikter och att deras åsikter ska tillmätas betydelse i alla frågor som påverkar deras liv.

För att utreda i vilken omfattning denna rätt realiseras, frågade vi barnen om någon av de följande personerna hade berättat för dem om barns rätt att komma till tals och bli tagna på allvar.

Största delen (86 %) av barnen uppgav att de hade fått höra om sin rätt att komma till tals, men det fanns en betydande minoritet (14 %) som svarade att ingen hade informerat dem om denna rätt.

Enligt bild 5 hade barnen vanligen informerats om sin rätt att bli hörda och tagna på allvar av sina föräldrar eller vårdnadshavare, lärare eller av andra

⁷ Child Helpline International har gett ut en handbok i barns deltagande i hjälptelefoner. I handledningen redogörs för hur barn deltar och kan delta i olika aktiviteter på olika nivåer och i olika sammanhang i hjälptelefonerna.

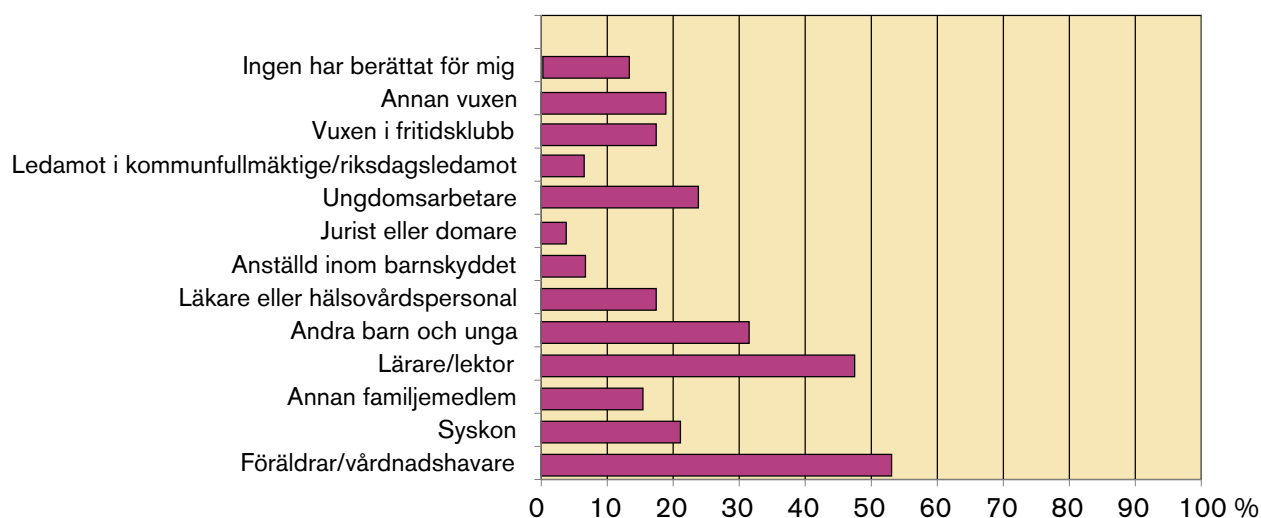

Bild 5: Har någon av följande personer berättat för dig att du har rätt komma till tals och bli tagen på allvar?

barn och unga. En stor grupp (18,9 %) uppgav att ingen vuxen hade berättat för dem denna rätt.

Resultat från Unicefs nordiska studie av barns rätt till deltagande 2009–2010 presenteras nedan som ett komplement till Europarådets undersökning.

Unicefs studie av barns rätt till deltagande i Norden 2009–2010

I Unicefs nordiska studie fick barn och unga (12–16 år) svara på ett antal andra frågor om deltagande som också är relevanta för undersökningen av barns och ungas deltagande i Finland.

Finländska barn tillfrågades vilka som är de viktigaste tre frågor där unga ska få komma till tals och påverka. Svaret var skolfrågor (31 %), fritid och fritidsaktiviteter (21 %) och hem och familj (20 %).

Finländska barns medverkan i deltagande aktiviteter

Barnen tillfrågades om de medverkade i deltagande aktiviteter i skolan eller i ungdomsorganisationer och lokala ungdomsfullmäktige. Ungefär en femtedel (21 %) uppgav att de hörde till elevkåren i skolan eller deltog i någon annan skolrelaterad aktivitet som t.ex. stödelev/elevtutor, antimobbingsprogram, förlikning (20,8 %). Endast 7 procent av barnen deltog i lokala eller regionala ungdomsfullmäktige eller i organisationers ungdomsråd. En ännu mindre del (5,7 %) var aktiv inom ett politiskt parti

(som medlem eller på annat sätt). Jämfört med de övriga nordiska länderna är deltagandet i de flesta ovannämnda aktiviteter klart mindre i Finland.

Betydelse av kanalerna och sätten för deltagande

Barnen fick evaluera betydelsen av olika kanaler och sätt för deltagande. Med deltagande avsågs här verksamhet som syftar till att åstadkomma en önskad förändring. Ofta är det slutliga målet att kunna påverka myndigheter och/eller beslutsfattare.

De viktigaste kanalerna för deltagande är bloggar och webbgrupper (t.ex. YouTube och Facebook), skolans elevkår, nationella och internationella politiska höranden och möten med barn- eller ungdomsdelegater, scouterna, ungdomsföreningar och/eller motsvarande. Som i det övriga Norden anser barn i Finland att blogginlägg och webbgrupper är de viktigaste kanalerna för deltagande.

De bäst fungerande deltagandekanaler var enligt barnen bloggar och webbgrupper, scouterna och andra ungdomsklubbar samt elevkåren i skolan. Enligt GAP-analysen är de mest ineffektiva kanalerna i relation till deras uppskattade betydelse nationella eller internationella politiska höranden och möten med barn- eller ungdomsdelegater samt skolans elevkår. Samtliga kanaler och sätt för deltagande ansågs ändå fungera väl i förhållande till förväntningarna.

Resultat av barnfokusgruppernas möte

Lördagen den 18 september 2010 arrangerades ett diskussionsmöte i Allianshuset i Helsingfors. Där samlades arton barn och unga (nio pojkar och nio flickor) i åldern 10–21 år från Helsingfors och orter som ligger 100–200 kilometer till norr och väster om huvudstaden. Barnen diskuterade betydelsen av deltagande i det dagliga livet.

För mötet utarbetades anvisningar och ett program (bilaga III) som baserade sig på metoden ”erfarenhetens kalejdoskop” och den s.k. världskafétekniken. En boll fick gå runt bland barnen som presenterade sig och berättade vilka aktiviteter de tycker om. Efter introduktionen beskrev och förklarade mötets facilitator Rauna Nerelli målen och metoderna för mötet.

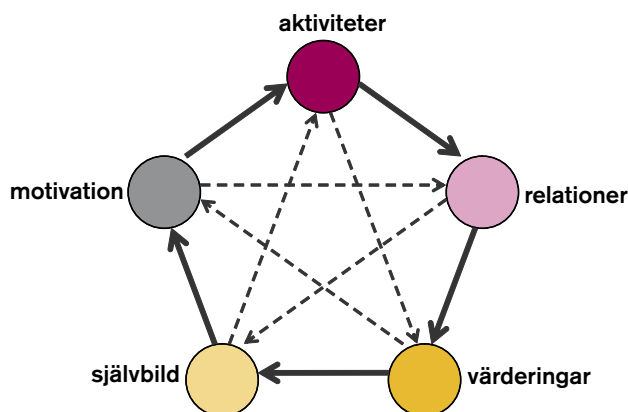
Barnen delades in i fyra fokusgrupper som behandlade olika uppgifter utifrån erfarenheternas kalejdoskop. Den första uppgiften var att upprätta en förteckning över de aktiviteter som barnen sysslade med. Den andra uppgiften var att beskriva aktiviteterna i detalj och understryka dem i vilka man har beaktat barnens åsikter innan man har fattat beslut som påverkar barnens liv. De aktiviteter där detta inte var fallet markerades med överstrykningspenna. Den tredje uppgiften var att diskutera varför barnens åsikter inte hade beaktats. Den fjärde uppgiften var att diskutera vad som kan göras för att förbättra situationen och vad barn och unga själva kan göra. Den sista uppgiften var att diskutera hur det känns när man inte får komma till tals.

Varje barn fick en bokstav: A, B, C eller D. När uppgifterna vara klara, bytte barnen bord. Deltagarna A, B och C flyttade till ett annat bord för att diskutera slutledningarna av den första sessionen, medan deltagare D stannade kvar vid sitt bord som sekreterare. Sekreteraren sammanfattade resultaten av sessionerna för den gemensamma diskussionen.

På de fakta som framkom i diskussionerna gjordes en TOLKNINGSANALYS som baserade sig främst på erfarenhetens kalejdoskop (som nedan används för att åskådliggöra analysen). Diskussionsuppgifterna ingår i kalejdoskopets fem delområden (aktiviteter, relationer, värderingar, självbild, motivation) som här används som rubriker. Diagrammet nedan illustrerar analysen utifrån erfarenhetens kalejdoskop:

Den använda metoden (erfarenhetens kalejdoskop)

Aktiviteter

Aktiviteter i vilka barn och unga deltar

Den första uppgiften var att teckna ned de aktiviteter i vilka barnen och ungdomarna deltog i skolan under olika årstider, inklusive fritidsaktiviteter och andra intressen, samt andra aktiviteter eller annat arbete i vilka de engagerade sig. Barnen nämnde många olika aktiviteter som skrevs ned på papperets vänstra halva.

- Skolan: gå i skola, läsa läxor, studera
- Hemma: sköta trädgården och gårdsplanen, rasta hunden, vara hemma, vila, koppla av, se på TV
- Vänner och släktingar: träffa kompisar, tillbringa tid med familjen, tillbringa tid hos mormor/farmor, besöka släktingar
- Äta, mat
- Fritidsaktiviteter: läsa, gå till biblioteket, teckna, laga mat, städa
- Idrott och motion: jogga, simma, rida, köra bil, utförsåkning, scouting, gym, tävlingsdans
- Musik: komponera musik, skriva låtar
- Resor: resa, turista, åka till stugan, resa utomlands, åka tåg
- Tillbringa tid och tänka för sig själv
- Datorspel, Internet, hobbyer
- Deltagande aktiviteter: ungdomsfullmäktige, organisationer, möten, påverkan, ungdomsarbete, elevkåren, deltagande, informationsspridning, stadshuset,

ungdomsbyrån, påverkan i kommunala frågor, påverkan genom Barnens Parlament i Finland

- Uteliv: fester, musik, shopping, kaféer, nattklubbar

Kalejdoskopmetoden tycktes hjälpa barnen att reflektera över aktiviteter ur olika perspektiv. Utan metoden skulle diskussionen alltför snabbt ha kunnat fokusera på "deltagande aktiviteter". Att glömma bort de andra aktiviteterna skulle ha förhindrat barnen från att inse i det följande skedet (relationer) att det finns ett direkt förhållande mellan deltagande och närhet.

Relationer

Människor med vilka barnen kommer i kontakt under aktiviteterna

Den andra uppgiften var att teckna ned vilka personer barnen och ungdomarna kom i kontakt med under aktiviteterna.

Personer som inte beaktar barns och ungas åsikter har markerats med understrykning. Personer som ibland beaktar barns och ungas åsikter har markerats med kursiv stil. Personer som inte har markerats på något sätt beaktar barns och ungas åsikter.

- Fritidsaktiviteter och intressen: föräldrar, handledare/tränare, andra amatörer, vänner, medarbetare
- Skolan: lärare, skolkompisar, jag själv, skolhälsovårdaren, övrig skolpersonal
- Hemma: föräldrar, syskon, familj, grannar, släktingar
- Sommarstugan: familj, släktingar, grannar, vänner, pojkvän
- Ungdomsarbete: kommunens ungdomsarbetare
- Påverkan i kommunala frågor: kommundirektör och kommunens beslutsfattare, invalda tjänstemän, tjänstemän
- Butik/köp: försäljare, vänner
- Utbildningsservicecenter: anställda
- Internet: andra personer online, vänner
- Köra bil: vänner

- Möten/deltagande och påverkan: ledamöter i ungdomsfullmäktige
- Fester: vänner, okända, personal
- Studiebyrå: anställda/byråpersonal
- Ungdomsgård: ungdomsarbete
- Ungdomsklubb: ungdomsarbetare, vänner, andra unga
- Laga mat: familj
- Resor: familj, vänner
- Arbete: chefer, kolleger

Av analysen framgår att det bland de personer som barn och unga är i kontakt med och som inte lyssnar på deras åsikter finns anställda och andra personer som arbetar med barn och unga, såsom lärare, handledare, tränare, ungdomsarbetare, tjänstemän, beslutsfattare, invalda tjänstemän och okända personer. En del av barnen ansåg likväl att lärare och handledare ibland lyssnar på dem.

Man kan sluta sig till att de som inte lyssnar på barn och unga för det mesta är vuxna som inte har ett personligt förhållande till dem, men med vilka barnen kommer i kontakt genom sina deltagande aktiviteter i kommunala och lokala ungdomsfullmäktige och på riksnivå samt inom ungdomsarbete. Det bör noteras att ungdomsarbetare nämns som personer som inte lyssnar på barn och unga, trots att de har utbildats i att göra det.

Resultatet för lärare och handledare eller tränare i sportklubbar och aktiviteter var blandat i fokusgrupperna. En del barn och unga hävdade att dessa inte lyssnade på deras åsikter, medan andra ansåg att deras åsikter ibland beaktades.

Bland de personer som lyssnar på barns åsikter återfinns släktingar, familjen, grannar och vänner och andra unga, dvs. för det mesta jämnåriga barn och närstående vuxna. Enligt fokusgrupperna lyssnade också skolhälsovårdaren och den övriga skolpersonalen på barns åsikter.

Det direkta sambandet mellan deltagande och närhet visar att släktingar, familj, grannar, vänner och andra unga i regel lyssnar på barnen. Detta gäller främst ostrukturerade eller delvis strukturerade aktiviteter. Genom att skilja relationerna från aktiviteterna genom kalejdoskopmetoden kunde man åskådliggöra denna aspekt. Alltför snabb

fokusering på "deltagande aktiviteter" skulle inte ha lyft fram den överraskande slutledningen: personer som genom sitt yrke förväntas lyssna på barnen gör det i mindre utsträckning än personer som står nära barnet. I följande avsnitt behandlas olika värderingar och orsaker bakom denna skillnad.

Värderingar

Barn och unga identifierar olika orsaker till varför vuxna inte lyssnar på deras synpunkter

Följande uppgift för barnen och ungdomarna var att komma på orsaker till varför en del människor, framför allt vuxna, inte lyssnar på deras åsikter. De identifierade olika orsaker till detta, bland annat "vuxna har ett starkt behov att få bestämma själv", brist på tid och vilja, "de förstår inte alltid att de borde lyssna", "unga förstår ju ingenting", brist på förståelse, vuxnas själviskhet, äldre människor har annorlunda åsikter, ovilja att ändra på etablerade rutiner, ledarna vet bäst, "nå, de lyssnar inte på mig när jag är av annan åsikt än de". Orsakerna kan delas in i följande tre kategorier:

- Vuxna saknar tid, resurser eller interaktiva färdigheter eller vill helt enkelt bestämma själva. Vuxna är ofta inte insatta i hur barn beter sig och uttrycker sig.
- Förutfattade meningar om barn och deras kunskaper, vilket leder till att barns åsikter inte värdesätts. Vuxna vet ofta bäst vad barnen behöver och anser att barn inte är jämlika diskussionspartner. Åsikterna och intressena går isär pga. åldersskillnaden. "Kommunala beslutsfattare är inte intresserade av sådant som gäller barn."
- Misstanke om att betoning av barns rätt till deltagande kommer att försvaga de vuxnas auktoritet.

Det finns en motvilja till att ändra på etablerade förfaringsätt, strukturer och attityder. Tränarna hävdar att de vet vad som är bäst för barnen. Vuxna undviker sitt ansvar för att beakta barnen; de är själviska och har "enorma egon", och de nedvärderar barns åsikter.

De ovannämnda förklarande faktorerna kan kopplas till ett mer allmänt drag: värderingarna och motiveringarna hos personer som inte lyssnar på barn hänför sig sannolikt till deras yrkesstatus och förväntningar.

Detta leder till en intressant hypotes: vi kan anta att hierarki är en förklarande faktor som förhindrar professionella att bättre beakta barns och ungas åsikter. De är i själva verket fångade i ett korsdrag mellan å ena sidan behovet av att bevisa och befästa sin auktoritet och expertis och å andra sidan kravet på att lyssna på barn som om dessa var bättre insatta än de själva.

Dessvärre tenderar vuxna att lösa denna motsättning till barnens nackdel: de lyssnar inte speciellt mycket på barnen, eftersom de befärar att detta i professionella kretsar skulle kunna tolkas som inkompetens.

Ovannämnda professionella dilemma berör inte personer som inte står i en yrkesrelation till barnen, utan de kan lyssna på barnen utan att riskera sin (yrkes)status eller ställning.

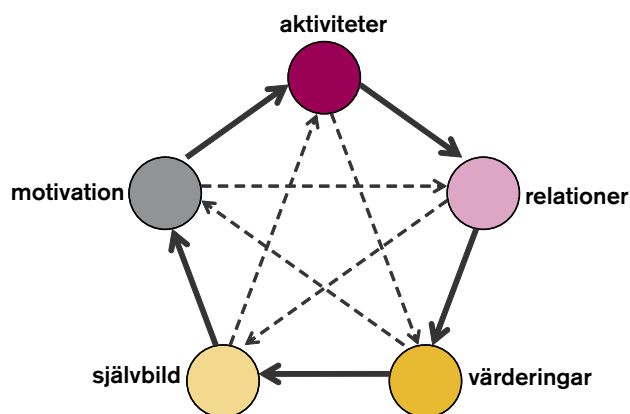
Genom att skilja på aktiviteter, relationer och värderingar avslöjar erfarenhetens kalejdoskop följande förklaring: i en konkurrenspåverkad professionell värld som kräver expertis är status inte förenlig med förmåga att lyssna på barnen.

I relationer mellan närstående utgör status inget eller ett mindre problem eftersom viljan att stödja barns deltagande utgår från ett nära och personligt förhållande.

Denna analys kan sammanfattas i kalejdoskopet enligt följande antaganden:

Professionella:

Professionella aktiviteter betonar deltagande relationer med barnen, och dessa element (aktiviteter och relationer) stärker värderingen av expertstatus (vilket i sin tur stärker den professionella självbilden och motivationen att inte ändra på de professionella aktiviteterna).

Icke professionella:

Icke professionella aktiviteter betonar deltagande relationer med barnen, och bägge elementen (aktiviteter och relationer) stärker värderingen av närhet eller nära förhållanden (vilket i sin tur stärker självbilden av nära vänner eller släktingar och stärker motivationen att främja deltagande aktiviteter).

Resultatet blir en dikotomi mellan deltagande både som ett hot mot status och som en väg till närhet, m.a.o. två olika värderingar. Härigenom är det möjligt att fastställa skillnaderna i kontexten av offentliga och privata aktiviteter.

Hur kan man säkerställa att barns och ungas åsikter tas i beaktande?

Barnen och ungdomarna frågades närmast vad de ansåg att man borde göra åt att vuxna inte lyssnar på deras åsikter och vad de själva kunde göra åt situationen. De fick också berätta vilket som skulle vara det idealiska sättet att få komma till tals.

Barnen föreslog två slags lösningar. Det första förslaget var att strukturerna för deltagande ska förändras och ungdomslagen förtydligas i fråga om beaktande av ungas åsikter och att vuxna ska ändra på sina attityder. Det andra förslaget var att unga ska vara mer självkritiska och aktiva. De ska ändra på sin stil, diskutera mer med sina jämnåriga, vara motiverade och inte ge upp. Förslagen tog fasta på två slags kompetens: att utnyttja sociala möjligheter och personliga färdigheter.

De tillfrågade barnen beskrev en idealsituation där barn och unga får komma till tals: vuxna och

beslutsfattare ska komma ner till barnens och ungdomarnas nivå, visa ömsesidig respekt och verkligen lyssna på vad barnen har att säga.

”I en idealsituation blir man alltid tillfrågad och ens åsikt tas i beaktande.”

”I en idealsituation skulle den andra lyssna och säga att det var en god idé.”

Självbild

Hur upplever barn och unga situationen när någon inte lyssnar på dem?

I den sista uppgiften skulle barnen beskriva hur de känner sig när någon inte lyssnar på deras synpunkter och åsikter. De beskrev olika slags känslor: frustrerad, irriterad, arg, trotsig, besviken, ouppskattad, utstött, ”jag spelar ingen roll”, ”jag är sämre än andra”, ”mina åsikter är inte viktiga” och ”jag klarar inte av det här”.

Det är mycket viktigt att dessa negativa självbilder tas i beaktande. Utifrån den ovannämnda hypotesen kan de också ställas i ett perspektiv med tanke på förhållandet till det offentliga i allmänhet.

Tack vare de metoder som användes i undersökningen begränsades aktiviteterna och relationerna inte alltför fort till ”deltagande i strukturerade aktiviteter” (speciellt i skolan och inom kommunen). Därigenom var det möjligt att beakta influenser på makronivå, såsom till exempel de ovan nämnda frågorna om status och närhet.

Den rekursiva dynamiken i erfarenhetens kalejdoskop hjälper att identifiera etoset hos professionella organ som nyckeln till förändring. Man kunde framföra hypotesen att barn skulle delta mer i aktiviteter inom den offentliga sektorn om professionell status inte var länkad endast till expertis inom ett visst område, utan också innebar en förmåga att lyssna på alla parter, inklusive barn.

Med andra ord förefaller skillnaden i värderingarna i de offentliga och de privata sammanhangen vara den viktigaste förklarande faktorn. Människor har kanske blivit lärda att goda föräldrar ska lyssna på sina barn. Förmåga att lyssna

upplevs emellertid inte som en yrkesfärdighet, eftersom det inte krävs i professionella sammanhang, där värderingarna och den motsvarande självbilden är länkade till expertis och konkurrens.

Motivation

Resultat av barnfokusgruppernas diskussioner

Efter att ha slutfört uppgifterna diskuterade barnen resultaten i fokusgrupper. Tyngdpunkten låg främst på skolan och fritidsaktiviteter, men deltagande i kommunala frågor skapade också diskussion.

Med avseende på skolan identifierade barnen både positiva och negativa exempel på deltagande i skolans angelägenheter. Enligt fokusgrupperna saknar lärarna ofta en verklig vilja att utveckla elevkårerna, och på den punkten önskas en attitydändring. Barnen noterade också att lärarna inte alltid var tillräckligt insatta i vad de kunde göra med elevkårerna. Elevkårerna fungerar i regel bra inom den högre utbildningen, men på andra stadiet är deltagandet vanligen beroende av lärarna, som ofta försöker snarare begränsa än uppmuntra verksamheten. Detsamma gäller ofta kommunerna. Problemet är att lärarna förefaller ha tvingats till att ta sig an elevkårsfrågorna. Inom den grundläggande utbildningen finns det inte elevkårer på alla årskurser, vilket också begränsar elevernas deltagande i skolans angelägenheter.

Överlag kan man säga att eleverna ibland får komma till tals i skolan och ibland inte. Diskussionsdeltagarna var eniga om att barn och unga borde rådfrågas oftare, t.ex. när man skaffar utrustning eller läromedel till skolan eller planerar skolgården. Barn och unga borde få delta mer i de faktiska besluten.

Deltagarna påpekade också att barn har rätt så få möjligheter att träffa andra barn i olika åldrar. Det borde finnas mer gemensamma temadagar eller aktivitetsdagar där yngre och äldre elever kan lära känna varandra, lära sig av varandra och hjälpa varandra att komma till tals. Detta ansågs vara viktigt också med tanke på att öka den ömsesidiga respekten och toleransen av mångfald.

Deltagarna efterlyste också en attitydändring bland ungdomarna själva. Överlag behövs det mer naturlig växelverkan mellan unga sinsemellan och mellan unga och vuxna.

Detta hänför sig till de två ovannämnda kompetenserna: att utnyttja sociala möjligheter och personliga färdigheter. De kan också uppfattas som "konversionsfaktorer": sociala och individuella egenskaper som hjälper att konvertera den individuella rätten till deltagande (enligt Barnrättskonventionen) till genuin frihet att delta.⁸

Enligt medlemmarna i fokusgrupperna är det svårt att delta i kommunala frågor, eftersom initiativet mycket sällan kommer från de unga som således inkluderas i processen i ett alltför sent skede. Det är lätt hänt att ungdomarna bara ges nominell makt, och att det finns alldeles för mycket byråkrati. Beslutsfattarna borde beakta barnen och ungdomarna bättre. Kommunen borde fråga om barns och ungas åsikter om nya investeringar, speciellt då dessa hänför sig till ungdomsaktiviteter, eftersom det uppmuntrar unga att engagera sig i frågor som gäller dem själva. Kommunerna bör uppmuntra och inte begränsa deltagande. De befintliga strukturerna stödjer eller underlättar inte direkt hörande av barn och unga. Uppenbarligen såg barnen och ungdomarna i fokusgrupperna inte de lokala ungdomsfullmäktige som ett effektivt sätt att delta.

Enligt deltagarna i fokusgrupperna lyssnar lärarna och handledarna i olika fritidsgrupper inte alltid på dem. Exempelvis kan en nykomlig lätt blir diskriminerad i gruppen på grund av oerfarenhet. Om gruppen är för stor, glömmar man ofta att fråga barnen och ungdomarna. Barn och unga bör få komma till tals oftare.

Med avseende på hälsan är det möjligt att få information, men man måste vanligen specifikt be om den.

Rekommendationer för vuxna för att säkerställa att barn och unga kan göra sig hörda

Barnen och ungdomarna diskuterade förslag och råd till vuxna för att säkerställa att de verkligen

får delta i beslut och att deras åsikter tas på allvar. Förslagen och råden avspeglar ett behov av att ändra på värderingar som anses viktiga. Deltagarna formulerade följande förslag och råd: reservera tillräckligt med tid och ta barnens åsikter på allvar oavsett barnens ålder, använd ett barnvänligt språk, ge inte falska löften, bjud in unga som experter, uppmuntra unga att delta och gör det redan i början av beslutsprocessen och ge respons. Professionella bör uppmuntras att utveckla sina färdigheter med avseende på de värderingar som barnen nämnde i detta sammanhang.

Med avseende på lagstiftningen påpekade deltagarna att de vuxna ska försäkra sig om att barn och unga informeras om ungdomslagen. Dessutom bör man se över ungdomslagen och förtydliga de frågor som gäller unga, samt tydligare definiera vad som avses med ungas deltagande. Deltagarna rekommenderade också att ungdomsfullmäktiges roll och syfte bör fastställas genom lag och att vuxna som arbetar med dem ska få utbildning om barns och ungas deltagande.

"Vuxna bör lära sig att självmant lyssna på unga så att de inte alltid behöver gå till dem."

Utvärdering av hörandet

Barnen fick utvärdera dagen genom att ge sitt betyg med en skala från 100 % ("ja") till 0 % ("nej").

På frågan om de gärna deltog i hörandet gav nästan alla barn ett svar i intervallet 60–90 procent.

På frågan om de hade lärt sig någonting nytt under dagen visade svaren från de yngsta att de hade lärt sig mest (80–100 %), medan de äldre låg mer mitt på skalan (40–60 %). De yngsta hade lärt sig nya ord, och de äldre lärde sig av andras erfarenheter.

Eftersom deltagarnas ålder varierade från 10 till 21 år frågade man också om barnen ansåg att åldersintervallet var för stort. De flesta ansåg att detta inte var fallet och hävdade följande: "det var roligt att höra yngre deltagares åsikter" och "olika åldersgrupper har olika intressen".

⁸ Amartya Sen, *Development as Freedom*, Oxford University Press, 1999, diskuterar dessa kompetenser.

Största delen av barnen ansåg att dagen var lagom lång, men att den kanske ändå kunde ha varit lite kortare. De hade gärna haft mer variation i aktiviteterna i stället för att bara prata och skriva, men de ansåg att de diskuterade frågorna var relevanta och att metoderna var barnvänliga: ”man fick prata informellt, och man behövde inte känna sig besvärad och försöka hitta de rätta orden”. Enligt barnen skulle en paus ute i friska luften för hela gruppen ha varit en god idé.

Barnen var ense om att de hade haft det roligt under dagen. ”Man fick intressanta nya bekanta och man fick uttrycka sina egna tankar och lyssna på andras synpunkter.”

Tre fjärdedelar av barnen upplevde att de verkligen hade fått komma till tals under dagen och gav detta betyget 80–90 procent. En fjärdedel gav betyget 50 procent: ”Jag hoppas att de här frågorna inte stannar innanför de här väggarna”.

Rekommendationer utifrån resultaten av barnfokusgruppens möte:

- Utbilda personer som arbetar med barn och unga – inklusive ungdomsarbetare och lärare samt lokala och kommunala beslutsfattare – i att låta barn komma till tals och ta dem på allvar.
- Erbjud utbildning för barn om barns deltagande och rättigheter.
- Reservera tillräckligt med tid för barns och ungas deltagande i processer.
- Ta barns och ungas åsikter på allvar genom att inte ge falska löften, att bemöta barn och unga med respekt och som experter och att ge dem respons.
- Engagera barn och unga i hörandeprocesser i kommunen och i andra sammanhang redan från början och inte först i slutet.
- Inrätta elevkårer i alla skolor, inkl. grundskolor; elever och studerande ska få komma till tals oftare i skolorna, t.ex. i fråga om skolustrustning och läromedel.
- Organisera möjligheter för barn i olika åldrar att träffas och lära sig av varandra, t.ex. i form av gemensamma aktivitetsdagar.

Lagstiftningsåtgärder:

- Se över ungdomslagen för att förtydliga de punkter som gäller unga och tydligare fastställa vad som avses med ungas deltagande.
- Stadga om kommunala ungdomsfullmäktiges roll och syfte i lag för att säkerställa att ungdomsfullmäktige kan delta i beslut som påverkar ungdomars liv och livsmiljö.

Fallstudier i Jakobstad och Tammerfors

Två fallstudier, den ena i en mindre stad (Jakobstad) och den andra i en större stad (Tammerfors), genomfördes av en oberoende forskare som specialiserat sig i barns och ungas deltagande. På grund av tidsbrist intervjuades endast en person i vardera staden. Egentligen borde minst tre personer, av vilka en är ett barn eller en ungdom, intervjuas för att garantera ett mer balanserat resultat. Utifrån de genomförda intervjuerna var det ändå möjligt att dra vissa försiktiga slutsatser om barns och ungas deltagande i kommunerna i Finland. Riktlinjerna och frågorna för intervjuerna finns i bilaga IV.

Fallstudierna evaluerades enligt följande: Vilka strukturer för barns och ungas deltagande finns det i städerna? Vad har uppnåtts med dem? Kan alla barn delta på samma grunder? Tillhandahålls utbildning i barns deltagande? Får föreningar och medborgarorganisationer för barn och unga understöd i sina aktiviteter för barns och ungas deltagande? Har barn möjlighet att delta i utbildning om deltagande både i skolan och med avseende på kommunala beslut? På vilket sätt kan barn delta i beslut om lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturaktiviteter?

”Om kommunen gör det svårt för unga att komma till tals, vad ska då motivera dem att stanna i kommunen?”

Uttalande av en deltagare i en barnfokusgrupp

Fallstudie i Jakobstad

Jakobstad är en stad vid Bottenvikens kust i Österbotten. Staden är tvåspråkig, med 56,4 procent svenskspråkiga och 38,8 procent finskspråkiga invånare. Jakobstad har 19 690 invånare⁹ av vilka 7 000 är yngre än 29 år.

Stadens ungdomssekreterare¹⁰ intervjuades om barns och ungas deltagande och ungas möjligheter att påverka beslutsfattandet i kommunen och i skolorna.

Lokala ungdomsfullmäktige

Den viktigaste – och enda – kanalen för barns och ungas deltagande i kommunala frågor är ungdomsfullmäktige. Ledamöterna i åldern 13–19 år väljs för en mandatperiod på två år. Kandidater söks genom tidningsannonsering och upprop som publiceras på skolornas anslagstavlor ”så att alla som hör till den rätta åldersgruppen på något sätt ska få höra att de kan ställa upp”. Enligt ungdomssekreteraren garanterar detta lika möjligheter för alla barn att delta. Totalt fjorton barn och unga kan väljas in i ungdomsfullmäktige, och de övriga kandidaterna blir suppleanter.

Lika möjligheter för alla barn och unga

Erfarenheter av valet av kandidater för barn- och ungdomsfullmäktige har utvisat att publicering

⁹ Befolkningsantal 31.6.2010.

¹⁰ Uppgifter som givits av ungdomssekreteraren har markerats med kursiv stil.

av uppropet i tidningar och anslagstavlor inte ger alla barn lika möjligheter att delta. Uppropen når inte utsatta och marginaliserade barn, som måste kontaktas personligen. Kommunerna ska se till att det finns arrangemang med vilka barn med specialbehov (handikapp), barn som hör till en minoritet och invandrabarn också kan ställa upp som kandidater för ungdomsfullmäktige.

I Jakobstad finns inga formella deltagandemekanismer för barn under 13 år, vilket ger anledning till oro.

Utbildning om barns deltagande

Personer i yrken som hänför sig till barn (såsom socialarbetare, samhällsarbetare, sjuk- och hälsovårdspersonal och stadens övriga tjänstemän) erbjuder ingen utbildning om barns och ungas deltagande. Ledamöterna i ungdomsfullmäktige får ingen utbildning om sätten att påverka. Dessa frågor bör ses över i Jakobstad.

Resultat av ungdomsfullmäktiges arbete i Jakobstad

Ungdomsfullmäktige har valts för två år i sänder sedan 2006. Ledamöterna lägger sällan fram egna initiativ, men de svarar på kommunens begäran om hörande. Ungdomsfullmäktige fokuserar i stor utsträckning på olika evenemang och på att göra dem barnvänliga, som t.ex. Runebergsveckan 2011 där ledamöter från ungdomsfullmäktige deltog i planeringen. De inbjöds av kommunens planeringsgrupp att delta och diskuterar nu programmet för barn och unga under evenemanget (t.ex. trollkonster eller en rockkonsert).

Ungdomsfullmäktiges viktigaste insats har varit en framställan som ledde till att ledamöter i ungdomsfullmäktige får delta i kommunala nämnders möten. Ungdomsfullmäktige har numera en representant i följande nämnder: tekniska nämnden, byggnads- och miljönämnden, bildningsnämnden och sektionerna för kultur och idrott. Enligt procedurreglerna ska ungdomsledamöten vara minst 15 år, vilket beror på att ärenden som diskuteras i nämnderna är konfidentiella.

Ett gott exempel på ungdomarnas deltagande i bildningsnämnden är deras respons på resultaten av

en skolhälsoutredning som gjordes vid Jakobstads gymnasium. Ungdomarna kunde redogöra för hur de upplevde situationen i skolan.

Ungdomsfullmäktiges möten protokollförs, och dess verksamhet utvärderas av ungdomarna.

Ungdomsfullmäktige förefaller koncentrera sig mest på organiseringen av begivenheter i kommunen än på egentliga beslut. Det förefaller också vara så att om ungdomsfullmäktige involveras i beslut, sker detta helt i slutskedet av beslutsprocessen, t.ex. i fråga om kommunens utbildningspolitiska beslut. Barnen rådfrågas först när allt är ”klappat och klart”. Exempelvis när man beslutade om ritningarna för den nya gymnasiebyggnaden rådfrågades barnen och ungdomarna endast om några små detaljer i slutet av processen. När hälsoinspektören krävde att skateboardplatsen måste förnyas, fick barn och unga ge sina kommentarer först när planen var klar. De fick höra motiveringarna för planen och sedan uttala sig om den. Planen för skateboardplatsen har lagts på is pga. recessionen.

Tvåspråkighet

Tvåspråkighet är ett utmärkande drag för Jakobstad. I staden finns en betydande finskspråkig minoritet och såväl finsk- som svenskspråkiga skolor. Eftersom kommunen är tvåspråkig kan alla barn delta i ungdomsfullmäktige och i de kommunala nämnderna på sitt modersmål. I Jakobstad talar emellertid 3,7 procent av befolkningen något annat språk än finska eller svenska, och de ges inte möjlighet till deltagande. Det framgick inte om denna minoritet är representerad i ungdomsfullmäktige. Med avseende på alla barns rätt till deltagande på lika grunder bör barn med annat modersmål än finska eller svenska tas i beaktande.

Inget stöd till barns och ungas deltagande i medborgarorganisationer

Det finns inte mycket samarbete mellan kommunens ungdomsfullmäktige och medborgarorganisationerna (t.ex. partiernas ungdomsorganisationer, scouterna och kyrkliga ungdomsorganisationer). De sistnämnda saknar egna deltagandekanaler i Jakobstad. Stadens ledning stödjer på inget sätt barns och ungas deltagande i medborgarorganisationer.

Deltagande inom utbildning

I Jakobstad deltar barn och unga i elevkårsverksamhet. Elevkårer finns emellertid endast på andra stadiet och högskolestadiet men inte inom den grundläggande utbildningen. Där det finns elevkårer verkar de enligt barnen inte ha mycket verklig makt att påverka besluten i skolorna. Elevkårerna är ändå aktiva. Exempelvis elevkåren vid Etelänummen koulu (finska skolan för ÅK 7–9 i Jakobstad) organiserade en strejk för att stödja lärarnas kampanj mot permitteringar.

Barn och unga kan påverka den lokala utbildningspolitiken genom ungdomsfullmäktiges representanter i bildningsnämnden. Som exempel nämns ett fall där stadsstyrelsen rådfrågade elevkåren vid det finska gymnasiet om planer för utbildningen. Det framgick emellertid inte om elevkårens synpunkter hade beaktats. I frågor gällande den lokala utbildningspolitiken får barn och unga synbarligen komma till tals först i ett mycket sent skede av beslutsprocessen.

De tre senaste åren har kommunen arrangerat en kommunal diskussionsdag för både beslutsfattare och unga. Under dagen har unga fått framföra idéer och önskemål till beslutsfattarna. Evenemanget organiseras i samarbete med elevkårerna. Man har diskuterat stora frågor, som t.ex. en sammanslagning av det finska och det svenska gymnasiet.

Ungdomarna förespråkar sammanslagning, men enligt kommunen kommer den inte att verkställas pga. utrymmesbrist. Dessutom har man diskuterat andra frågor, såsom en skateboardpark samt minderåriga barns alkoholkonsumtion på skolornas parkeringsplatser. I diskussionen om skateboardparken deltog ungdomscentralen och representanter för de lokala handelsmännen. Ungdomarna har genom ungdomsfullmäktige hållits informerade om hur planerna framskrider, men de har inte fått någon respons på sitt deltagande i processen.

Vid grundandet av skolklubbar tillfrågades ungdomar när staden beviljade klubbverksamheten finansiering för ett eller två år. Arrangemangen för klubbarna beror emellertid mycket på hur aktiva

lärarna är i att driva dem. Enligt stadens socialarbetare bör det finnas en skolklubb på varje skola.

Lek, fritid, idrott och kulturella aktiviteter

Kommunen har inte bett barn och unga att delta i planeringen av idrotts- och fritidsaktiviteter. Hittills har det funnits mycket litet samarbete mellan idrottsväsendet och ungdomsarbetet, men detta kan förändras nu när tjänstemännen som ansvarar för dessa sektorer sitter i samma nämnd.

Fallstudie i Tammerfors

Bakgrundsfakta om Tammerfors

Tammerfors är belägen nordväst om Helsingfors i södra Finland. Tammerfors har 211 649 invånare¹¹, av vilka 70 000 är i åldern 5–29 år. Antalet invånare i skolåldern (7–15 år) är 16 554 (31.12.2009). År 2009 var 94,6 procent av invånarna finstalande och endast 0,5 procent svensktalande. Annat modersmål hade 4,9 procent. Antalet utländska medborgare var 7 200.

År 2009 fanns det 614 bostadslösa i Tammerfors. Av dem var 112 personer unga i åldern under 25 år, vilket var en minskning från 129 personer år 2008.

I Tammerfors finns 317 kommunala hälsovårdscentraler och 4 stadssjukhus. Dessutom finns det 6 familjestödscentraler, och ca 350 barn under 18 år är i familjevård. För barnen arrangeras fostervård som tillgodoser barnens och deras familjers behov. Vården kan tillhandahållas i en fosterfamilj, ett kommunalt fosterhem eller ett familjestödscenter eller köpas av ett fosterhem eller barnhem.

I Tammerfors finns ett brett utbud av tjänster för barn och unga, inklusive Finlands till vidare enda kommunala barnombudsman, samt olika kulturprojekt, 21 ungdomscentra och mångsidiga fritidsaktiviteter.

I Tammerfors intervjuades barnombudsmannen¹² om barns och ungas möjligheter till deltagande i beslut som gäller staden och skolorna.

¹¹ Befolkningsantal 31.6.2010.

¹² Uppgifter som givits av Tammerfors barnombudsman har markerats med kursiv stil.

Lokala barnparlamentet och ungdomsforum

I Tammerfors finns två lokala deltagandemekanismer för barn i olika åldrar: barnparlamentet för åldern 7–12 år och ungdomsforum för unga på andra stadiet.

Barnparlamentet sammanträder två gånger om året, och varje skola i Tammerfors kan sända två delegater till mötet. Med andra ord har alla barn möjlighet att delta i parlamentets verksamhet genom sin skola eller skolans elevkår. Barnparlamentet väljer styrelse på stormötet som hålls på våren, och vem som helst kan kandidera i valet.

Ungdomsforumet har en liknande struktur som barnparlamentet. Målgruppen är unga i årskurserna 7–9 och i gymnasiet. Ungdomsforumet håller två allmänna möten per år. Styrelsen väljs vid vårmötet. Till mötena kallas representanter för skolorna och gymnasierna samt läroanstalter på andra stadiet. Alla skolor för årskurserna 7–9 och gymnasier kan sända representanter till de allmänna mötena, varigenom alla har möjlighet att delta.

Två gånger om året arrangerar ungdomsforumet ”Oktaformi”, ett möte för elevkårerna. Ungdomsforumet har också arrangerat en frågetimme med borgmästaren. Dessutom arrangerar Tammerfors stad Alvari-möten, dvs. regionala ungdomssammankomster där barn och unga kan diskutera frågor som intresserar dem i syfte att påverka. En evenemangsgrupp som är länkad till ungdomsforumet hanterar aktiviteterna. Alla unga i Tammerfors kan delta i de ovannämnda aktiviteterna. Barn och unga som inte går i skola kan inte delta i barnparlamentet eller ungdomsforumet. Enligt Tammerfors barnombudsman finns det inga skolavhoppare i staden.

Resultat av Tammerfors barnparlament och ungdomsforum

Målet för Tammerfors barnparlament är att erbjuda barn en möjlighet att påverka i frågor som gäller barnen i staden och ge dem en känsla av att de har fått komma till tals. Barnparlamentet behandlar frågor som det själv väljer att ta upp. Det har bl.a. framfört motioner gällande skolbespisningen

och skolhälsovården. Också stadens ledning kan föreslå ärenden för behandling i barnparlamentet. Barnombudsmannen förmedlar information till barnparlamentet om aktuella och kommande frågor inom stadsförvaltningen. I höstas uttalade sig barnparlamentet om beredningen av stadens budget.

Ett exempel på barnparlamentets självständiga aktiviteter är beviljande av stipendier. Parlamentet bestämmer stipendiekriterierna och väljer mottagarna. Stipendier kan beviljas både till enskilda mottagare och till grupper. Gruppstipendier har tilldelats olika projekt, som finansiering av utflykter och uppträdanden på andra orter. De individuella stipendierna beviljas enligt kriterier som barnparlamentet fastställer varje år. Det kan t.ex. vara fråga om belöning för ”fair play” eller en god gärning. Enligt barnombudsmannen lär sig stipendiemottagarna att budgetera och planera verksamhet.

Ungdomsforumets främsta uppgift är att påverka i frågor som gäller ungdomars liv i Tammerfors. Det följer noga med stadens ungdomspolitiska beslut och lägger fram förslag (motioner) i frågor som det anser vara viktiga. Forumet har bl.a. föreslagit att det ska inrättas mer övningslokaler för band, att det ska grundas ett ungdomskafé i Tammerfors och att ungdomsforumet ska få rätt att delta i stadens nämnder. Dessa förslag har alla godkänts. I dag finns det ett ungdomskafé i staden och ungdomsforumets representanter har två platser i nämnder och styrelser, bl.a. nämnden för barn- och ungdomsservice, nämnden för bildning och livskvalitet, nämnden för kompetens och näringar, direktionen för dagvård och grundläggande utbildning, direktionen för kultur och fritidsservice samt direktionen för utbildningsservice på andra stadiet. Barnombudsmannen har erfarit att ungdomars åsikter beaktas i stadens nämnder och att ungdomarna får uttala sig i ärenden som behandlas i nämnderna. Enligt barnombudsmannen har ”någonting hänt i beslutsfattandet i Tammerfors, eftersom man verkligen vill höra vad de unga tycker”.

Barnen får respons på sina åsikter och beslut, främst via barnombudsmannen eller direkt från stadens organ (t.ex. nämnderna). Genom

barnombudsmannen är barnen involverade i beslutsprocessen ända från början.

Barns och ungas deltagande kan ytterligare förbättras i Tammerfors inom trafik- och infrastrukturplaneringen, trots att elevkårerna har fått uttala sig om trafiksäkerheten i närheten av skolorna.

Lika möjligheter för alla barn och unga

I Tammerfors finns inga särskilda deltagandemekanismer för småbarn, barn med särskilda behov eller invandrabarn. Alla barn som går i skola får delta i barnparlamentet och ungdomsforumet, vilket i praktiken gäller alla barn i Tammerfors, eftersom det enligt barnombudsmannen inte finns skolavhoppare i staden. I barnparlamentet och i elevkårerna deltar också handikappade barn och unga. Det är mer sannolikt att invandrabarn deltar i elevkårerna än i barnparlamentet eller ungdomsforumet. Vid vissa barndaghem kan också småbarn delta i beslut om små frågor, såsom planeringen av lokala grönområden.

Det är viktigt att säkerställa att invandrabarn och marginaliserade barn (inkl. bostadslösa barn och barn på fosterhem, vilka är fåtaliga i Tammerfors) kan delta i barnparlamentet och ungdomsforumet. Staden ska stödja särskilda deltagandemekanismer för dessa grupper.

Utbildning om barns deltagande

Det har organiserats utbildning för organ och experter inom olika områden, och varje år arrangeras kurser för lärare i handledning av elevkårerna. Kurserna arrangeras av stadens enhet för ungdomsservice, och till dem samlas både handledande lärare och elevkårernas representanter, dvs. barn och unga. Utbildningen är fortlöpande.

Det har också organiserats utbildning för stadens tjänstemän och beslutsfattare, inklusive socialarbetare. Utbildningen har fokuserat på att beakta barnens synpunkter. Detta är ett svar på borgmästarens bestående beslut om att barns synpunkter ska tas i beaktande i stadens beslut.

I Tammerfors finns ett informellt nätverk för anställda inom stadens olika förvaltningar. Nätverket Myyrä styr och främjar barns och ungas deltagande inom förvaltningarna. Nätverket leds av Tammerfors barnombudsman i samarbete med stadens enhet för lokaldemokrati.

Utbildningarnas effekt på barns deltagande har inte evaluerats. Det är emellertid fortfarande en utmaning för Tammerfors att hitta sätt för barn och unga som inte är intresserade av de traditionella deltagandeformerna att komma till tals. Å andra sidan är det lättare att engagera unga som redan är aktiva och entusiastiska och sysslar med olika fritidsaktiviteter.

Barnvänlig information om lokal service för barn och unga finns i guiden "Mitä tekisin?" ("Vad ska jag göra?") som ingående beskriver olika slags aktiviteter, bl.a. tjänster för barn och unga som tillhandahålls av staden och olika föreningar. I ungdomsportalen "Nuorten Tampere" finns ett brett utbud av information om olika teman, inkl. privatliv, sexuell hälsa osv. Portalen riktar sig till unga, och unga deltar i att skapa materialet.¹³

Inget stöd till barns och ungas deltagande i medborgarorganisationer

Staden ger inte direkt stöd till deltagandeaktiviteter, men den beviljar bidrag till sådan verksamhet. Det är möjligt att fastställa barns deltagande i utvecklingen av en organisations aktiviteter som ett kriterium för understöd. Frågan bör utvecklas vidare i Tammerfors.

Deltagande inom utbildning

I Tammerfors finns det elevkårer inom alla skolstadier, inkl. årskurserna 1–6, årskurserna 7–9 och på andra stadiet. Hur väl elevkårerna fungerar beror i hög grad på de medverkande lärarna. Elevkårerna och föräldraföreningarna deltar i utformningen av skolornas läroplaner. Inom stadsförvaltningen deltar unga i direktionen för barndagvård och småbarnsfostran.

På skolorna finns eftermiddagsklubbar, och barnen får varje vår fylla i ett frågeformulär om vilka aktiviteter de skulle vilja ha följande höst.

¹³ <http://www.nuortentampere.fi/>

Lek, fritid, idrott och kulturella aktiviteter

I Tammerfors har barn rådfrågats om utformningen av lekplatser och vid planeringen av parker. Också småbarn på daghem m.m. har fått uttala sig. Processen för att låta småbarn komma till tals har förbättrats de senaste åren.

Slutledningar och rekommendationer för barns och ungas deltagande på kommunal nivå

Vad innebär det att låta barnen komma till tals?

”Att barn eller unga får komma till tals redan när någonting bereds och inte när besluten har fattats. Det ger mer tyngd till ungas åsikter.”

Uttalande av en deltagare i en barnfokusgrupp

Trots att fallstudierna i två städer inte kan anses vara representativa för alla små kommuner och större städer i Finland, är det möjligt att utforma vissa försiktiga slutsatser och rekommendationer om de bästa förfaringssätten för barns deltagande i beslut i skolorna och inom lokalförvaltningen. Överlag kan Tammerfors anses ha bättre strukturer för barns deltagande än Jakobstad. Detta kan bero på att en större stad har bättre förutsättningar för utvecklingen av de nödvändiga strukturerna och processerna än en mindre ort. En annan förklaring kan vara Tammerfors barnombudsman som verkar mycket aktivt för att främja barns och ungas deltagande på det lokala planet.

De finländska kommunerna har starkt kommunalt självstyre, vilket inte stödjer spridning av bästa praxis. Fördelar med självstyret är friheten att verkställa beslut, samarbeta på ett flexibelt sätt och ta egna initiativ. Dessvärre medför det utmaningar för kommunerna som inte kan fungera som verkliga plattformar för verkställande genom att de arbetar självständigt och är beroende av personresurser och ekonomiska tillgångar. Detta måste beaktas då man diskuterar barns och ungas deltagande i kommunerna.

I bägge städerna finns det ungdomsfullmäktige och elevkårer för unga i åldern 13–19 år. I Jakobstad finns det emellertid inget barnfullmäktige

eller barnparlament för yngre barn, varken i kommunen eller i skolorna, medan Tammerfors har ett barnparlament för barn i åldern 7–12 år och elevkårer har grundats i skolor inom den grundläggande utbildningen. Det finns ett utbrett stöd för en lagstadgad skyldighet att i varje kommun utveckla och införa en strategi eller handlingsplan för ungas deltagande. Planen skulle omfatta områden som utbildning och skola, hälsovård och tvärssektoriella frågor.

Med avseende på lika möjligheter hävdar bägge städerna att alla barn har lika möjligheter att delta i de befintliga deltagandestrukturerna. I praktiken visar det sig att marginaliserade barn (bl.a. bostadslösa barn, invandrabarn, barn på vårdanstalter och handikappade barn) måste kontaktas mer proaktivt för att de ska kunna engageras. Särskilda mekanismer bör utvecklas på det lokala planet för att säkerställa dessa barns lika möjligheter till deltagande. I Tammerfors finns det goda exempel på handikappade barns deltagande och på god praxis som tillämpas på daghem och andra miljöer för småbarn. Motsvarande nämns inte om Jakobstad.

I bägge städerna kan ungdomar, på ungdomsfullmäktiges och ungdomsforumets initiativ, delta i nämndernas arbete. Nämnderna beslutar om frågor som är relevanta för barn och unga gällande utbildning, ungdomspolicy, barndagvård, fritid och kultur. I Jakobstad deltar unga också i byggnads- och miljönämnden. I Tammerfors engageras barnen redan i början av beslutsprocessen, medan de i Jakobstad får delta först i slutskedet av beslutsfattandet och således kan påverka endast på detaljnivå. Exempel på god praxis är staden Kides i Norra Karelen, där barn i åldern 8–12 har varit aktiva i stadsplaneringen och deltagit i planeringen och förbättringen av en problemmiljö i närheten av skolan. Barnen har samarbetat och fattat beslut tillsammans med vuxna och visat sig vara en värdefull resurs för stadsplaneringen.¹⁴

Jakobstad är en tvåspråkig stad med en stor finskspråkig minoritet. Alla barn i staden kan delta i ungdomsfullmäktige och stadens nämnder på sitt

14 Liisa Horelli, "Children as urban planners", *Architecture and Behaviour*, Vol. 10, no. 4, pp. 371-377.

modersmål, dvs. finska eller svenska. Det saknas emellertid arrangemang för de 3,7 procent av barnen med annat modersmål. Detsamma gäller Tammerfors där 4,9 procent av invånarna inte talar finska som sitt modersmål.

I bägge städerna finns det inte mycket samarbete mellan staden och de lokala föreningarna och medborgarorganisationerna, och städerna understöder inte föreningarnas och medborgarorganisationernas insatser för barns och ungas deltagande.

Rekommendationer

- Ungdomsfullmäktige ska engageras i kommunala beslut redan i början av beslutsprocessen och inte först i slutskedet då barn och unga endast kan påverka detaljer. Detta kunde göras med hjälp av en barnombudsman så som i Tammerfors. Om kommunen är för liten för att ha en egen barnombudsman, kan tjänsten skötas på deltid eller delas mellan flera kommuner i regionen.

- Säkerställa att barn och unga rådfrågas i ALLA frågor som gäller dem, inkl. idrott och motion, fritid, utbildning, välbefinnande, infrastruktur, miljö, hälsa osv.

- Göra det till en lagstadgad skyldighet att i varje kommun utveckla och införa en strategi eller handlingsplan för ungas deltagande. Planen ska omfatta områden som utbildning och skola, hälsovård och tvärssektoriella frågor.

- Säkerställa att kommunanställda som arbetar med barn och unga får utbildning i barns rätt till deltagande, med Tammerfors som god förebild. Säkerställa att effekterna av den ovannämnda utbildningen evalueras.

- Utreda på vilka sätt barn yngre än 13 år kan delta på kommunal nivå, som i barnparlamentet i Tammerfors, antingen genom att engagera dem i ungdomsfullmäktige eller genom att inrätta särskilda barnfullmäktige för yngre barn eller konsultationsmekanismer i vilka yngre barn kan delta.

- Den lokala förvaltningen ska ålägga skolorna att inrätta elevkårer, inte bara i årskurserna 7–9 och på andra stadiet utan också i den grundläggande utbildningen. Detta kan verkställas t.ex. genom att arrangera utbildning för lärarna, vilket redan görs i Tammerfors, där alla skolor måste ha elevkårer.

- Säkerställa att barn och unga representeras i kommunala nämnder, så som i Jakobstad och Tammerfors.

- Den lokala förvaltningen ska bemöda sig om att engagera marginaliserade och utsatta barn i ungdomsfullmäktige, eftersom denna grupp inte nås via de vanliga annonseringskanalerna, såsom skolornas anslagstavlor, utan måste kontaktas personligen. Den största utmaningen verkar vara att engagera alla barn på lika grunder i beslutsfattande på lokal nivå. Alla barn och unga, inklusive de som har specialbehov, invandrarbarn, asylsökande barn osv., ska ha lika möjligheter att delta. Med avseende på att engagera utsatta barn kan man ta lärdom av de medborgarorganisationer som arbetar med dem. Också icke finskspråkiga barn, såsom barn med svenska eller samiska som modersmål, ska garanteras möjlighet att delta på sitt eget språk.

- Kommunerna ska stödja lokala föreningar och medborgarorganisationer i deras insatser för att främja deltagandestrukturer för barn och unga.

Analys av lagstiftningen och policymiljön för barns och ungdomars deltagande

I detta avsnitt analyseras lagstiftningen och policyerna för barns och ungas deltagande i Finland. Avsikten är att svara på de frågor som hänför sig till detta i relation till FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12. I avsnittet analyseras först lagstiftningen och policyerna för barns och ungas deltagande i Finland, inklusive barns rätt till information samt mediernas roll. I den senare delen analyseras implementeringen av rätten att komma till tals i olika sammanhang, som i familjen, vård utom hemmet, hälsovården, inom utbildning och skola, lek, fritid, idrott, kulturaktiviteter, i våldssituationer, vid rätts- och förvaltningsprocesser, inom den offentliga förvaltningen och i medborgarsamhället.

De juridiska och politiska ramarna för barns och ungas deltagande i Finland

”Jag hoppas att de visar ömsesidig respekt, så att de ens försöker lyssna även om de inte är speciellt intresserade (eller inte kan göra så mycket).”

Uttalande av en deltagare i en barnfokusgrupp

I Finland omfattas alla medborgare av den nationella lagstiftningen. Om deltagande och handlingsmöjligheter stadgas i 14 § i Finlands grundlag: ”Det allmänna skall främja den enskildes möjligheter att delta i samhällelig verksamhet och att påverka beslut som gäller honom eller henne själv.” Grundlagen utgör ramarna för all lagstiftning och alla lagändringar i Finland och har företräde framför all annan lagstiftning, inklusive rätten till deltagande. Lagstiftningsramarna för barns och ungas deltagande framgår av bild 6.¹⁵

Kommunerna är lokala förvaltningsorgan som styrs av folkvalda kommunfullmäktige. I 27 § i kommunallagen (365/1995) stadgas om kommuninvånarnas möjligheter att delta och påverka som kan främjas genom att ”invånarna får hjälp när de tar egna initiativ till att sköta, bereda och planera ärenden”. Många kommuner har utifrån denna bestämmelse inrättat ungdomsfullmäktige och beviljat dessa finansiering.¹⁶

I ungdomslagen (72/2006) stadgas om ungas deltagande och rätt att komma till tals i kommunerna. Enligt 8 § ska unga ”anordnas möjlighet att delta i behandlingen av ärenden

15 Lagstiftningsramarna för barns och ungas deltagande beskrivs i detalj i: Eva Feldmann-Wojtachnia, Anu Gretschel, Vappu Helmsaari, Tomi Kiilakoski, Aila-Leena Matthies, Sigrid Meinhold-Henschel, Roland Roth, Pia Tasanko, ”Youth participation in Finland and Germany. Status analysis and data based recommendations”, Finnish Youth Research Network, Bertelsmann Stiftung und Forschungsgruppe Jugend & Europa am CAP, Ludwig-Maximilians-Universität München, 2010.

16 Evaluering av basservicen 2007; Vainila 2008, 40. Se också statsrådets redogörelse till riksdagen, 3/2002 vp., sid. 11)

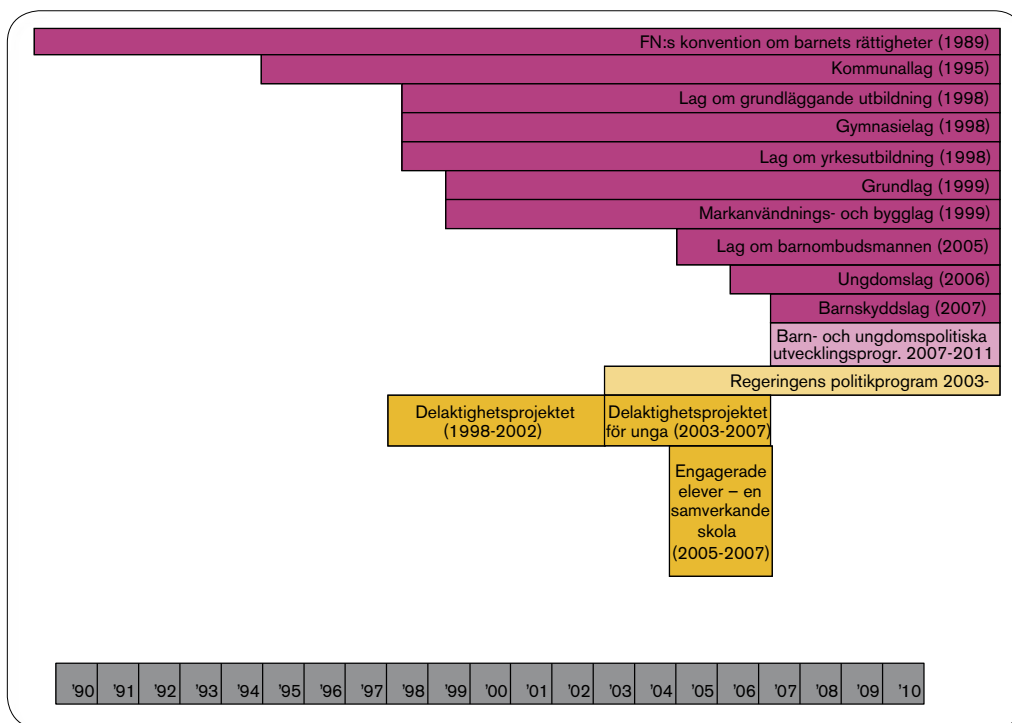

Bild 6. Kronologisk översikt av lagstiftning, avtal, politikprogram och riksomfattande projekt för främjande av barns och ungas deltagande.

som gäller ungdomsarbete och ungdomspolitik på lokal och regional nivå”. Unga ska dessutom höras i ärenden som berör dem. Formuleringen ”ska” innebär en förpliktelse. De unga ska få delta på klart definierade områden som gäller ungdomsarbetet och ungdomspolitiken på lokal och regional nivå. De unga själva och Ungdomsfullmäktiges förbund yrkar emellertid på att 8 § i ungdomslagen ska förtydligas och att kommunala tjänstemän ska göras bättre medvetna om ungdomslagen och hur den ska verkställas samt utbildas i dessa frågor.

Det bör noteras att ungdomslagen ger nya ramar för tolkning av kommunallagen. Det som stadgas om medborgardeltagande (direkt demokrati) i 27 § i denna lag bör ses som ett exempel på metoder som kommunerna är skyldiga att tillämpa för att tillhandahålla möjligheter för ungas deltagande.¹⁷

I lagen om grundläggande utbildning (628/1998), som gäller ÅK 1–9, stadgas i 47 § om deltagande och rätten att komma till tals i skolan och att en skola kan ha en elevkår som består av skolans

elever. Enligt både gymnasielagen (629/1998) och lagen om yrkesutbildning (630/1998)¹⁸ ska utbildningsanordnaren ”ge de studerande möjlighet att delta i utvecklandet av utbildningen samt höra dem innan beslut fattas i ärenden som gäller undervisningen eller som annars väsentligt inverkar på de studerandes ställning”. I lagarna stadgas även att varje läroanstalt på andra stadiet har en elevkår som består av de studerande. Detta innebär att ungdomarna vid dessa läroanstalter har en lagstadgad rätt att bli hörda och delta i beslut, medan eleverna inom den grundläggande utbildningen endast har möjlighet till det. Deltagande i skolorna omfattar mer än endast elevkårer: det förutsätter att eleverna befattar sig med den dagliga utbildningen och utvecklingen av denna. Enligt gymnasielagen och lagen om yrkesutbildning¹⁹ ska de studerande få komma till tals innan beslut som väsentligt inverkar på deras studier och ställning fattas. Av detta följer inrättandet av representationsorgan, men i lagarna fastställs inte hur elevkårerna ska struktureras och i vilka frågor de unga ska höras.

¹⁷ Se Vainila 2008, 121.

¹⁸ Se diagrammet över skolsystemet i Finland på sidan 9.

¹⁹ I den ursprungliga texten är lagens namn fel

I 5 § i den nya **barnskyddslagen** (417/2007) ges barnens åsikter större vikt. Enligt bestämmelserna ska ett barn "enligt sin ålder och utvecklingsnivå tillförsäkras rätten att få information i ett barnskyddsärende som rör barnet och möjligheten att framföra sina åsikter i ärendet. Då behovet av barnskydd bedöms, då beslut fattas om ett barn eller en ung person och då barnskydd genomförs, skall särskild uppmärksamhet fästas vid barnets eller den unga personens åsikter och önskemål."

I 4 § 2 mom. i **lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt** (361/1983) stadgas följande: "Vårdnadshavaren skall, innan han fattar beslut i barnets personliga angelägenheter, samtala om saken med barnet, om det med beaktande av barnets ålder och utveckling samt frågans natur är möjligt. När han fattar beslutet skall han taga hänsyn till barnets åsikt och önskemål."

Kommunerna är lokala förvaltningsorgan som styrs av folkvalda kommunfullmäktige. I 27 § i **kommunallagen** (365/1995) stadgas om medborgarnas möjligheter att delta och påverka i kommunerna: "Fullmäktige ska se till att kommunens invånare och de som utnyttjar kommunens tjänster har förutsättningar att delta i och påverka kommunens verksamhet." I 27 § 2 mom. 6 punkten kan deltagande och påverkande främjas genom att "invånarna får hjälp när de tar egna initiativ till att sköta, bereda och planera ärenden". Enligt Erika Vainila har många kommuner utifrån denna bestämmelse inrättat särskilda nämnder för handikappade, äldre och unga. På samma grunder beviljas finansiering till ungdomsfullmäktige.²⁰ I 28 § i kommunallagen ges alla kommuninvånare rätt att ta initiativ: "kommuninvånarna har rätt att komma med initiativ till kommunen i frågor som gäller kommunens verksamhet. Initiativtagarna skall informeras om de åtgärder som vidtagits med anledning av ett initiativ."

Frågan är om man med kommuninvånare också avser barn och unga under 18 år. I praktiken har många kommuner inrättat ungdoms- och/eller barnfullmäktige. År 2007 fanns det ungdomsfullmäktige eller andra deltagandegrupper för unga/barn²¹ i 226 kommuner (totalt 342 kommuner 2010).

I 14 § i **förvaltningslagen** (434/2003)²² stadgas om omyndigas talan:

En omyndigs talan förs av den omyndigas intressebevakare, vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare. En omyndig har dock rätt att ensam föra sin talan i ärenden som gäller sådan inkomst eller förmögenhet som han eller hon råder över.

En omyndig person som har fyllt aderton år för själv ensam sin talan i ett ärende som gäller hans eller hennes person, om den omyndiga kan förstå sakens betydelse.

En minderårig som har fyllt femton år och hans eller hennes vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare har rätt att var för sig föra talan i ett ärende som gäller den minderårigas person eller personliga fördel eller rätt.

- Barnombudsmannen

I **lagen om barnombudsmannen** (1221/2004) stadgas om en barnombudsman som har till uppgift att följa hur barnens och de ungas välfärd och rättigheter omsätts i praktiken, påverka beslutsfattare ur ett barnperspektiv, förmedla barns och ungas synpunkter till beslutsfattarna och främja FN:s konvention om barnets rättigheter. Finland har haft en Barnombudsman sedan 2005. Administrativt samarbetar Barnombudsmannen med Social- och hälsovårdsministeriet.²³ Barnombudsmannen bistås av delegationen för ungdomsärenden, och ombudsmannen är också medlem i European Network of Ombudspersons for Children (ENOC).

²⁰ Evaluering av basservicen 2007; Vainila 2008, 40. Se också statsrådets redogörelse till riksdagen, 3/2002 vp., sid. 11)

²¹ Eva Feldmann-Wojtachnia, Anu Gretschel et al., "Youth participation in Finland and Germany. Status analysis and data based recommendations", finska Undervisningsministeriet och tyska förbundsministeriet för familj, äldre, kvinnor och ungdomar (BMFSF), 2010.

²² Fel i den ursprungliga texten

²³ <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2004/20041221> och <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2005/20050274>

Ombudsmannens uppgifter fastställs i 2 § i lagen om barnombudsmannen:

Barnombudsmannen har till uppgift att främja barnens intressen och ta tillvara barns rättigheter i samarbete med andra myndigheter samt organisationer och övriga liknande aktörer inom sitt verksamhetsområde. Barnombudsmannen skall

1. bedöma hur barnens intressen och rättigheter omsätts i praktiken samt följa barns och ungdomars levnadsförhållanden,
2. bevaka lagstiftningen och det samhälleliga beslutsfattandet samt bedöma deras effekter på barns välfärd,
3. genom initiativ, råd och anvisningar påverka det samhälleliga beslutsfattandet i frågor som gäller barn och driva på att barnens intressen tillvaratas i samhället,
4. upprätthålla kontakter med barn och ungdomar och förmedla deras synpunkter till beslutsfattarna,
5. utveckla former för samarbete mellan olika aktörer,
6. förmedla information om barnfrågor till barn, till människor som arbetar med barn, till myndigheter och till allmänheten, samt
7. på olika sätt främja fullgörandet av den av Förenta Nationernas generalförsamling antagna konventionen om barnets rättigheter (FördrS 59–60/1991).

Barnombudsmannen ska årligen lämna till statsrådet en berättelse om sitt verksamhetsområde samt utarbeta en verksamhetsplan. Berättelsen ska innehålla en bedömning om hur barnens välfärd har utvecklats samt om brister som uppdragets i lagstiftningen. Enligt den gällande lagstiftningen rapporterar Barnombudsmannen inte direkt till riksdagen. Ombudsmannens uppgifter omfattar inte hantering av upprop eller klagomål som gäller uppfyllandet av barnets rättigheter i fråga om enskilda barn eller familjer. Dessa uppgifter ankommer på riksdagens justitieombudsman.

I Finland finns andra myndigheter som övervakar iakttagandet av de mänskliga rättigheterna och lagstiftningen (specialombudsmän och regionala förvaltningsmyndigheter) som i teorin kan behandla klagomål som framförs av barn. I praktiken kontaktas de nästan aldrig av minderåriga. Klagomål i ärenden som gäller barn läggs främst fram av

föräldrarna. Barnombudsmannens byrå genomför ett projekt för att göra verksamheten hos lagövervakarna och myndigheterna för de mänskliga rättigheterna barnvänligare.²⁴

Det finns ingen lagstiftning om lokala barnombudsmän. Finlands första (och enda) lokala barnombudsman har sedan 2003 funnits i Tammerfors,²⁵ där stadens borgmästare på lång sikt har förbundit sig att beakta barns och ungas åsikter i planeringen och beslutsfattandet. I fallstudierna i föreliggande undersökning diskuteras Tammerfors och den lokala ombudsmannens viktiga roll i att främja och stödja barns och ungas deltagande i staden.

- Lagstiftning som hänför sig till verkställandet av artikel 12 i Barnrättskonventionen

Artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter verkställs genom följande lagar:

- Lag om patientens ställning och rättigheter (785/1992; avsnittet om hälsovård)
- Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000)
- Förvaltningslag (434/2003)²⁶
- Språklag (423/2003)
- Samisk språklag (1086/2003)

I förvaltningslagen föreskrivs om grunderna för god förvaltning och om förfarandet i förvaltningsärenden. I lagen stadgas också i detalj om myndigheternas skyldighet att lyssna på medborgarna enligt grundlagen. Förvaltningslagen garanterar också barns rätt till information som gäller dem, men informationens lämplighet ska alltid bedömas ur barnets perspektiv.

Syftet med **språklagen** (423/2003) är att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för var och en att hos domstolar och andra myndigheter använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska. Eftersom svenska är det av nationalspråken som används i mindre utsträckning, kan det anses vara ett minoritetsspråk i detta sammanhang. Syftet med språklagen är också att vars och ens rätt till rättvis rättegång och god förvaltning garanteras oberoende av språket samt att individens språkliga rättigheter

24 Verksamhetsplanen för barnombudsmannens byrå 2011. Barnombudsmannens byrås publikationer 2011:6.

http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?p_l_id=52437&folderId=1325671&name=DLFE-15203.pdf

25 Eva Feldmann-Wojtachnia, Anu Gretschel et al., op. cit. (fotnot 19).

26 Fel i den ursprungliga texten

förverkligas utan att han eller hon särskilt behöver begära det. Språklagen garanterar bl.a. rätten att använda finska eller svenska i kontakter med statliga myndigheter eller tvåspråkiga kommunala myndigheter. Myndigheterna ska dessutom ordna möjlighet för den som ska höras att bli hörd på sitt eget språk, finska eller svenska. Var och en har rätt att bli hörd på sitt eget språk och att använda sitt eget språk i ärenden som väcks av en myndighet och som direkt gäller grundläggande rättigheter för honom eller henne eller någon som är i hans eller hennes vård eller om myndigheten ålägger honom eller henne någon skyldighet. Språklagen gäller alla medborgare, och barn omnämns inte specifikt i lagtexten, men i praktiken har barn rätt att använda sitt eget språk, finska eller svenska. Detta åskådliggörs i fallstudien i Jakobstad som är en tvåspråkig stad.

Syftet med **samiska språklagen** (1086/2003) är att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för samerna att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. I lagen föreskrivs om samernas rätt att använda sitt eget språk hos domstolar och andra myndigheter samt om det allmännas skyldighet att tillgodose och främja samernas språkliga rättigheter. Målet är att samernas rätt till rättvis rättegång och god förvaltning garanteras oberoende av språket samt att samernas språkliga rättigheter förverkligas utan att de särskilt behöver begära det. Lagen ger bl.a. samerna rätt att i egen sak eller i ett ärende där de hörs använda samiska hos de myndigheter som avses i lagen. En myndighet får inte begränsa eller vägra att beakta de språkliga rättigheter som följer av denna lag på den grund att en same även kan något annat språk, såsom finska eller svenska.

Till hörande av medborgare syftas också i andra lagar, t.ex. i markanvändnings- och bygglagen (132/1999). Syftet med lagen är att tillförsäkra alla en möjlighet att delta i beredningen av användningen av mark- och vattenområden och att säkerställa att planeringen är högklassig och sker i växelverkan. Enligt lagen ska myndigheter som bereder planer informera om planläggningen

så att de som berörs av saken har möjlighet att följa planläggningen och påverka den. Enligt 65 § (ändring, trädde i kraft 1.1.2009) ska de som gjort en anmärkning och som uppgett sin adress underrättas om kommunens motiverade ställningstagande till den framförda åsikten. I lagen föreskrivs inte om barns möjligheter att påverka planeringen av mark- och vattenanvändningen. Bland annat i Helsingfors har unga fått delta i planeringen av parker, men det är fråga om undantag. Det finns ingen information för bedömning av barns och ungas möjligheter att utveckla t.ex. sina livsmiljöer, trots att detta är ett av målen i markanvändnings- och bygglagen och utvecklingsprogrammet för barn- och ungdomspolitikerna.²⁷ Ett exempel på god praxis där unga har möjlighet att påverka planeringen av sin miljö finns i fallstudien i Jakobstad, där unga är representerade i stadens nämnder, bl.a. i byggnads- och miljönämnden.

• **Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammen**

Utöver de lagstadgade skyldigheterna med avseende på barns och ungas deltagande, åläggs statsrådet genom ungdomslagen (72/2006) att vart fjärde år godkänna ett ungdomspolitiskt utvecklingsprogram. Det första barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet 2007–2011 godkändes den 13 december 2007 och innehåller omkring 300 åtgärder inom barn- och ungdomspolitikerna. Programmet fokuserar på barns och ungas deltagande, inklusive utvecklingen av system där barn och unga har möjligheter att påverka och göra sig hörda. Ett av målen är att alla kommuner före slutet av 2010 aktivt ska använda ett system för påverkan och hörande för 5–17-åringar, vilket fungerar enligt barnens och ungdomarnas olika åldersstadier och förutsättningar. Det bör noteras att det inte tydligt framgår vad detta innebär i praktiken för små och stora kommuner. Innebär det att de endast ska skapa en process för hörande? I dag finns det olika deltagandemekanismer i Finland, vilket är en positiv utveckling, eftersom det som

²⁷ Se riksdagens mellanrapport. Barnsynpunkten tas också upp i boken "How near you are, municipality of children and youth?" (utkommer i slutet av 2011) av Any Gretschel, Tomi Kiilakoski et al.

fungerar i en kommun inte nödvändigtvis gör det i en annan. Det viktigaste är att barn och unga har möjlighet att uttrycka sina åsikter i kommunala frågor och att kommunens beslutsfattare tar åsikterna på allvar.

Programmet innehåller konkreta insatser och åtgärder för uppnående av målen i fråga om bl.a. demokratifostran och utveckling av ett aktivt medborgarskap, jämlikhet och förebyggande av utslagning, fostran i internationalism och tolerans, inläring i hållbara levnadsvanor, mediekompetens, webbaserat ungdomsarbete, system för barns och ungas påverkan, nätdemokrati, utveckling av elevkårsverksamhet, förebyggande ungdoms-, kultur- och idrottsverksamhet, ungdomslokaler som närgemenskap, förbättring av medborgarorganisationernas verksamhetsförutsättningar och information om barnens rättigheter.

Statsrådet har också lanserat tre mångsektoriella politikprogram i syfte att trygga genomförandet av målen i barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet. Ett av dessa är politikprogrammet för barns, ungas och familjers välfärd 2007–2011. Programmet stödjer det första barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet och kan ses som ett slags handlingsprogram för genomförande av åtgärder. Till programmets mål hör att öka barns och ungas påverkningsmöjligheter och deltagande i miljöer för förskoleundervisning, skolor, läroanstalter och bibliotek. Rättsprocesserna bör utvecklas i en mer barnvänlig riktning, och barns och ungas åsikter ska tas mer i beaktande inom social- och hälsovårdstjänsterna och vid utvecklandet av dem samt inom samhällsplaneringen.

Barnrättskonventionens ställning i den finländska lagstiftningen

”Unga borde få komma till tals i två skeden. Och deras åsikter ska beaktas. Även om det inte krävs i lagen (dvs. att lagen inte kräver att frågor som är relevanta för unga ska behandlas på det sätt som de unga vill) ska de ungas åsikter beaktas, förklaras och följas upp med respons (god eller dålig).”

Uttalande av en deltagare i en barnfokusgrupp

Finland har inte framfört reservationer eller ställningstaganden till artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter. Artikel 12 och hela Barnrättskonventionen har integrerats i grundlagen, speciellt i 6 § som stadgar följande: ”Barn skall bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva.” Finland har ratificerat FN:s konvention om barnets rättigheter genom förordningen om ikraftträdande av konventionen om barnets rättigheter samt av lagen om godkännande av vissa bestämmelser i konventionen (1130/1991).

Finska regeringen har lämnat fyra landrapporter om verkställandet av Barnrättskonventionen i Finland till FN:s barnrättskommitté som har godkänt slutsatserna i tre av dessa. Den fjärde rapporten behandlas vid kommitténs 56:e möte i maj 2011. I sina observationer och rekommendationer med anledning av den tredje landrapporten i september 2005 uttryckte barnrättskommittén sin oro över att endast barn över 15 år har rätt att uttrycka sig direkt inför domare eller domstol i frågor om vårdnad, placering utom hemmet och barnskydd. Kommittén konstaterade också att personer som arbetar med och för barn alltjämt får otillräcklig utbildning om barnrättskonventionen. I fråga om barns rätt till lämplig information uppmuntrades Finland att utveckla överenskommelser och projekt med journalister om att skydda barn mot exponering för skadlig information i medierna och förbättra kvaliteten på den information som riktas till barn.²⁸

28 FN:s kommitté för barnets rättigheter, 40:e sessionen. Handläggning av landrapporter lämnade i enlighet med artikel 44 i konventionen. Slutledningar: Finland, CRC/C/15/Add.272, 20 oktober 2005.

Ansvar för verkställande av artikel 12 i barnrättskonventionen

Verkställandet av artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter ankommer inte på något ministerium eller någon ministerieavdelning i sig. Ansvaret är fördelat mellan flera parter.

Ungdomsenheten vid Undervisnings- och kulturministeriet har till uppgift bl.a att verkställa ungdomslagen (72/2006) och därigenom främja ungas deltagande i synnerhet på lokal nivå. Detta innebär också att understöda barns och ungas fritidsaktiviteter och organisationer samt ungdomsverkstäder och informations- och rådgivningstjänster för unga.

Undervisnings- och kulturministeriet svarar för genomförandet av statsrådets politikprogram för barns, ungas och familjers välfärd 2007–2011. Enligt programmet och ett separat strategidokument är syftet med politikprogrammet att samordna åtgärderna inom olika ministerier i frågor som gäller barn. Åtagandet omfattar också främjande av barns rätt till deltagande överlag. I en pågående studie utreds hur bästa praxis som tagits fram under implementeringen av politikprogrammet kan göras till en permanent del av regeringens arbete. Enligt 4 § i ungdomslagen godkänner statsrådet ett ungdomspolitiskt utvecklingsprogram vart fjärde år. I programmet anges de riksomfattande målen för ungdomspolitiken och riktlinjerna för länens och kommunernas ungdomspolitiska programarbete. Barns och ungas deltagande är en betydande del av programmet, vars genomförande i enlighet med ungdomslagen ska utvärderas årligen av delegationen för ungdomsärenden. Delegationen är ett expertorgan i ungdomsfrågor och politik, vilket tillsätts av statsrådet och verkar i anslutning till Undervisnings- och kulturministeriet.

Barnombudsmannen är en självständig myndighet som verkar i anslutning till Social- och hälsovårdsministeriet. Tjänsten baserar sig på FN:s konvention om barnets rättigheter. Ombudsmannen följer och främjar hur barnets rättigheter omsätts i praktiken i Finland. Ombudsmannen hanterar inte upprop eller klagomål och utför inte inspektioner i

institutioner, eftersom dessa uppgifter ankommer på riksdagens justitieombudsman.

Utrikesministeriet svarar för regeringens rapporter till FN:s kommitté för barnets rättigheter. Regeringen lämnar vart femte år en rapport om verkställandet av Barnrättskonventionen. Utöver regeringens rapport lämnar barnskyddsorganisationerna och Barnombudsmannen separata rapporter.

Finland har ingen nationell strategi eller policy enkom för främjande av artikel 12 i Barnrättskonventionen. I ovannämnda barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogram fastställs emellertid mål som hänför sig till barns och ungas deltagande mer allmänt. Också politikprogrammet för barns, ungas och familjers välfärd har gett upphov till ett effektivt samarbetsnätverk för främjande av information om barnens rättigheter.

Utvärdering av effekterna av lagar och bestämmelser

Av de lagar som innehåller bestämmelser om barns och ungas talan är det endast ungdomslagen som utvärderas regelbundet med avseende på dess effektivitet som en del av regeringens bedömning av basservicen.

”Ungdomslagen borde ses över så att ungdomars åsikter tas på allvar, antecknas, behandlas och beaktas i beslutsfattandet.”

Uttalande av en deltagare i en barnfokusgrupp

I enlighet med 4 § i ungdomslagen utvärderar delegationen för ungdomsärenden årligen verkställandet av barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet. Utvärderingen omfattar åtgärdernas effekter och verkställande. Utifrån ministeriernas enkäter lämnas en utvärdering av utvecklingsprogrammets framskridande till ministergruppen som styr politikprogrammet för barns, ungas och familjers välfärd.

Regionala myndigheter har samlat in information om verkställandet av 8 § i ungdomslagen, speciellt med avseende på de strukturer som eventuellt finns i kommunerna för hörande av barn och unga. Paraplyorganisationen Finlands Ungdomssamarbete

Allians har samlat in information om hur dessa strukturer fungerar genom att arrangera diskussioner i kommunerna mellan ungdomar och beslutsfattare i syfte att förbättra den kommunala servicen och ungdomarnas möjligheter att påverka.

Deltagandestrukturer i skolorna (elevkårer) har också utvärderats. Bedömningarna har emellertid baserat sig mest på svar som inhämtats av vuxna.

Barnskyddslagen och lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt utgör en del av den allmänna lagstiftningen som uppmuntrar och förpliktar parter att låta barn komma till tals. Hur väl dessa lagar fungerar har emellertid inte utvärderats. I riksdagens mellanrapport konstateras att det fortfarande saknas information om huruvida och på vilket sätt barn och unga har möjlighet att påverka barnskyddet (på individ- och familjenivå och i organiseringen och utvecklingen av barnskyddstjänster för barn och unga). Enligt barnskyddslagen som trädde i kraft i början av 2008 ska kommunerna beakta barns åsikter i organiseringen av tjänster som främjar fysisk och psykisk tillväxt och i alla barnskyddsfrågor som gäller individer och familjer. Verkställandet av lagen har tills vidare inte utvärderats.

Finlands regering påpekar att barnskyddslagen (2007) och ungdomslagen (2006) har varit i kraft en såpass kort tid att deras effekter inte egentligen har utvärderats ännu. Någon form av bedömning borde dock ha varit möjlig att göra under de senaste 3–4 åren.

Målet för statsrådets politikprogram har varit att främja bedömningen av kommunala besluts effekter på barn. Bedömningen är ett verktyg med vilket kommunerna kan främja barns, ungas och familjers välfärd samt planera och utveckla servicen. Målet är att verktygen används för att bedöma konsekvenserna av beslut som riktas på barn och unga.

Avslutande kommentarer

Trots att det i Finland finns lagstiftning som främjar och stödjer barns och ungas deltagande inom olika livsområden, finns det rum för förbättring i fråga om bedömningen av bestämmelsernas effekter och verkställande. Endast ungdomslagen utvärderas regelbundet.

Vi rekommenderar att regeringen utvärderar effekterna av lagstiftningen regelbundet och att såväl vuxna som barn och unga hörs i detta sammanhang.

Specifika rättsfall

Det finns rättsfall som bevisar att barns åsikter måste tas i beaktande. Ett exempel är följande fall från 2001 (S2001/518):

Efter moderns död blev barnen utan vårdnadshavare. Både barnens far och den person som hade varit moderns sambo och bott med modern och barnen hade ansökt om vårdnad. Barnen ville stanna med den sistnämnde personen. Helsingfors tingsrätt beviljade fadern vårdnaden, trots att barnen ville stanna hos moderns sambo som de var vana att bo med. Moderns sambo överklagade beslutet till hovrätten som bibehöll tingsrättens beslut. Fallet remitterades till Högsta domstolen Enligt 2 § i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt får verkställighet inte ske mot barnets vilja om det har fyllt 12 år. I det aktuella fallet hade barnen fyllt 12 och 14 år. HD fastställde således att vårdnadsbeslutet enligt vilket barnen skulle ha varit tvungna att flytta in hos sin far inte kunde verkställas pga. barnens ålder och den åsikt som de hade uttryckt. Utifrån barnens intresse bestämde HD att bevilja vårdnaden till den person som bodde med barnen.

Utbildning av personer som arbetar med och för barn

Utbildning som hänför sig till artikel 12 i Barnrättskonventionen och barns rätt till deltagande i praktiken tillhandahålls inte systematiskt till personer som arbetar med och för barn (jurister, domare, poliser, socialarbetare, ungdomssarbetare, psykologer, vårdare, anstalt- och fängelseanställda, lärare på olika utbildningsstadier, läkare, sjukskötare och andra anställda inom hälsovården, tjänstemän och asylmyndigheter). Enskilda utbildningsanstalter kan tillhandahålla utbildning. Utbildning finns för vissa yrkesgrupper, såsom lärare, men inte för alla. Vissa medborgarorganisationer som arbetar med barn- och ungdomsfrågor (t.ex. Mannerheims

Barnskyddsförbundet) tillhandahåller utbildning om barns rättigheter i allmänhet till sina medlemmar. Av centralorganisationerna inom området tillhandahåller Allians och Centralförbundet för Barnskydd vid behov utbildning till sina medlemsorganisationer och medarbetare.

Klubbcentralen - stöd för skolan rf har några gånger arrangerat utbildning för lärare och klubbhandledare om Barnens Parlament. Utbildningen har inte specifikt tagit fasta på Barnrättskonventionen men material som anknyter till den har delats ut i samband med utbildningen. Avsikten har varit att informera speciellt eleverna om deras rättigheter. Klubbcentralen har inte arrangerat systematisk utbildning för lärare.

Barns rättigheter och intressen tas upp i många projekt, program och bästa praxis. Exempelvis har många domare utbildat sig för att bättre kunna hantera fall som berör barn, och barnvänliga utrymmen har inretts i domstolsbyggnader. Polisen har som mål att betona utbildningen av poliser som utreder brott mot barn. Ett pilotprojekt för specialiserad utbildning av poliser och hälsovårdsanställda som intervjuar barn lanserades 2009. Polisyrkeshögskolan arrangerar varje år en två veckor lång kurs om sexualbrott och barn i polisens verksamhet, i syfte att lära ut grundläggande färdigheter i att utreda brott mot barn. Ett av målen för programmet för den inre säkerheten 2008–2011 är att bekämpa våld. En av åtgärderna i programmet är att grunda s.k. barnhus som tillhandahåller hjälp och stöd till barn och unga som blivit utsatta för sexuellt och fysiskt våld. Ett pilotprojekt med barnhus startar 2011.

Undervisnings- och kulturministeriet tillsatte nyligen en arbetsgrupp som lade fram ett förslag till en nationell kommunikationsstrategi för barns rättigheter. Gruppen föreslog att utbildning om barns rättigheter och deltagande framledes ska tillhandahållas till experter inom olika områden som en del av deras grundläggande utbildning och som fortbildning. Statsrådet har i sitt politikprogram gett i uppdrag att utreda i vilken utsträckning utbildning om barns rättigheter tillhandahålls vid universiteten och yrkeshögskolorna i Finland.

Arbetsgruppen föreslog att kurser om Barnrättskonventionen systematiskt ska utvecklas inom yrkesutbildningen och fortbildningen. Statsrådet ska evaluera nivån på utbildningen om konventionen vid universiteten och yrkeshögskolorna. Evalueringen kan användas som grund för fastställandet av vilka utbildningsenheter som ska åläggas ansvaret för att utveckla utbildningen om barns rättigheter på riksnivå. Evalueringen lämnas till ministergruppen för politikprogrammet för barns, ungas och familjers välfärd vid Undervisnings- och kulturministeriet den 31 mars 2011.

Avslutande kommentarer

Det arrangeras ingen systematisk utbildning om verkställandet av artikel 12 i Barnrättskonventionen för personer som arbetar med och för barn. Många lärare har fått utbildning, liksom också vissa andra grupper, som t.ex. poliser och anställda inom hälsovården. Också medborgarorganisationer tillhandahåller sina medlemmar utbildning om barnens rättigheter i allmänhet.

Vid barnfokusgruppernas möte uttrycktes ett behov av bättre utbildning av personer som arbetar med och för barn i fråga om barns deltagande (engagera barn, lyssna på dem och beakta deras synpunkter). Detta stöds av resultaten av webbenkäten som visade att speciellt specialister som arbetar med och för barn inte lyssnar på barnen och beaktar deras åsikter.

Därför rekommenderar vi att statsrådet ordnar systematisk utbildning om barns rätt till deltagande för alla personer som arbetar med och för barn, såsom lärare, poliser, anställda inom hälsovården, barnskyddsarbetare, tjänstemän och asylmyndigheter.

Rätt till information i fråga om rätten till deltagande

Rätten till information (artikel 17 i Barnrättskonventionen) är mycket viktig med avseende på artikel 12 i konventionen. Barn behöver tillgång till information om alla frågor som angår dem i den form som är lämplig för deras ålder och förmåga. Detta gäller t.ex. information om

barnens rättigheter, den nationella lagstiftningen, policyer, lokal service samt ansöknings- och besvärsförfaranden. I enlighet med konventionen bör konventionsstaterna införa barnens rättigheter i skolornas läroplaner. Rätten till information är i hög grad en förutsättning för effektivt genomförande av rätten till yttrandefrihet.

Information med ett barnanpassat språkbruk

Myndigheterna har tagit fram en del informationsmaterial som riktar sig till barn. Barnombudsmannens webbplats är ett gott exempel på detta. Barnombudsmannens byrå har publicerat en broschyr för barn om barnens rättigheter. Statliga och kommunala myndigheter har emellertid genomgående misslyckats i att beakta barn och unga i sin informationsproduktion och spridning. Myndigheterna behöver barnanpassade kommunikationsprogram och informationsmaterial som riktar sig till barn.

Informationen om barnens rättigheter trappades upp 2009 med anledning av firandet av Barnrättskonventionens 20-årsjubileum. Barnombudsmannens byrå och andra organisationer producerade tillsammans en broschyr om Barnrättskonventionen på olika språk (finska, svenska, samiska, ryska och finska teckenspråket). Under jubileet delades flera tiotusen broschyrer ut bland unga. Enligt arbetsgruppen för kommunikationsstrategin för barnens rättigheter borde mängden information till barn ökas. Man bör utvärdera vilka informationskanaler, såsom broschyrer eller moderna medier (inkl. sociala nätverk), som bäst når ut till barnen.

Enligt Unicefs nordiska studie av barns rätt till deltagande 2009–2010 föreföll 69 procent av de finländska barnen (12–16 år) att vara ”något” eller ”mycket” insatta i barnens rättigheter. De hade oftast fått informationen genom skolan (83,2 %), medierna (radio och TV; 55,5 %) eller tidningar och tidskrifter (50,2 %).

Skolan är den institution som ger barnen mest information i frågor som angår dem. Detta åtagande ingår i den riksomfattande läroplanen. Utbildningsstyrelsen justerade läroplanen den 1

augusti 2010 och ålade skolorna att informera barnen om Barnrättskonventionen genom utbildning som anpassas till barnens ålder och utvecklingsnivå.

I Finland deltar barn och unga i olika kommunikationsprojekt med jämna årliga där temat är ungdomskommunikation, mediefostran, droginformation och främjande av barns och ungas möjligheter att påverka. Dylika kommunikationsprojekt har organiserats bl.a. av kommunernas ungdomsväsenden, skolor, samt barnparlament och ungdomsfullmäktige både på lokal och riksomfattande nivå.

Det finns inget statligt organ som ansvarar för att innehållet och språket i det material som riktar sig till barn och unga anpassas enligt målgruppen. Detta har noterats bl.a. i informations- och rådgivningstjänster för unga som ibland blir ombedda att förklara vad som sägs i broschyrerna ”på vanligt språk”. Detta gäller både trycksaker och material på webben. Trots att man eftersträvar att fästa mer uppmärksamhet vid barnvänlig information, har man inte arbetat systematiskt för att uppnå målet.

I Finland tar i princip alla människorättsmyndigheter, lagövervakare och tillsynsmyndigheter av de grundläggande rättigheterna emot ansökningar och klagomål från minderåriga. Dessa instanser informerar emellertid inte minderåriga om deras rättigheter. Till dessa instanser hör jämställdhetsombudsmannen, minoritetsombudsmannen, dataombudsmannen, riksdagens justitieombudsman, justitiekanslerns byrå, Tillstånds och tillsynsverket för social- och hälsovården och de regionala förvaltningsmyndigheterna. Dataombudsmannens byrå har på webben lagt ut information som riktar sig till unga. Lokala patient- och socialombudsmän som ger råd till social- och hälsovårdsklienter informerar i regel inte minderåriga om deras rättigheter. En del patient- och socialombudsmän besöker skolor, men detta är inte speciellt vanligt. Barnombudsmannen samarbetar sedan hösten 2010 med ovannämnda parter i syfte att förbättra informationen till unga om deras rättsskydd.

Barns tillgång till lämplig information tryggas inte i lag och bestämmelser

I Finland saknas lagstiftning som direkt säkerställer barns tillgång till sådan lämplig information som gör det möjligt för dem att fatta beslut och uttrycka sina åsikter. Nationella koordinations- och utvecklingscentret för ungdomsinformations- och rådgivningstjänster iakttar emellertid följande av Europarådets rekommendationer i sin verksamhet: Ministerkommitténs rekommendation CM/Rec(2010)8 om information till unga och rekommendation Nr R (90) 7 om information och rådgivning för ungdomar i Europa. Dessa rekommendationer betonar bl.a. att den information som tillhandahålls till unga ska vara lämplig för dem och anpassad till deras behov, samtidigt som den ska vara aktuell, förståelig och tillförlitlig oavsett vilken kanal som används för informationsspridning och rådgivning. Avsikten med rekommendationerna är att stärka ungdomarnas egen aktivitet och roll i beslut som påverkar deras liv.

Genom ungdomslagen, förvaltningslagen och kommunallagen garanteras barns rätt att erhålla information om ärenden som gäller dem.

Enligt förvaltningslagen (434/2003) ska en part "tillställas handlingarna i de frågor som hörandet gäller i original eller kopior eller på något annat sätt ges tillfälle att ta del av dem". Följaktligen ska barn som hörs ha möjlighet att ta del av alla handlingar som sammanställts av myndigheterna och tillställts den som fattar beslutet. Om handlingarna innehåller information om barnets föräldrar som allvarligt kan skada barnets mentala hälsa eller förhållandet till föräldrarna, kan obegränsad tillgång till informationen strida mot barnets bästa. Tillgång till information ska m.a.o. alltid bedömas utifrån barnets synpunkt och med tanke på barnets bästa.

I ärenden som gäller barnets hälsa ska barnet informeras på ett sätt som är anpassat till dess ålder om föreslagna behandlingar och deras effekter, så att barnet självt kan delta i planeringen och utförandet av åtgärder som påverkar dess hälsa och utveckling. I

Finland finns inga lagar som kräver sådan information. Oavhängig information och utnämning av intressebevakare i rättsmål

Ett barn kan utses en intressebevakare i rättsmål med stöd av både strafflagen och barnskyddslagen. Intressebevakarens uppgift är att informera barnet om rättsprocessens gång, fastställa barnets synpunkt, förklara följderna av att uttrycka dessa och vid behov lägga fram barnets synpunkter inför domstol. En intressebevakare behöver inte utses för ett barn som berörs av brottmål om inte domstolen anser det vara befogat.

Med stöd av strafflagen kan domstolen utse en intressebevakare om barnet har blivit utsatt för sexualbrott eller våldsdåd och den som misstänks för brottet är en familjemedlem. Problemet är att det kan ta länge att utse en intressebevakare. Enligt lagen om rättegång vid brottmål (689/1997) ska "för den misstänkte förordnas en försvarare på tjänstens vägnar om han är under 18 år och saknar försvarare, om det inte är uppenbart att han inte behöver en försvarare". Försvararens roll är i stort sett densamma som en intressebevakares som utses med stöd av de allmänna reglerna för rättsprocesser.²⁹

Enligt barnskyddslagen förordnas intressebevakaren av magistraten eller tingsrätten om "det finns grundad anledning att anta att vårdnadshavaren inte opartiskt kan bevaka barnets intresse i ärendet", dvs. vårdnadshavarens intressen strider mot barnets. Intressebevakaren träder i detta fall i vårdnadshavarens ställe.

Med stöd av barnskyddslagen kan ett biträde förordnas för ett barn för domstolsbehandlingen av ett ärende i hovrätten eller högsta förvaltningsdomstolen.

Enligt 53 § i barnskyddslagen ska "den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter sörja för att det för barn som vårdas utom hemmet på ett sätt som är anpassat till barnets ålder och utvecklingsnivå klagörs varför barnet omhändertagits samt redogörs för de åtgärder som har vidtagits i ärendet eller planeras för dess del".

²⁹ 12 kap. 4 § i rättegångsbalken och 19 a § i förvaltningsprocesslagen (586/1996). I bägge ovannämnda lagarna stadgas om utnämning av intressebevakare vid särskilda omständigheter i vilka lagen om förmyndarverksamhet (442/1999) tillämpas.

I en del kommuner finns för få socialarbetare i förhållande till antalet barnklienter, och kontakterna realiserar inte alltid på önskat sätt.

Enligt finsk lag är det inte möjligt att förordna en intressebevakare för barn i rättsprocesser som gäller skilsmässa mellan föräldrarna eller vårdnadstvister. I Finland anses barn inte vara parter i dylika fall. Detta kan anses vara en brist, och bl.a. Barnombudsmannen har yrkat på att lagen ska justeras så att ett barn kan förordnas en intressebevakare i vårdnadstvister. I lagen stadgas inte heller om barnets rätt att ta del av allmän information i skilsmässoprocesser. Förmedlingen av information har lämnats till föräldrarna. Rättsprocesserna i skilsmässofall ses emellertid över och vid en del tingsrätter testas ett förfarande enligt den s.k. Follo-modellen där en expert som är insatt i barnets utveckling biträder domaren.

Intressebevakning inom barnskyddet har utvecklats i ett projekt som startats av Rädde Barnen.³⁰ Projektet har gett goda erfarenheter av s.k. tandemverksamhet, där barnet får stöd av både en socialarbetare och ett rättsbiträde i förfaranden som omfattas av barnskyddslagen.

Enligt utlänningslagen ska minderåriga asylsökande som kommit till Finland ensamma utses en företrädare, vars uppgift det är att hjälpa och handleda dem i frågor som gäller asylsökande.

Avslutande kommentarer

Barn ska tillhandahållas mer barnvänlig information om frågor som påverkar barns liv och rättigheter. Personer som på yrkets vägnar arbetar med och för barn ska åläggas en lagstadgad skyldighet att ge barn och unga information som är anpassad till deras utvecklingsnivå.

Intressebevakningen vid rättsfall måste förbättras överlag och samordnas på nationell nivå. Detta gäller registrering, utbildning och övervakning av intressebevakare samt finansiering av systemet. Det ska vara möjligt att förordna en intressebevakare för barnet också i ärenden som gäller vårdnadsbeslut. Poliser, domstolsanställda och socialarbetare bör vara bättre insatta i barns rätt till intressebevakare.

Attityder till barns rätt att bli hörda

Yttrandefrihet (artikel 13 i Barnrättskonventionen) anknyter centralt till artikel 12 i konventionen. Yttrandefrihet avser rätten att ha och uttrycka åsikter och att söka och motta information via vilka medier som helst. Sammantagna bidrar de två artiklarna till utvecklingen av barns förmåga att utöva sina rättigheter.

Den allmänna inställningen till barns och ungas deltagande och deras rätt att bli hörda är positiv. Detta har framgått av den nationella kampanjen för kommunikation och påverkan som inleddes 2009 med andledning av barnrättskonventionens jubileum. Kampanjen genomförs i samarbete mellan medborgarorganisationer, barn- och ungdomsorganisationer, kyrkan och staten. Målet är att göra allmänheten mer medveten om barnens rättigheter och att se till att så många vuxna som möjligt tar ansvar för att säkerställa dessa rättigheter. Man vill i synnerhet göra det lättare för barn att uttrycka sina åsikter, delta och påverka. Målgruppen är barn och unga under 18 år samt vuxna som arbetar med barn och barnens föräldrar. Eftersom kampanjen genomfördes på bred front lyckades man öka allmänhetens medvetenhet om konventionen med 18 procent. Enligt en studie som Taloustutkimus utförde i oktober 2008 på uppdrag av politikprogrammet för barns, ungas och familjers välfärd hade 54 procent av befolkningen hört om barnens rättigheter. I januari 2010 var andelen 72 procent, och den fortsätter att öka. Det framgick av studien att hela 95 procent av finländarna anser att vuxna fattar bättre beslut om de beaktar barnens åsikter. Detta är intressant, i synnerhet eftersom barnen anser – enligt undersökningen bland mer än 700 barn (7–17 år) om barns deltagande och enligt Unicefs nordiska studie av barns deltagande – att andelen vuxna som verkligen lyssnar på dem och beaktar deras synpunkter är betydligt mindre. Andelen varierar mellan olika grupper av vuxna. Föräldrar och lärare lyssnar i allmänhet bättre på barnen än t.ex. lokala och nationella myndigheter eller invalda representanter.

30 http://www.sosiaaliporitti.fi/sv-FI/intressebevakning_inom_barnskyddet/

De senaste åren har man kunnat observera en förbättring, bl.a. i lagstiftningen och i viss mån i attityderna, i fråga om barns rätt att bli hörda. Förändring mot det bättre har också skett i de allmänna bestämmelserna om att låta barnen bli hörda, som ingår i ungdomslagen och barnskyddslagen. I den lagstiftning som reglerar utbildningen av barn och unga ingår också bestämmelser om hörande av eleverna och om elevkårsverksamhet. Bland annat Barnombudsmannen och ungdomsnätverket Allians har arbetat för att göra attityderna mer positiva. Det återstår dessvärre ännu mycket att uträtta: endast en av sex unga (17 %) anser att beslutsfattarna ser de unga som seriösa diskussionsparter eller påverkare i alla eller nästan alla frågor, medan en av tio unga upplever att unga inte beaktas som seriösa påverkare över huvud taget (Myllyniemi 2008, 65–67). Dessa synpunkter stöds av resultaten i enkäten bland finländska barn (7–17 år) 2010. Endast 15,6 procent av de tillfrågade barnen ansåg att de lokala eller nationella myndigheterna tog dem på allvar ”alltid” eller ”för det mesta”.

Slutledning

Det behövs mer specifik lagstiftning om hörande av barn och unga i olika sammanhang.

Attityder till barns rätt att bli hörda i finländsk media

Medieattityden till att beakta barns och ungas åsikter förändrades betydligt under jubileet av barnets rättigheter. Detta var i själva verket en av de största effekterna av jubileet, vars tema var barns och ungas rätt att delta och bli hörda.

Många dagstidningar lanserade webbplatser där de kartlade och frågade efter barns och ungas åsikter. Finlands största dagstidning, Helsingin Sanomat, har numera en regelbundet utkommande insändarsida

för unga. En av YLE:s regionala radiokanaler arrangerade en temadag för barn den 15 september 2009 och lät barn och unga hålla i mikrofonen. YLE och Helsingin Sanomat har också samarbetat med det finska ungdomsprojektet Nuorten Ääni, som ingår i Helsingfors stads program för barns och ungas deltagande.

Nuorten Ääni-redaktionen, ett pilotprojekt vid Helsingfors ungdomscentral, fungerar som en nyhetsredaktion som plockar fram idéer och skapar inlägg i olika medier. Avsikten är att uppmuntra unga att skapa och leverera material för de stora medierna. Genom projektet aktiverar man unga och ger dem möjlighet till mediediskussioner och debatter om viktiga frågor med andra människor, myndigheter och politiker. Ett av målen för Nuorten Ääni är att göra de stora mediernas inställning till finländska ungdomar mer positiv, individuell och inriktad på de ungas aktiva deltagande. Redaktionen ger också unga möjlighet att påverka och diskutera frågor med myndigheter och beslutsfattare samtidigt som den strävar efter att ge unga mer positiv synlighet i medierna.³¹

Barn får allt mer komma till tals i media som i allmänhet förhåller sig med respekt till alla som intervjuas. Dessvärre klumpar de alltför ofta ihop barn och unga till en grupp som ofta behandlas som ett ”problem”. Media fäster inte uppmärksamhet vid de sociala förändringar och trender som är orsaken till symtomen och problembeteendet hos barn och unga. De unga som deltog i hörandet om rapportutkastet hävdade att media ska rapportera mer om positiva nyheter i ungdomsfrågor och ansåg att det är de vuxnas uppgift att rapportera positiva nyheter till media. En möjlig lösning kunde vara att grunda ett ungdomsmedieråd som kan ta ställning till innehållet i TV-program avsedda för barn. Media ska också börja följa de redan befintliga etiska riktlinjerna för rapportering om barn- och ungdomsfrågor för att säkerställa balanserad informationsförmedling.³²

31 Handboken ”Finnish Media Education, best practices”, publicerad av Sällskapet för medieförskning i samarbete med Undervisnings- och kulturministeriet.

32 Rekommendationer från världskongressen av Global Youth Media Council i juni 2010. I kongressen deltog 35 unga i åldern 13–21 år från 20 länder. <http://www.wskarlstad2010.se/gymc.php>.

I vissa finländska städer finns redaktioner där unga kan producera mediematerial (tidningsartiklar, bloggar, radio- och TV-inlägg) ur ett ungdomsperspektiv, för både nationella och lokala medier. Tidningar har traditionellt haft sidor som riktar sig specifikt till unga och det har funnits TV-program för unga, men numera finns det fler möjligheter. Också de ledande medierna publicerar innehåll som riktar sig till unga (t.ex. Nuorten Ääni, som produceras i huvudstadsregionen och publiceras i riksmidierna). Det är emellertid viktigt att säkerställa att nyheter om barn och unga inte publiceras på separata sidor, utan integreras i det normala nyhetsflödet så att också vuxna läser dem.

Finländska barn och unga är aktiva medieanvändare. Den viktigaste kanalen är Internet: över 90 procent av alla unga har Internetuppkoppling hemma. Barn under 14 år är de aktivaste TV-tittarna, medan unga som är över 14 år tillbringar mer tid på webben än framför TV.³³ Det är också viktigt att notera betydelsen av sociala medier, som Facebook, för barn och unga. Användningen av sociala medier i att främja barns och ungas deltagande och information om deras rättigheter bör utredas och uppmuntras.

På frågan om media tog barns synpunkter på allvar svarade omkring en tredjedel av respondenterna (7–17 år) i webbenkäten att frågan inte gällde dem eller att de inte visste vad det var fråga om. En tredjedel av de barn som besvarade frågan ansåg att media tog dem på allvar ”alltid” eller ”för det mesta”, medan en något mindre grupp svarade ”knappt någonsin” eller ”aldrig”. Av respondenterna i Unicefs nordiska studie var 40 procent av respondenterna (12–16 år) helt eller delvis ense med påståendet att ”media (TV, radio, tidningar och Intert) för fram barns och ungas åsikter och respekterar dem”, och en av fem (21,4 %) motsatte sig påståendet helt eller delvis.

Mediefostran kan förbättras genom lagen om klassificering av audiovisuella program som är under beredning. Med stöd av lagen skulle samordningen av mediefostran i Finland åläggas en ny myndighet.

Avslutande kommentarer

Trots att media låter barn och unga komma till tals allt mer, finns det ännu mycket som ska göras för att barn inte ska behandlas som en grupp eller ett ”problem”. Regeringen bör bidra till detta genom att lansera positiva kampanjer om barn och unga, inrätta ett ungdomsmedieråd och uppmuntra medierna att efterleva de etiska riktlinjerna för rapportering om barn och unga.

Användningen av sociala medier i att främja barns och ungas deltagande och information om deras rättigheter bör utredas och uppmuntras.

Luckor i analysen av den nationella lagstiftningen och de nationella policyerna

”De vuxna blir hela tiden påmind om att de har rättigheter, så varför ska inte barn också ha rättigheter?”

Uttalande av en flicka vid det nationella hörandet om rapportutkastet den 5 november 2010

I den finska lagstiftningen fästs relativt mycket uppmärksamhet vid barns rätt till att få delta, påverka och bli hörda. Lagarna har kompletterats på dessa punkter, speciellt under detta århundrade. De eventuella hindren hänför sig främst till bristen av förfaranden, utbildning för vuxna, interaktionsfärdigheter och tidsbrist.

I fråga om speciallagar är lagstiftningen om småbarnsfostran, dvs. barndagvården, det enda område där skyldigheten att låta barnen bli hörda och att hjälpa dem saknas.

Hittills har främjandet av rätten till deltagande fokuserat på representationssystem på lokal nivå (barnparlament, ungdomsfullmäktige, elevkårer). Dessa är viktiga genom att de skapar en grund för en kultur av barns deltagande. Utöver de egentliga systemen bör målet vara att säkra kvaliteten på verksamheten och i synnerhet att utbilda vuxna i att tillbringa tid och fungera i växelverkan med barn och unga av olika åldrar. Individer ska också

³³ Ibid.

ha möjlighet att bli hörda och påverka, speciellt då klienten av en tjänst är ett enskilt barn. Barn och unga får ofta komma till tals endast kollektivt och genom representationssystem.

Det finns rum för förbättring i deltagandestrukturerna (elevkårerna; hörande av barn på kommunal nivå) speciellt med avseende på domstolsprocesser som berör barn under 12 år. Dessutom har endast ett fåtal kommuner deltagandestrukturer för barn under 12 år. Likaså har endast en av tre skolor för årskurserna 1–6 en elevkår.

Rätten till deltagande har förbättrats betydligt inom Undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde, speciellt genom ungdomsarbete, men detsamma kan inte sägas om Social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde (t.ex. barns rätt och möjligheter att ge respons om hälsovårdens kvalitet, klienters rätt att bli informerade om sina rättigheter och uttala sig i ärenden gällande placering i fostervård).

Diskussionen har i Finland överlag fokuserat på lagstiftningen och programmen för främjande av barns och ungas deltagande i samhället. Lagstiftning allena kan varken förhindra eller märkbart främja barns och ungas deltagande. I lagberedningen fästs inte tillräckligt med uppmärksamhet vid att lagarna påverkar också barn och unga och att lagarna bör innehålla praktiska åtgärder både för att främja och stödja uppkomsten av barns och ungas egna synpunkter och för att betona dessa i beslutsprocesser. Det behövs också information om de förfaringssätt som länkar barns och ungas engagemang till de lokala beslutsprocesserna (utarbetande av nya idéer, planering, beslutsfattande, införande och utvärdering). Vuxna måste göras mer medvetna om detta för att kunna bemöta barn och unga som en grupp som ska beaktas inom lagstiftningen och i rutinmässiga förvaltningsprocesser.

Ungdomars rätt till deltagande utgör i Finland strategiska styrverktyg för den riksomfattande ungdomspolitik, speciellt gentemot kommunerna. På den kommunala nivån finns det mer bestående strukturer för direkt och indirekt deltagande. Det är fråga om bl.a. olika slags processer av hörande,

ungdomsfullmäktige som konsulteras före vissa beslut samt barnombudsmän. Det förefaller likväl att rättigheterna och möjligheterna till deltagande tillhandahålls ”uppifrån ned” av staten och att det inte finns någon speciellt starkt ”nedifrån upp” tendens hos de lokala aktörerna att verkligen tillgodogöra sig de erbjudna möjligheterna. De flesta av alternativen till deltagande är endast former av representativ demokrati, m.a.o. har inte alla unga möjlighet att påverka, utan endast de representanter som de valt. Dessa metoder kan anses vara alltför selektiva, och det finns praktiskt taget ingen deltagandekultur som involverar de flesta barn i specifika moment av planeringsprocesser.

Deltagandet fastställs av vuxna och för att åstadkomma en förändring på denna punkt krävs en attitydförändring hos de vuxna. Först måste etablerad praxis ses över. Detta innebär att det behövs informella former av representation för barn och unga utöver de formella strukturerna. Det behövs verktyg och instrument för att förändra förfarandena för barns och ungas deltagande i rättsprocesser, i polisiära ärenden, i skolorna, inom hälsovården osv. Det kan vara fråga om att sprida bästa praxis och engagera barnen och ungdomarna i utvecklingen av deltagandeprocesser, eller att utbilda experter i barns rättigheter och deltagande så att de kan utveckla mer informella representationsformer för barn och unga.

Efter att praxis har förändrats är det följande steget att ändra på attityderna, vilket innebär att vuxna ska uppmuntras att lyssna på barnen. I detta hänseende gäller det att betona de grundläggande egenskaperna hos en vuxen som lyssnar på barn. En av de viktigaste egenskaperna som barnen nämnde är respekt. Barnen upplever också att interaktion med vuxna och vänner som står barnen nära löper bättre än med yrkespersoner som arbetar med barn, och det är viktigt att detta budskap förmedlas till de sistnämnda. Vuxna som arbetar med och för barn ska inte se sig själva främst som experter, utan som vuxna som kan samverka med barn och unga på jämlika grunder. I detta avseende är det viktigt att barn bemöts på tre olika nivåer, som klienter, experter och medborgare. Det behövs en närmare analys av vad dessa deltagandenivåer betyder

för barn och unga. När barn t.ex. bemöts som experter behövs nya former av fokusgruppsmöten. Barngruppernas åsikter ska tas i beaktande. I Finland finns redan individuella och kollektiva former av deltagande. Individuella konsultationer med barn kan ofta vara skadliga för barnen och ger inte tillräcklig input för beslutsfattarna, medan mer kollektiva deltagandeformer ger ett bredare perspektiv på barngruppers åsikter. Klyftan mellan deltagandeprocesser som är organiserade uppifrån ned respektive nedifrån upp kunde överbryggas med hjälp av flera fokusgruppsmöten.

I Finland bör mer deltagande nedifrån upp uppmuntras som ett komplement till de inplanerade och ovanifrån styrda formerna.³⁴ Nedifrån upp organiserade och innovativa tillvägagångssätt bör ändå inte ersätta inplanerade deltagandeformer: nya initiativ kommer inte att fungera om man inte kan nå en kompromiss i deltagandeprocesserna. I detta avseende är lagar som underlättar barns och ungas deltagande avgörande för deltagande.

Enligt länsstyrelsernas utvärdering av basservicen har verkställigheten av barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet (åtminstone) diskuterats i nio av tio kommuner i Finland. Dessvärre har barn och unga inte involverats i genomförandet av programmet i över hälften av kommunerna. ”Barn och unga måste engageras i organiseringen och införandet av barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogram” (Länsstyrelsernas utvärdering av basservicen 2008, s. 141).

Staten utnyttjar inte heller barns och ungas åsikter när den utvecklar sin service. Det finns några positiva exempel inom Undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde (t.ex. reformen av läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen).

Vuxna som arbetar med barn tillhandahåller inte systematisk utbildning om barns rättigheter, barns rätt till deltagande samt interaktiva färdigheter för samröre med barn.

Barnombudsmannen behandlar inte upprop eller klagomål som gäller enskilda barn och familjer. De andra människorättsmyndigheterna och juridiska

myndigheterna saknar likväl barnanpassade tillvägagångssätt, t.ex. för att informera barn och unga om sin verksamhet.

Barnombudsmannen skulle lättare kunna påverka i olika frågor, om ombudsmannen rapporterade direkt till riksdagen, t.ex. vart fjärde år, om situationen för barns och ungas rättigheter och välfärd.

Intressebevakningen för barn vid rättsprocesser bör utvecklas genom att förbättra den riksomfattande samordningen. Att lyssna på barnen och beakta deras bästa bör också ges mer uppmärksamhet vid skilsmäsoärenden och processer som anknyter till dessa.

Den allmänna principen om barnets bästa förverkligas inte alltid i Finland. Det finns brister i tolkningen och verkställandet av principen, och det finns inte tillräckligt bred förståelse för lagstiftningens och förvaltningsprocessernas effekter på barn. Barns rättigheter och intressen bör övergripa alla teman i samhället. Effekterna av planer och beslut på barn bedöms emellertid inte allmänt. Det finns en handling för bedömning av konsekvenserna av kommunala beslut på barn, och ett antal pilotprojekt har genomförts om temat, vilket är en positiv utveckling.

Tillämpningen av lagstiftningen ska utvärderas mer regelbundet och systematiskt och i samarbete med barn och unga.

Åldersgränser för barns rätt att uttrycka sina åsikter

Det är viktigt att skilja mellan två frågor som hänför sig till FN:s konvention om barnets rättigheter. Det är fråga om den skillnad som görs i konventionen mellan barnets rätt att uttrycka sin åsikt och bedömningen av barnets bästa. Nedan diskuteras olika åldersgränser som anknyter till denna uppdelning.

1) Barnets rätt att uttrycka sin åsikt och därav följande skyldighet för vuxna att fastställa barnets synpunkt. I exempelvis barnskyddslagen stadgas att åsikterna hos barn i alla åldrar ska fastställas.

34 Eva Feldmann-Wojtachnia, Anu Gretschel et al., "Youth participation in Finland and Germany. Statusanalys och databaserade rekommendationer, 2010.

2) Barnets rätt att fatta beslut, vilket anknyter till specifika åldersgränser efter vilka barn och unga får fatta beslut i frågor som gäller dem själva eller i officiell eller självständig kapacitet delta i behandlingen av frågor som gäller dem själva (såsom religionsfrihet, körkort, hörande i enlighet med förvaltningslagen och rösträtt).

1) Barnets rätt att uttrycka sin åsikt och därav följande skyldighet för vuxna att lyssna

– I grundlagen finns inga bestämmelser om en minimiålder för fastställande av barns åsikt.
– Synpunkter hos barn över 12 år ska beaktas i frågor som gäller barnet. Barnets samtycke behövs för att byta för- eller efternamn på ett barn som fyllt 12 år. För- eller efternamn på ett barn yngre än 12 år kan inte bytas utan barnets samtycke om barnets åsikt med tanke på barnet utvecklingsnivå kan beaktas. Efter att barnet har uppnått läropliktsåldern är den följande viktiga åldersgränsen 12 år, då barnet får olika rättigheter som ökar dess självbestämmanderätt. Ett 12 år gammalt barn kan t.ex. begära att bli placerat i fosterhem, och barnet kan inte adopteras eller anslutas till en religiös grupp utan dess samtycke.

2) Rätt att fatta beslut med avseende på åldersgränser efter vilka barn och unga kan fatta beslut i frågor som gäller dem själva eller i officiell eller självständig kapacitet delta i behandlingen av frågor som gäller dem själva

– Efter 15 års ålder kan man vittna i domstol och omfattas av straffrättsligt ansvar.
– Efter 15 års ålder kan man självständigt underteckna, upphäva och säga upp arbetsavtal.
– Efter 15 års ålder får man öppna ett bankkonto och skriva ett testamente.
– Efter 15 års ålder får man skriva ut sig från kyrkan med föräldrarnas/vårdnadshavarens samtycke och ansluta sig till ett politiskt parti.
– Efter 15 års ålder kan man höra till en förenings styrelse och därigenom utnyttja sin organisationsfrihet. Enligt 7 § i föreningslagen ska fysiska personer som bildar en förening ha fyllt 15 år. Om inte något annat bestäms i stadgarna, har varje medlem som har fyllt 15 år rösträtt och varje röstberättigad en röst. Alla partier som är inskrivna i partiregistret är också politiska organisationer.

– Personer som har fyllt 16 år har rätt att rösta i kyrkoval.

– Myndighetsåldern är 18 år, då den unga får både många rättigheter och skyldigheter.

– Efter 18 års ålder kan man skriva ut sig ur kyrkan utan föräldrarnas samtycke.

– En person som har fyllt 18 år får rösta i riksdagsval, presidentval och EU-val. Våren 2010 utredde en arbetsgrupp vid Justitieministeriet möjligheten att sänka rösträttsåldern vid kommunalval till 16 år. I sin promemoria diskuterade arbetsgruppen olika sätt att testa en lägre åldersgräns samt vilka lagändringar detta skulle kräva. I diskussionen betonades stärkandet av ungas deltagande och möjligheter att påverka samt demokratifostran.

I församlingsvalet i november 2010 användes för första gången rösträttsåldern 16 år. Lagändringarna för sänkning av åldersgränsen trädde i kraft den 1 januari 2009.

Efter avslutad grundläggande utbildning har unga rätt att ansöka om olika studieförmåner. Studiestöd för studier på andra stadiet eller i högskola kan beviljas en person som fyllt 17 år, men föräldrarnas inkomster påverkar stödbeloppet. Inom studiestödssystemet upphör föräldrarnas ekonomiska åtaganden när den unga fyller 20 år, varefter föräldrarnas inkomster inte längre beaktas vid fastställandet av studiestödet.

I strafflagen är 15 år en viktig åldersgräns, efter vilken unga omfattas av straffrättsligt ansvar. Barn under 15 år kan bli skyldiga att ersätta skador som de orsakat, men i brottsfall omfattas de av barnskyddslagen och de åtgärder som fastställs i denna. Upp till 18 års ålder ska straffen lindras, och de myndigheter som utreder brottet ska beakta den brottsmisstänkta ungas tidigare livsskeden och levnadsförhållanden. Barn under 15 år kan inte avlägga vittneseden, men de kan höras i domstol. Domstolen kan också besluta att behandla ett ärende bakom stängda dörrar om fallet gäller personer yngre än 15 år, eller förvägra personer yngre än 15 år tillträde till rättssalen pga. ärendets natur.

Tabell 1: Åldersgränser med avseende på den ungas juridiska status.

<p>Begränsad rätt till studiestöd: 17–20 år</p> <p>Barnbidrag upphör: 17 år</p> <p>Rätt till arbetslöshetsdagpenning: 17 år</p> <p>Rätt till arbetsmarknadsstöd: 17 år</p> <p>Studiepenning: 17 år</p>	<p>Begränsad rätt till arbetslöshetsdagpenning: 17–25 år</p> <p>Läroplikten upphör vid 17 års ålder om den inte har avlagts tidigare</p>
<p>Rätt till rehabiliteringsstöd: 16 år</p> <p>Rätt till lagstadgad sjukdagpenning: 16 år</p> <p>Rätt till invalidpenning för personer yngre än 16 år</p> <p>Rätt till invalidpension: 16 år</p>	<p>Körkort A1: 16 år</p> <p>Sexuell myndighetsålder: 16 år</p>
<p>Rätt till heltidsarbete om läroplikten är avslutad: 15 år</p>	<p>Medlem i föreningsstyrelse: 15 år</p> <p>Rätt att föra fram moped eller traktor: 15 år</p> <p>Rätt att underteckna arbetsavtal: 15 år</p> <p>Rätt att hantera egenhändigt förtjänade tillgångar och att öppna och hantera ett bankkonto: 15 år</p> <p>Straffrättsligt ansvar: 15 år</p> <p>Rätt att skriva ut sig ur en religiös sammanslutning med föräldrarnas samtycke: 15 år</p> <p>Rätt att använda spelautomater utan föräldrars eller vårdnadshavares tillstånd: 15 år (Åldersgränsen för alla spelautomater höjs till 18 år genom en ändring av lotterilagen. Lagändringen behandlades i riksdagen våren 2010.)</p> <p>Rätt att transportera ett högst 10 år gammalt barn på cykel: 15 år</p> <p>Yngre än 15 år får inte avlägga vittnesed</p>
<p>Rätt till begränsad anställning med vårdnadshavarens tillstånd: 14 år</p>	
	<p>Ungdomspsykiatri: 13–17 år (t.ex. inom Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt)</p>
<p>Barn över 12 år ska få uttala sig och ska bli hörda i barnskyddsärenden som gäller dem</p>	<p>Ändring av för- eller efternamn kräver barnets samtycke: 12 år</p> <p>Adoption kan inte verkställas utan barnets samtycke: 12 år</p> <p>Barnet kan inte anslutas till eller skrivas ut ur en religiös sammanslutning utan barnets samtycke: 12 år</p> <p>Skadeståndsansvar: 12 år</p>
	<p>Läropliktsålder: 7 år</p>

Får barns och ungas åsikter den vikt som deras ålder och utvecklingsnivå förutsätter?

Barns åsikter ska beaktas utifrån deras ålder och utvecklingsnivå, vilket betyder att man inte bara ska lyssna på barnen utan också noggrant bedöma deras åsikter med avseende på åtgärder som påverkar barnen. I detta sammanhang är det skäl att fråga om barnen aktivt får delta i beslut som påverkar deras liv och i så fall hur. Detta innebär också att det som stadgas om "barnets bästa" (artikel 3)³⁵ och "icke-diskriminering" (artikel 2) i Barnrättskonventionen ska respekteras och beaktas då det är staten som ska lyssna på barnet enligt bestämmelserna i artikel 12.

Enligt 8 § i ungdomslagen ska unga anordnas möjlighet att delta i behandlingen av och att höras i ärenden som berör dem. Undervisnings- och kulturministeriet stödjer kommunernas informations- och rådgivningstjänster för unga, vilket omfattar en kanal för ungdomars initiativ och synpunkter. I webbtjänsten Initiativkanalen ingår följande delområden:

- Ungdomars idéer i kommunala ärenden
- Ungdomars diskussioner och kommentarer för eller emot olika idéer
- Idéer som fått medhåll formuleras till initiativ
- Unga kan underteckna ett initiativ för att stödja det innan det lämnas in för fortsatt handläggning
- Kommunen handlägger initiativet och svarar för vidare åtgärder

Initiativkanalen används av 120 kommuner. Förslag på riksnivå som lämnats till Initiativkanalen förmedlas till respektive ministerier via Undervisnings- och kulturministeriets ungdomspolitiska avdelning och delegationen för ungdomsärenden. Utöver traditionella medborgarorganisationer finns numera ungdomsfullmäktige, ungdomsforum, barnparlament och andra motsvarande grupper i kommunerna.

Klubbcentralen har sedan 1998 arrangerat ungdomsparlament för elever i årskurserna 8

och 9 samt utarbetat riktlinjer för skolornas parlamentsklubbar. Målet för klubbarna är att främja elevernas "sunda uppväxt och utveckling" i enlighet med lagen om grundläggande utbildning. I målen ingår också främjande av elevernas deltagande. Klubbaktiviteterna i skolorna utvärderas ur olika synvinklar, bl.a. utifrån hur väl individernas, dvs. de enskilda klubbmedlemmarnas, synpunkter tas i beaktande.³⁶

Barnens Parlament i Finland

I Finland finns ett riksomfattande Barnens Parlament med representanter för barn från ca 220 kommuner. Varje kommun har rätt att välja två barn i åldern 7–13 år som representanter. Det finns inga specifika åtgärder med vilka man säkerställer jämlik representation av alla barn med beaktande av könsfördelning, handikappade barn, barn från etniska minoriteter och utsatta barn. Barnens Parlament, dess styrelse och nio utskott sammanträder oftast i form av webbmöten under översyn, eftersom de flesta barn i Finland har tillgång till Internet hemma. En gång om året hålls ett egentligt plenum där alla representanter (för närvarande 440 barn) har rätt att delta. På grund av det stora deltagarantalet har man experimenterat med att dela upp de fysiska sammanträdena till fem områden i hopp om att kommunerna därigenom ska uppmuntras till att grunda lokala barnparlament.

Barnens Parlament antar resolutioner och initiativ, ger utlåtanden, skapar dikter, teckningar och sånger, ställer frågor, håller presskonferenser, genomför enkäter, ber andra barn och vuxna att delta i diskussioner eller möten, anlitar vuxna experter och sprider information till barn och vuxna i de egna kommunerna. Beslut av Barnens Parlament anknyter till de praktiska aspekterna av barnets rättigheter: det kan t.ex. yrka på att vuxna ska lägga fram rekommendationer för bekämpning av mobbning i skolorna eller diskutera miljöfrågor.

Målet för Barnens Parlament är att skapa en demokratikultur i grundskolorna genom

³⁵ Se D. Stoecklin. "Réflexivité, participation et capacité. Le droit des enfants de participer", Norme juridique et réalité pratique: contribution à un nouveau contrat social, J. Zermatten & Stoecklin (Eds.), Sion, IUKB/IDE, 2009, pp. 75-109. Författarna vidareutvecklar analysen av hur konkreta verktyg främjar beaktandet av barnets åsikter i beslut som fattas utifrån barnets bästa.

³⁶ Skolans klubbhandbok, Helsingfors 2010.

att säkerställa att alla barn blir hörda och får information om ärenden som gäller dem. De ska få möjlighet att delta och påverka beslut och därigenom lära sig principerna för medbestämmande i ett demokratiskt samhälle och växa till insikt om sin betydelse som samhällsmedlemmar.

Barnens Parlament samarbetar regelbundet med riksdagen, Undervisnings- och kulturministeriet, demokratienheten vid Justitieministeriet och Barnombudsmannens byrå. Det är ett av de riksomfattande utvecklings- och servicecentren som utsetts av Utbildnings- och kulturministeriet. Verksamheten drivs och utvecklas av Stiftelsen för Barnens Parlament i Finland.³⁷

Barn- och ungdomsforum 2007–2010

Undervisningsministeriet samordnade Forumet för barn och unga 2007–2010. I forumet, som samlades två gånger per läsår i Helsingfors, deltog elever och studerande från grundskolor, gymnasier och yrkesläroanstalter. Varje kommun som deltog i verksamheten valde på förhand två permanenta representanter som deltog i sammanträdena tillsammans med en handledande lärare.

Mellan sammanträdena fortsatte barnen och ungdomarna att bearbeta de aktuella temana i sina skolor, läroanstalter eller kommuner under ledning av läraren. Målet var att utveckla och stärka strukturerna och verksamhetsmetoderna för ungas deltagande i kommunerna. Ledarna för kommunernas bildnings- och kulturväsenden spelade en mycket viktig roll i att stödja detta arbete.

Beslutsfattare på riksnivå (t.ex. ministrar och utskottsordförande) inbjöds till årets sista sammanträde för att lyssna på de unga och svara på deras frågor.

Dessutom gav paraplyorganisationen Ungdomsfullmäktiges förbund rf ett utlåtande om utbildningsreformen.

Mål och resultat av Forum för barn och unga

1. Skapa en verklig kanal för samverkan som ger barn och unga möjlighet att påverka
  - Få barns och ungas åsikter hörda i lokalt och nationellt beslutsfattande
2. Främja genomförandet av värderingarna och målen i läroplansgrunderna inom den grundläggande utbildningen samt gymnasie- och yrkesutbildningen
  - Utveckling av gemenskapliga verksamhetsformer
3. Stärka lokala och regionala samverkande kulturer
  - Stärkning av samarbetet mellan kommunala och regionala aktörer
4. Sprida resultaten och förfaringssätten från Forum för barn och unga i hela landet

FN:s konvention om barnets rättigheter kan användas som ett verktyg för att

- sätta sig in i konventionen
- diskutera införandet av rättigheterna i skolan/läroanstalten, kommunen/samkommunen, Finland och världen
- diskutera betydelsen av barns och ungas deltagande för införandet av rättigheterna och för axlande av ansvar samt för att visa hur rättigheterna och deltagandet bidrar till barns och ungas välbefinnande
- stödja utvecklingen av deltagandestrukturer och påverkande av verksamhetskulturen på riksnivå, lokalt och i skolorna
- styra eller främja frågor i den riktning som barn och unga önskar.

I Finland finns exempel på kommunal nivå på hur barn och unga medverkar i att skapa idéer och i att utforma, införa och utvärdera olika utvecklingsprojekt i den kommunala miljön. Denna princip nämns flera gånger i regeringens barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogram och i politikprogrammet för barns, ungas och familjers välfärd. "Barns och ungas påverkningsmöjligheter och deltagande i planering, genomförande och utvärdering av verksamheten i miljöer för förskoleundervisning, skolor, läroanstalter och bibliotek ska ökas." Och vidare: "Beaktandet av barns och ungas åsikter inom social- och hälsovårdstjänsterna och vid utvecklandet av

³⁷ Barnens Parlament i Finland, rapport om barns verksamhet för påverkan 2008–2009, www.lastenparlamentti.fi

dem samt inom samhällsplaneringen ska ökas” (regeringens politikprogram för barns, ungas och familjers välfärd 2007–2011). I praktiken råder det brist på tillräcklig utvärderingsinformation inom flera delområden av barns och ungas deltagande: förskoleutbildning, bibliotek, social- och hälsovårdstjänster och samhällsplanering, inkl. planering av idrottsanläggningar.

De lokala ungdomsfullmäktige (se avsnittet om den offentliga förvaltningen och samhället) kan utse representanter till Suomen Nuorisovaltuustojen Edustajisto, Representantskapet för ungdomsfullmäktige i Finland, som är ett riksomfattande expertorgan i ungdomsfrågor. Det deltar i beredningen av olika politiska beslut som berör unga och avger vid behov utlåtanden om besluten. Representantskapet har medlemmar från 70 kommuner, och medlemsantalet ökar stadigt. Representantskapet för ungdomsfullmäktige i Finland grundades 2009 och är således inne på sin andra period. Det understöds av Undervisnings- och kulturministeriet och samarbetar nära med Finlands Ungdomsfullmäktiges Förbund – Nuva rf t.ex. i fråga om finansieringen, samtidigt som det bildar sin opinion oberoende av förbundet.

Barn i den samiska minoriteten

Undervisningsministeriet har också finansierat utvecklingsinsatser för att förbättra möjligheterna för samiska barn och unga att bli hörda. År 2010 inrättades ett samiskt ungdomsråd i anknytning till sametinget, som är den samiska minoritetens självstyrelseorgan. Barnombudsmannen inhämtade år 2008 synpunkter och uppgifter om samiska barns och ungas erfarenheter av frågor som berör deras välbefinnande genom en enkät bland samiska barn i åldern 13–18 år samt intervjuer med barnens föräldrar och andra som arbetar med barnen. Resultatet av enkäten var huvudsakligen positivt med avseende på de samiska barnens åsikter om sina levnadsförhållanden, där endast få punkter kräver förbättring. Man yrkade på bl.a. fler ungdomscenter,

tvåspråkig/mångkulturell undervisning och mer sanningsenlig och uppdaterad framställning av samerna i medierna.³⁸

Det finns ingen information om vilka åtgärder som har vidtagits med anledning av observationerna i utredningen och huruvida samiska barn och de som arbetar med dem blir hörda vid beredningen av policyer och beslut.

Barn i den romska minoriteten

Den romska minoriteten i Finland saknar ett motsvarande självstyrelseorgan som det som samerna har. Det är emellertid viktigt att romska barn får komma mer till tals i enlighet med Finlands policy avseende romer. Detta togs upp i förslaget till ett politiskt program avseende romer som publicerades i början av 2010. Barnombudsmannen genomförde en utredning av romska barns välfärd och rättigheter. Utredningen baserade sig på intervjuer med 36 romska barn i åldern 10–18 år, från varierande omständigheter på olika håll i Finland. Man intervjuade också romska vuxna som arbetar med barnen. Romska barns skolgång har tidigare gett orsak till oro, men praktiskt taget alla intervjuade barn hade gått i förskola, vilket ger en god grund för fortsatt skolgång. De intervjuade barnen utsattes emellertid för mobbning i betydligt större utsträckning än barn i allmänhet. Det förefaller att upplevelser av diskriminering är vanliga. Romska barn använder Internet och mobiltelefoner aktivt, sysslar med olika fritidsaktiviteter och har en stark känsla av sin romska identitet.

Mobbningen och diskrimineringen av romska barn måste tas itu med. Det är också viktigt att sprida information om den romska kulturen och organisera mer undervisning i romani än i dag. Vidare behövs det hobbyer och fritidsaktiviteter som bidrar till interaktionen mellan romska unga och deras delaktighet i ungdomsaktiviteter för majoritetsbefolkningen. Delegationen för romska ärenden och de regionala delegationerna och lokala kommittéerna för romska ärenden har

38 Barnombudsmannens byrå. Utredningar 2008:1. "Att vara same är som en gåva". Samebarns välbefinnande och tillgodoseendet av deras rättigheter i Finlands sameområde, Minna Rasmus (sammanfattning på svenska).

en särskild skyldighet att se till att romska barn har möjlighet att delta och påverka.³⁹ Frågan är om riksomfattande, regionala och lokala instanser kommer att vidta åtgärder utifrån dessa rekommendationer.

Målet för utredningarna av samiska och romska barns synpunkter var att främja hörandet av barnen i deras egna gemenskaper och i det finländska samhället i allmänhet. Det viktigaste utvecklingsförslaget är att finländska barn borde få mer information i skolan om de nationella minoriteterna, dvs. samerna och romerna.

Experiment med ungdomsråd i Vasa

Forskare och studerande i social- och hälsovårdsförvaltning vid Vasa universitet genomförde hösten 2010 ett experiment om ungas deltagande. Avsikten var att vetenskapligt testa de teoretiska förutsättningarna för diskuterande demokrati i de finländska skolorna. Man valde att verkställa projektet i form av ett ungdomsråd. Rådet bestod av 24 ledamöter som representerade den demografiska och attitydmässiga fördelningen i skolorna överlag. Ledamöterna i Vasa ungdomsfullmäktige ombads att agera som fokusgrupp med uppgift att formulera den exakta frågan för ungdomsrådet. Frågan löd: Hur ska man skapa en skolgemenskap där studier är mer än bara prestationer och där alla kan klara sig genom att bara vara sig själva, alla bryr sig om varandra, alla har ett "ansikte" och alla upplever att de studerar för livet? Den största utmaningen var att hitta ett representativt urval av rådsledamöter, varför man bemödade sig om att informera unga om experimentet. Rådsledamöterna ställde frågor till en expertpanel, diskuterade frågor i mindre grupper och lade fram resultaten vid ett pressmöte.

Avslutande kommentarer

Det finns många olika deltagandestrukturer för barn och unga på riksomfattande, regional och lokal nivå, inkl. Barnens Parlament i Finland, lokala ungdomsfullmäktige och Klubbcentralen. Samtliga hävdar att de ger barn lika möjligheter att delta, men det finns inga specifika mekanismer för att säkerställa att t.ex. barn av minoriteter, såsom samiska och romska barn eller barn i utsatta grupper, har möjlighet att delta på lika grunder.

Åldersgränserna för deltagande beror på barnets mognad och utvecklingsnivå, i enlighet med artikel 12 i Barnrättskonventionen. Man bör ändå säkerställa att barn som är yngre än de fastställda åldersgränserna också har möjlighet att bli hörda och att deras åsikter beaktas. I synnerhet inom förskoleutbildningen, liksom i många andra sammanhang i fråga om t.ex. lekplatser och idrotts- och fritidsanläggningar kan småbarn inte komma till tals i beslutsprocessen (se avsnitten om utbildning och skolor och om lek, fritid, idrott och kulturaktiviteter).

³⁹ Barnombudsmannens byrå, publikationer 2009:2 "Mer lika än olika. Romska barns och ungas välfärd och hur deras rättigheter tillgodosätts i Finland", Pekka Junkala and Sanna Tawah (sammandrag på svenska).

Rätten att få komma till tals i olika miljöer och situationer

Barnets rätt att bli hört ska genomföras i olika miljöer och situationer där barn växer upp, utvecklas och skaffar sig kunskaper. Olika sätt att påverka förverkligandet av barnets rätt att bli hört står till förfogande och kan av konventionsstaterna användas till att främja barnens deltagande.

I familjen

Familjen är den plats för barns tillväxt ”där barnen fritt kan uttrycka sina åsikter och bli tagna på allvar ända från den tidigaste barndomen” (Allmän kommentar nr 12, punkt 90). Konventionsstaterna bör genom lagstiftning och handlingsprinciper uppmuntra föräldrar, förmyndare och dagvårdare att lyssna på barnen och tillmäta deras åsikter betydelse i frågor som berör dem. Konventionsstaterna ska också stödja utvecklingen av program för föräldrautbildning som bygger på ömsesidig respekt mellan föräldrar och barn, tillgodoser barns medverkan i beslutsfattande, beaktar konsekvenserna av att tillmäta varje familjemedlems åsikter betydelse, beaktar frågan om att förstå, främja och respektera barns utvecklingsförmåga och tillhandahålla modeller för hantering av motstridiga åsikter inom familjen. En ytterst viktig aspekt inom familjen är fokuseringen på barnens rätt att bli hörda.

Lagstiftning och policyer som uppmuntrar föräldrar att lyssna på barnen och beakta deras åsikter

Enligt 6 § i grundlagen ska barn ”bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva”. Denna bestämmelse utgör grunden för att barnens bästa ska beaktas och barn ska bli hörda i frågor som berör dem i fråga om myndigheters verksamhet och samhället överlag.

I lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) stadgas om föräldrarnas skyldighet att fråga om barnets åsikt i frågor som berör barnet. Enligt 4 § 2 mom. ska vårdnadshavaren ”innan han fattar beslut i barnets personliga angelägenheter, samtala om saken med barnet, om det med beaktande av barnets ålder och utveckling samt frågans natur är möjligt”. När han fattar beslutet ska han ta hänsyn till barnets åsikt och önskemål.

Barnets bästa i fråga om barnskyddsåtgärder fastställs i 4 § i barnskyddslagen (417/2007). Det allmänna målet är att barnskyddet ska främja barnets gynnsamma utveckling och välfärd. Enligt 4 § 1 mom. ska barnets bästa beaktas i första hand vid bedömningen av behovet av barnskydd och vid genomförandet av barnskydd. Barnet ska bland annat garanteras ”möjlighet att delta och påverka

i frågor som gäller barnet självt”. Det finns också många specialbestämmelser om hur barn ska bli hörda och få komma till tals vid behandlingen av frågor som berör dem.

Att barn ska bli hörda och få komma till tals har varit den viktigaste utvecklingsåtgärden både i kommunerna och inom staten. Regeringens barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogram 2007–2011 fäster stor uppmärksamhet vid detta. Statliga organ som Institutet för hälsa och välfärd betonar behovet av att bedöma konsekvenserna av olika åtgärder för barn och att i allt större utsträckning beakta barnens bästa och barns åsikter då beslut fattas.

Barnens subjektiva uppfattning av möjligheterna att få komma till tals och påverka varierar i olika utredningar. Dyliga utredningar är den årliga ungdomsbarometern, som publiceras av delegationen för ungdomsärenden, och skolhälsoförfrågan, som publiceras av Institutet för hälsa och välfärd. Enligt Unicefs kartläggning våren 2010 av deltagandemöjligheterna för finländska barn i åldern 12–16 år deltog finländska barn mindre i elevkårsverksamheten i skolorna jämfört med de övriga nordiska länderna.

Även föräldrarna omfattas av de ovannämnda utvecklingsområdena, dvs. att lyssna på barnen i deras normala miljöer och med beaktande av deras ålder och utvecklingsnivå.

Enligt utredningar som verkställt av Barnombudsmannen anser barnen att de har bättre möjligheter att påverka hemma och inom familjen än i skolan. Utredningarna visar att största delen av barnen är nöjda med sina möjligheter att påverka i hemmet. Detta bekräftas av webbenkäten med 700 barn (7–17 år) som utfördes för denna undersökning: mer än två tredjedelar (78,8 %) av respondenterna uppgav att föräldrar och vårdare tog dem på allvar ”alltid” eller ”för det mesta”. Enkäten visade också att majoriteten av barnen (81,2 %) upplevde att de kunde påverka besluten i familjen ”mycket” eller ”något”. Det är emellertid möjligt att resultaten kunde ha varit mycket annorlunda om frågorna hade ställts till invandrarbarn eller handikappade barn. Under hörandet om rapportutkastet visade det sig att det inte är vanligt i invandrarfamiljer och i familjer med handikappade

barn att föräldrarna beaktar barnens åsikter. Unicefs nordiska kartläggning av barns rätt till deltagande visar att barnen (12–16 år) anser att de kan påverka mest i frågor som gäller hemmet – t.ex. hantering av egna pengar, datortid eller TV-tid – och mindre i andra frågor som gäller t.ex. skolan och fritiden.

Utbildningsprogram för föräldrar

I Finland finns omfattande och högkvalitativa servicesystem och stödstrukturer för föräldrarna som beaktar familjernas livsskeden och barnens ålder. Statsrådets förordning om rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård för barn och unga (380/2009) ålägger kommunerna att organisera rådgivning för blivande föräldrar: ”En familj som väntar sitt första barn ska ges multiprofessionellt ordnad familjeträning”. I dagens läge tillhandahålls huvudsakligen mångdisciplinär och funktionell rådgivning (som dessutom varierar beroende på kommun). Målet för familjerådgivningen är att stödja de blivande föräldrarna i uppgiften att ta hand om och fostra sina barn. Rådgivningen arrangeras för grupper, den sker i växelverkan och delvis i form av gruppstöd.

Rådgivningstjänsterna i Finland stödjer föräldrarna i att fostra barnen. Detta partnerskap med barndagvården och senare med grundskolan utgör också ett stöd till föräldraskapet. Föräldrarna diskuterar regelbundet barnets fostran och utveckling med medarbetarna inom dagvården och i skolan. Denna växelverkan (även kallad fostringsgemenskap) utgår från lagstiftningen och myndighetsriktlinjer inom olika sektorer. Barnfostran samt barns påverkan och deltagande diskuteras också vid föräldramöten, i föräldraföreningar och motsvarande aktiviteter. I lagen om grundläggande utbildning stadgas om samarbetet mellan hem och skola.

Enligt den nya förordningen om skolhälsovården ska skolan för vissa årskurser arrangera s.k. omfattande hälsoundersökning ”som innehåller en intervju med vårdnadshavarna och en utredning av hela familjens välbefinnande till den del det är nödvändigt för att vård och stöd ska kunna ordnas”. Kommunerna har varit tvungna att arrangera

återkommande hälsoundersökningar fr.o.m. början av 2011.

Det är viktigt att förstå att familjen är det livsområde som finländarna värdesätter högst. Nio av tio finländare anser att familjen är en viktig del av livet (World Values Survey 2007).

Centralförbundet för Barnskydds projekt Neuvo syftar till att förbättra barnens ställning och minimera deras förluster vid skilsmässa. Den centrala principen är barnens rätt att bli hörda. Inom projektet har man utvecklat tjänster och förfaringsätt för att stödja föräldraskapet och främja förlikning och samarbete mellan föräldrarna. Man har också understött samarbete mellan organisationer och andra serviceleverantörer med avseende på tjänster för skilsmässofamiljer. Avsikten har varit att öka den allmänna medvetenheten om och förståelsen för hur skilsmässa påverkar barnen.

Utöver kommunerna tillhandahåller organisationer och församlingarna olika former av tjänster som stödjer föräldraskapet. Tjänsterna finns att tillgå på Internet, som hjälptelefoner och i form av handledningar. Dyliga organisationer är bl.a. Mannerheims Barnskyddsförbund (hjälptelefon och webbtjänst) och Västöliitto.

Avslutande kommentarer

I Finland finns överlag omfattande bestämmelser och policyer för barns deltagande i familjen och hemmet, inkl. bestämmelser om stöd och utbildning för föräldrar med avseende på barnfostran samt för barn som berörs av skilsmässa. Denna utbildning omfattar också barns rätt att bli hörda och tagna på allvar.

Barnen uppger också att familjen och föräldrarna/vårdnadshavarna är de vuxna som lyssnar på dem mest och bäst tar deras åsikter i beaktande.

Vård utom hemmet

I alla Europarådets medlemsländer finns det barn som av en eller annan orsak bor på vårdinrättningar. Det kan vara fråga om placering utom hemmet som (tillfälligt) ersätter vård i familjen samt ungdomsanstalter eller andra inrättningar.

Lagstiftning om barns deltagande i fråga om placering utom hemmet

”Vuxna vill vara bättre och de tror att deras ställning äventyras om unga får sticka fingrarna i samma soppa.”

Uttalande av en deltagare i en barnfokusgrupp

Enligt barnskyddslagen ska alla barn och unga som placeras utanför hemmet förordnas en socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter och barnet ska alltid känna till namnet på socialarbetaren och ha möjlighet att kontakta denne. Unga har alltid rätt att få veta varför de omhändertagits och vad som kommer att hända dem. Socialarbetarna ska självant redogöra för dessa frågor för omhändertagna barn och unga på ett sätt som är anpassat enligt ålder och utvecklingsnivå. Ett barn får inte ges information som kan äventyra dess utveckling eller strider mot något annat synnerligen viktigt intresse som berör barnet.

Enligt 6 § i grundlagen ska barn bemötas som jämlika individer, och de ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva.

I 5 § i barnskyddslagen (417/2007) stadgas följande: ”Barns och unga personers åsikt och önskemål. Ett barn ska enligt sin ålder och utvecklingsnivå tillförsäkras rätten att få information i ett barnskyddsärende som rör barnet och möjligheten att framföra sina åsikter i ärendet. Då behovet av barnskydd bedöms, då beslut fattas om ett barn eller en ung person och då barnskydd genomförs, skall särskild uppmärksamhet fästas vid barnets eller den unga personens åsikter och önskemål.”

- ”Då behovet av barnskydd bedöms, då beslut fattas om ett barn eller en ung person och då barnskydd genomförs, skall särskild uppmärksamhet fästas vid barnets eller den unga personens åsikter och önskemål.” (5 § i barnskyddslagen)

- ”Då barnskydd genomförs skall barnets önskemål och åsikt utredas och beaktas enligt barnets ålder och utvecklingsnivå.” (20 § 1 mom. i barnskyddslagen)

- ”Ett barn som fyllt 12 år skall ges tillfälle att bli hört i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt.” (20 § 2 mom. i barnskyddslagen)

- ”Innan beslut fattas om omhändertagande av barn och vård utom hemmet eller om avslutande av omhändertagande ska barnets egen åsikt utredas och barnet ges tillfälle att bli hört.” (42 § i barnskyddslagen)

- De nationella kvalitetsrekommendationerna för barnskyddet och den förestående handlingsplanen för fostervård innehåller rekommendationer för hur barn och unga ska ges möjlighet att bli hörda.

- I 21 § i barnskyddslagen stadgas att ”ett barn som fyllt 12 år har vid sidan av vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare rätt att föra sin talan i ett barnskyddsärenden som gäller barnet självt”. Att föra sin talan innebär att barnet har rätt att lämna in ansökan gällande ett intresse eller en tjänst, att bli hört innan beslut fattas och att självständigt yrka på rättelse i domslut gällandet barnet. Barn får t.ex. ansöka om stöd inom den öppna vården, yrka på rättelse i beslut som berör dem, begära att bli placerade i fosterhem eller att beslut upphävs, eller söka om ändring i beslut om brådskanie omhändertagande.

- I 30 § 1 och 2 mom. i barnskyddslagen⁴⁰ stadgas följande: ”För ett barn som är klient inom barnskyddet skall göras upp en klientplan, om inte klientrelationen upphör efter utredningen av behovet av barnskydd eller om det inte är fråga om tillfällig rådgivning eller vägledning. Klientplanen skall, om det inte finns något uppenbart hinder för det, göras upp och ses över i samråd med barnet och vårdnadshavaren samt vid behov med en annan laglig företrädare för barnet, föräldrarna, någon annan person som svarar för barnets vård och fostran eller står barnet nära samt centralt deltar i vårdnaden om barnet.”

- Då barnets åsikt utreds ska det ges tillräckligt med information om domstolsbehandlingen av ärendet och de olika alternativen så att det kan bilda sin egen uppfattning och uttrycka sin åsikt i ärendet. Enligt 5 § i barnskyddslagen ska ett barn ”enligt sin ålder och utvecklingsnivå tillförsäkras rätten att få

information i ett barnskyddsärende som rör barnet och möjligheten att framföra sina åsikter i ärendet”.

- ”Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall sörja för att det för barn som vårdas utom hemmet på ett sätt som är anpassat till barnets ålder och utvecklingsnivå klargörs varför barnet omhändertagits samt redogörs för de åtgärder som har vidtagits i ärendet eller planeras för dess del.” (53 § 1 mom. i barnskyddslagen)

- Enligt 5 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården ska socialvårdspersonalen ”för klienten utreda hans eller hennes rättigheter och skyldigheter samt olika alternativ och deras verkningar liksom också andra omständigheter som är av betydelse för klientens sak. Utredningen skall ges så att klienten tillräckligt förstår dess innehåll och betydelse.”

- ”Placerarkommunen ska övervaka att barnets placering i familjevård eller anstaltsvård förverkligas enligt denna lag och att barnet under den tid placeringen varar får de tjänster och stödåtgärder som det behöver. Verksamheten på platsen för vård utom hemmet övervakas dessutom av placeringskommunen och av regionförvaltningsverket.” (79 § i barnskyddslagen)

Erfarenheter hos omhändertagna barn

Under undersökningen intervjuades två flickor (17 och 19 år gamla) som har placerats utom hemmet. Dessutom frågades barn i alla delar av Finland genom en enkät om anställda inom barnskyddet lyssnade på deras åsikter och beaktade dem. De två intervjuade flickorna har olika erfarenheter. Den ena hade levt största delen av sitt liv i en och samma fosterfamilj och upplevde det på liknande sätt som barn som lever med sina egna föräldrar. Hon kunde uttrycka sina åsikter och komma till tals i familjen. Hon hade aldrig informerats om sina rättigheter som fosterbarn och hade heller aldrig fått besök av en socialarbetare. Numera verkar hon inom barnskyddsorganisationen Pesäpuu där hon upplever att hennes synpunkter tas i beaktande. Den andra flickan hade levt på olika vårdinrättningar och hade både positiva och negativa erfarenheter av vårdare som lyssnade eller inte

---

40 Fel paragraf i den ursprungliga texten

lyssnade på hennes åsikter. Hon hade aldrig hört om något ungdomsråd vid vårdinrättningen som skulle kunna påverka inrättningens beslut, men ansåg att frågan var mycket viktig.

Experter som deltog i hörandet om rapportutkastet påpekade att anställda vid vårdinrättningar och socialarbetare har mycket stor makt över vad som händer med barnen som lever på inrättningarna, och att barnen praktiskt taget inte har några möjligheter att påverka. Barnskyddslagen kan eventuellt förbättra detta, men situationen måste noggrant följas upp. Det framkom också att socialarbetare har missbrukat sin makt och att barn kände sig bedragna och missunnade av socialarbetarnas beslut. Det fanns också omhändertagna barn som aldrig hade träffat en socialarbetare eller som ofta fick en ny socialarbetare, vilket fick barnen att känna att ingen stöttade dem och att det inte fanns någon som de kunde lita på.

Det är således att rekommendera att socialarbetarna lär sig att visa respekt för barnen (och respekten bör vara ömsesidig), vara flexibla och organisera också t.ex. kortvariga placeringar utom hemmet. De bör också ha mer tid att lyssna på barnen. Interaktionen mellan socialarbetarna och fosterfamiljerna bör förbättras, med minst ett kontrollbesök varje år. För att förverkliga dessa förändringar ska socialarbetarna utbildas i att använda sin makt på ett positivt sätt och att ta barns och ungas synpunkter på allvar.

Webbenkäten bland finländska barn visade att omkring hälften av dem som svarade på frågan (alla barn har inte erfarenhet av placering utom hemmet) ansåg att de kunde uttrycka sina åsikter på vårdinrättningarna och att deras åsikter togs på allvar "alltid" eller "för det mesta". Omkring en fjärdedel svarade emellertid att deras åsikter beaktades "knappt någonsin" eller "aldrig". Detta ger följaktligen en blandad bild av hur barn som placerats utom hemmet får komma till tals. Det behövs bättre förfaringssätt med avseende på dessa barn, t.ex. genom att tillhandahålla mer utbildning för personer som arbetar med barnen och inrätta ungdomsråd på inrättningarna.

Avslutande kommentarer

Barnens rätt att bli hörda inom vård utom hemmet i Finland verkställs genom följande lagstiftning:

- lagar som ger barnen rätt till information om placering, omvårdnad och behandlingsplan
- lagar som bestämmer om barnets rätt att få komma till tals och om att barnets åsikter ska beaktas i utvecklingen av barnvänliga omvårdnadstjänster
- lagar om en behörig tillsynsmyndighet, som t.ex. en barnombudsman, som bevakar alla frågor som berör barnens rättigheter i Finland.

Rekommendationer:

- I Finland saknas emellertid lagstadgad skyldighet att skapa mekanismer, som t.ex. representation för barn på vårdinrättningar som är berättigade att delta i utvecklingen och införandet av inrättningens policyer och regler. Denna brist bör åtgärdas både av staten genom lagstiftningen (som t.ex. i Nederländerna) och av vårdinrättningarna själva.
- I praktiken har det visat sig att barn inte alltid blir hörda då de omhändertagits utom hemmet och att de inte alltid känner sin socialarbetare som borde informera barnen om deras rättigheter. Förfaringssätten behöver förbättras genom att tillhandahålla mer utbildning för personer som arbetar med barn som placerats utom hemmet, såsom socialarbetare, och genom att inrätta ungdomsråd på vårdinrättningarna.

Hälsovård

Ett barn bör ha rätt att påverka hälsovårdsbeslut som gäller det självt och få delta i utvecklingen av hälsovårdspolicyer och -tjänster.

"Unga vet ju ingenting."

Uttalande av en deltagare i en barnfokusgrupp

Lagstiftning om tillgång till konfidentiell medicinsk rådgivning

Enligt allmän kommentar nr 12 till barnets rätt att bli hört bör konventionsstaterna införa lagstiftning eller föreskrifter för att säkerställa att barnen har tillgång till konfidentiell medicinsk konsultation och rådgivning utan medgivande av föräldrarna, oavsett barnets ålder, då detta är nödvändigt för barnets trygghet och välbefinnande.

En ledande princip inom hälsovården i Finland är att lyssna på barn och unga och ta deras åsikter på allvar (enligt deras ålder och utvecklingsnivå). I praktiken företräds barn och unga vanligtvis av föräldrarna. Om barnet eller den unga tydligt tillkännager för personalen att han eller hon inte vill diskutera frågan i föräldrarnas närvaro ska detta tas i beaktande.

Minderårigas ställning och rättigheter i förhållande till vårdnadshavarens rättigheter och skyldigheter fastställs huvudsakligen i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) och i lagen om förmyndarverksamhet (442/1999). Dessutom syftar barnskyddslagen (417/2007) till ”att trygga barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd”. Ovannämnda lagar påverkar också den juridiska hänsynen med avseende på minderårigas ställning och självbestämmanderätt inom hälsovården.

Enligt lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) som trädde i kraft 1993 ska vården av en minderårig patient ”ske i samförstånd med patienten, om han med beaktande av ålder eller utveckling kan fatta beslut om vården”. Barnets mognad bedöms i första hand av den behandlande läkaren. I 7 § stadgas att ”en minderårig patients åsikter om en vård- eller behandlingsåtgärd skall utredas, om det med beaktande av patientens ålder eller utveckling är möjligt. Vården av en minderårig patient skall ske i samförstånd med patienten, om han med beaktande av ålder eller utveckling kan fatta beslut om vården.”

Avsikten har varit att formulera lagtexten i enlighet med de internationella mänskliga rättigheterna, och den i 7 § använda frasen ”med beaktande av ålder och utveckling”, utan specifika åldersgränser, anspelar direkt till artikel 12 i

barnrättskonventionen enligt vilken ”barn som är i stånd att bilda egna åsikter ska tillförsäkras rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad”. Utifrån preliminära utredningar är det avgörande att patienten förstår vilken effekt behandlingen eller vägran att genomgå denna har på patientens hälsa. Frågor som måste beaktas härvid är patientens ålder, allmänna mognad, behandlingens karaktär och eventuella risker som hänför sig till behandlingen.

I lagen om patientens ställning och rättigheter fastställs inga åldersgränser, men i lagberedningen hänvisas till motiveringen till lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt enligt vilken ett barn som fyllt 12 år i allmänhet kan anses vara så utvecklat att dess motstånd till medicinska frågor ska tas på allvar. Man hänvisar också till mentalvårdslagen (1116/1990) som ger en minderårig själv, om han eller hon har fyllt 12 år, rätt att söka ändring i beslut om vård.

Enligt barnskyddslagen (417/2007) ska barn som fyllt 12 år ges tillfälle att bli hört (20 §) och föra sin talan i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt (21 §). Åldersgränsen är flexibel: åsikterna och viljan hos ett barn som är yngre än 12 år ska ges mer vikt om barnet motsätter sig en barnskyddsåtgärd som rör barnet självt. I beredningsmaterialet till lagen om medicinsk forskning fastställs åldersgränsen 5 år om barnet motsätter sig en forskningsåtgärd. Enligt motiveringen till lagen anses respekten för människovärdet kräva att ett barn inte ska få underkastas forskning mot sin vilja, då barnet har förmåga att förstå vad forskningen gäller och vad den går ut på.

Ovannämnda lagar ger entydigt även mycket unga barn möjlighet att bli hörda i frågor som rör dem samt ger dem rätten att bli tagna på allvar. Rätten att bli hörd iakttas inte alltid i tillräcklig utsträckning, speciellt i fråga om små barn. Detta togs upp i statsrådets redogörelse till riksdagen 1995 som en allvarlig brist i rättsskyddet.

Målet med den nya lagen om hälso- och sjukvård (RP 90/2010) är att öka klientorienteringen i hälsovårdstjänsterna, vilket innebär att lagen också omfattar barn och unga med beaktande av deras ålder och utvecklingsnivå.

Inom skolhälsovården upplever barn och unga att skolhälsovårdarna är vuxna som de kan lita på. I praktiken kan skolhälsovårdaren emellertid berätta för socialarbetaren vad ett barn har sagt, och socialarbetaren kan informera psykologen som i sin tur kan kontakta rektorn och barnets föräldrar. Det är viktigt att säkerställa att skolhälsovårdarna respekterar konfidentialiteten. Det är också viktigt att säkerställa att barnen har tillgång till hälsovård i sin egen skola. Ett barn som flyttar till en ny ort och en ny skola, måste få möjlighet att anlita hälsovårdstjänster i den nya skolan.

Åldersgränser för samtycke till medicinsk behandling

Indikativa åldersgränser för vårdbeslut⁴¹

Patientens ålder	Förfarande
under 12 år	Föräldrarnas samtycke. Frågan ska alltid övervägas också från barnets perspektiv och barnet ska gå med på behandlingen. Ett barn som motsätter sig en behandling får inte behandlas med tvång. Åsikten hos speciellt barn i skolåldern ska beaktas allt mer i takt med att barnen blir äldre. Barn får ges coaching inför nödvändig behandling i icke akuta fall. Barn i åldern 10–11 år, och ibland t.o.m. yngre än så, kan vara tillräckligt utvecklade för att deras åsikter ska tas i beaktande (jfr kriterierna för samtycke av barn som fyllt 12 år).
12–15 år	Patientens samtycke. Barnets utvecklingsnivå ska alltid beaktas vid bedömningen av den planerade behandlingens lämplighet. Detta förutsätter - tillräcklig information om alternativa behandlingsformer - noggrant övervägande - inget tvång och ingen påtryckning. Vanligen också föräldrarnas samtycke. Ett barn som motsätter sig en behandling får inte behandlas med tvång.
15–17 år	Patientens samtycke. Frågan ska också övervägas ur föräldrarnas perspektiv och diskuteras med dem.
över 18 år	Patientens samtycke.

I praktiken är den allmänna principen att man lyssnar på åsikten hos barn som fyllt 12 år och följer viljan hos barn som fyllt 16 år. Barn och unga får sjukhusvård på barnavdelningar och särskilda polikliniker för barn och unga. I dag finns det sjukhus där barn och unga vårdas i samma lokaler som vuxna. Finländska sjukhus har inte separata avdelningar för unga, med undantag av några psykiatriska avdelningar. I Finland är hälsovården indelad enligt diagnos och sjukdom och inte enligt barnets ålder.

Föreningen NOBAB i Finland arbetar för att barn och unga ska få information om sin sjukdom, behandling och vård på ett sätt som de kan förstå och som är anpassat till deras ålder och uppfattningsförmåga. När barn och unga kan bilda sig en uppfattning av behandlingen utifrån denna informationen kan de också ta ställning till behandlingen. I praktiken ger inte alla enheter inom barnhälsovården information på ett barnanpassat sätt. Därigenom är barn och unga inte jämställda med avseende på tillgången till information.

Information om barnets rätt att delta i barnmedicinsk forskning

Finland iakttar strikta etiska bestämmelser för tillstånd att bedriva forskning vid barnsjukhus. Barnet har alltid rätt att vägra att delta i en undersökning. Det är svårt att få tillstånd för undersökningar i vilka barn intervjuas eller deras liv på sjukhus följs. I Finland har några undersökningar utförts i vilka man har kartlagt barns upplevelser.⁴²

I varje kommun finns en patient- och socialombudsman som ska sprida information om patientens/klientens rättigheter. Enligt rapporter berättar ombudsmännen sällan om sin verksamhet för barn och unga (t.ex. vid läroanstalter). Patientombudsmännens verksamhet utvärderades 2010.

Enligt lagen om medicinsk forskning (488/1999) får medicinsk forskning där forskningsobjektet är en människa inte bedrivas utan ett skriftligt, på vetenskap baserat samtycke av den som undersöks. ”Den som

41 Kauko Kouvalainen och Matti Nuutinen (1992): Potilaan suostumuksen periaate ja lapsipotilas, Suomen Lääkärilehti 13/92, 1267–1270. I verket: Hannuniemi, Anja: Alaikäisen oikeudellisesta asemasta terveydenhuollossa. Lakimies 1997/6, 836.

42 T.ex. Törrönen 1998 och Pelander 2008.

undersöks skall ges tillräcklig information om sina rättigheter, om syftet med forskningen och dess natur samt om de metoder som används i samband med den. Personen skall också ges tillräcklig information om eventuella risker och olägenheter” (6 §).

I 8 § stadgas om forskning som gäller minderåriga som följer:

En minderårig får vara föremål för forskning endast om motsvarande vetenskapliga resultat inte kan uppnås genom forskning där andra personer utgör forskningsobjekt och förutsatt att forskningen innebär endast en obetydlig risk för skada eller påfrestning för den minderåriga.

Dessutom förutsätts att

- 1) forskningen kan väntas vara till direkt nytta för den minderårigas hälsa, eller
- 2) forskningen kan väntas vara till särskild nytta för sådana personers hälsa som till sin ålder eller sitt hälsotillstånd hör till samma kategori.

Om en minderårig som har fyllt 15 år med hänsyn till sin ålder och utvecklingsnivå samt sjukdomens och forskningens natur har förmåga att förstå forskningens eller en forskningsåtgärds betydelse och det är fråga om forskning som kan förväntas bidra med direkt nytta för den minderårigas hälsa, räcker det att den minderåriga ger sitt på vetenskap baserade skriftliga samtycke. Också i dessa fall skall vårdnadshavaren underrättas om saken. I övriga fall får en minderårig vara föremål för forskning endast om dennes vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare lämnat sitt skriftliga samtycke till forskningen efter att ha fått sådan information som avses i 6 § 2 mom. Samtycket skall uttrycka den minderårigas förmodade vilja. På återtagande av samtycke tillämpas på motsvarande sätt vad som bestäms i 6 § 4 mom. (23.4.2004/295)

Den minderåriga skall av personal med pedagogisk erfarenhet få information som är anpassad till hans eller hennes förmåga att förstå och som rör forskningens art, riskerna och nyttan. Om en minderårig, som enligt 3 mom. inte får vara föremål för forskning utan vårdnadshavarens eller någon annan laglig företrädares samtycke, har förmåga att förstå betydelsen av en forskningsåtgärd som gäller honom eller henne, förutsätts

dessutom skriftligt samtycke av den minderåriga. (23.4.2004/295) Om en minderårig motsätter sig forskningen eller en forskningsåtgärd, skall åsikten respekteras med beaktande av den minderårigas ålder och utvecklingsnivå.

Det rekommenderas att lagen om patientens ställning och rättigheter hålls tillgänglig för patienter på sjukhus. I Finland finns det fortfarande rum för förbättring, speciellt i fråga om spridningen av information till barn och unga om deras rättigheter. Tjänstemän och anställda inom hälsovårdssektorn bör uppmärksammas på denna brist. Ett gott exempel är skolhälsovården där unga informeras om sin rätt att blir undersökta av läkare utan föräldrarnas närvaro.

Tillhandahållande av lämplig information om vård och behandling

Eftersom barn inte systematiskt får information i förväg på basis av ålder, beaktas deras åsikter inte alltid.

Enligt 5 § i lagen om medicinsk forskning får medicinsk forskning bedrivas endast om en läkare eller en tandläkare som har tillbörlig yrkesmässig och vetenskaplig behörighet ansvarar för forskningen. Enligt 8 §⁴³ ska den minderåriga få information som är anpassad till hans eller hennes förmåga att förstå. Om en minderårig motsätter sig forskningen eller en forskningsåtgärd, skall åsikten respekteras med beaktande av den minderårigas ålder och utvecklingsnivå. Utgångspunkten i lagen om patientens ställning och rättigheter är att mängden, kvaliteten och begripligheten av informationen ska bedömas utifrån den ifrågavarande patientens perspektiv. I beredningsmaterialet konstateras att behandlingar ska förklaras på ett språk som undviker yrkesjargong som patienten inte kan förväntas förstå. Förklaringen ska också ges med beaktande av patientens ålder, utbildning, modersmål och andra personliga omständigheter.

I lagen om patientens ställning och rättigheter ingår också bestämmelser om patientombudsmän som ska bistå patienten och förebygga problem med hälsovården. Systemet med patientombudsmän

43 Fel paragraf i den ursprungliga texten

skapades eftersom det behövdes en aktör som ger både patienter och hälsovårdsanställda information om patientens rättigheter och som patienterna kan vända sig till med frågor som gäller rättsskyddet. Våren 2010 inledde Barnombudsmannen en utredning av hur barnvänliga patientombudsmännen är. Avsikten är att fastställa hur mycket och i hurdana ärenden barn och unga självständigt tar kontakt med patientombudsmännen. Man vill dessutom utreda hur barns och ungas rättigheter verkställs inom hälsovården ur patientombudsmännens perspektiv och om patientombudsmännens verksamhet kan göras mer barnvänlig. Det framgår av utredningen att minderåriga i Finland kontaktar patientombudsmännen i endast mycket få ärenden. Ombudsmännen antog att detta berodde på bristen på information om patientombudsmännen och hur systemet fungerar. Dessutom antog man att det finns alltför få barnvänliga kontaktkanaler. Systemet innehåller inte heller speciellt stöd för självständiga kontakter av barn och unga. Enligt utredningen var systemet med patientombudsmän dåligt integrerat, och verksamhetsätten och resurserna varierade beroende på hälsovårdsenhet. I många tidigare studier har lagstiftningen om patientombudsmännen befunnits vara bristfällig, och organiseringen av verksamheten har i alltför hög grad ankommit på de enskilda hälsovårdsorganisationerna. Det befintliga systemet med patientombudsmän innehåller inte speciellt stöd för barns och ungas självständiga kontakter, och det bidrar inte heller till utvecklingen av t.ex. användarvänliga responssystem inom hälsovården.

Lag om patientens ställning och rättigheter

17.8.1992/785

5 §

Patientens rätt till information

En patient har rätt att få upplysningar om sitt hälsotillstånd, vårdens och behandlingens betydelse, olika vård- och behandlingsalternativ och deras verkningar samt om andra omständigheter som hänför sig till vården och behandlingen och som har betydelse då beslut fattas om hur patienten skall vårdas. Upplysningar skall dock inte ges mot patientens vilja eller om det är uppenbart att de skulle medföra allvarig fara för patientens liv eller

hälsa. En yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården skall ge upplysningar på ett sådant sätt att patienten i tillräcklig utsträckning förstår innebörden av dem. Om en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården inte behärskar det språk som patienten använder eller om patienten på grund av hörsel-, syn- eller talskada inte kan göra sig förstådd, skall tolk anlitas i mån av möjlighet.

I paragrafen finns inget omnämnande om minderåriga, och det rekommenderas att denna brist läggs till rätta.

Barns deltagande i planeringen av hälso- och utvecklingstjänster

På finländska barnsjukhus samlar man inte systematiskt in barns och ungas synpunkter och respons på vården och behandlingen. Deras åsikter beaktas ibland i utvecklingsarbetet.

De kommunala välfärdsplanerna för barn och unga är ett nytt verktyg med vilka kommunerna kan styra och utveckla välfärdstjänsterna. Planen omfattar alla kommunens förvaltningar och utgör en del av planeringen och verkställandet av funktioner och utvärderingsrutiner. Avsikten är att säkerställa att kommunens alla åtgärder inom barns välfärd är långsiktiga och målinriktade. I välfärdsplanen fastställs kommunens policy för barnen och barnskyddet, samt reserveras de resurser som behövs för detta. Planen godkänns av kommunfullmäktige, och den ska ses över åtminstone vart fjärde år. Planen ska alltid beaktas vid utarbetandet av kommunens budget och verksamhetsplan. Barn och unga, samt berörda organisationer och andra aktörer, ska konsulteras då välfärdsplanen utformas.

Enligt enkäten som genomfördes i Finland anser majoriteten (70 %) av barnen att läkaren eller hälsovårdspersonalen tar deras synpunkter i beaktande "alltid" (33,8 %) eller "för det mesta" (36,2 %). De relativt höga procentandelarna kan bero på att skolhälsovården i Finland tillhandahåller hälsoinformation på ett barnvänligt sätt. De barn som deltog i fokusgruppens möte uppgav att skolhälsovårdaren och den övriga skolpersonalen (inte undervisningspersonalen) hörde till de människor som lyssnade på barns åsikter.

Avslutande kommentarer

I Finland finns flera lagar som ger barn möjlighet att påverka beslut i fråga om hälsa och medicinsk behandling samt säkerställer att barn informeras om behandlingar. I flera av dessa lagar fastställs åldersgränser, t.ex. 12 år eller 5 år. Rätten att bli hörd verkställs dessvärre inte alltid i praktiken. I synnerhet mycket unga barn får inte komma till tals i beslut om hälsovården och medicinska behandlingar. Informationen om dessa tillhandahålls inte heller alltid på ett barnvänligt sätt, med undantag av skolhälsovården. De kommunala patientombudsmännens tjänster är inte barnvänliga, och barn anlitar dem praktiskt taget aldrig.

Vi rekommenderar således att

- bättre uppföljningsmekanismer inom hälsovården ska skapas med avseende på barn och unga
- barn ska få bättre tillgång till barnvänlig information
- anställda inom hälso- och sjukvården ska få mer utbildning om barns deltagande
- konfidentialiteten i fråga om uppgifter som ges skolhälsovårdaren ska garanteras
- lagstiftningen om åldersgränserna för samtycke eventuellt ska ses över.

Utbildning och skola

Respekten för barnets rätt att bli hört i utbildningssituationen är grundläggande för förverkligandet av rätten till utbildning. Mindre än 10 procent av barnen (i åldrarna 11, 13 och 15 år) tycker mycket om skolan, vilket är mindre än i de andra europeiska länderna.⁴⁴

Barnens och föräldrarnas synpunkter beaktas då läroplanen utarbetas

Enligt Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004 ska elevens vårdnadshavare ”kunna påverka i synnerhet den

process där målen för fostran fastställs i läroplanen. Eleven kan också tas med i arbetet med läroplanen.”

Skolorna har vanligtvis föräldraföreningar som samarbetar med undervisningspersonalen och eleverna. Föräldrarna är också representerade i skoldirektionerna. Då skolorna utarbetar en ny läroplan organiserar de diskussions- och informationstillfällen för föräldrarna och sänder ut olika enkäter som rör skolans värderingar och verksamhet till hemmen.

Ett projekt som syftar till en revision av grunderna för läroplanen har inletts i Finland. Arbetsgruppen, som tillsattes av undervisningsminister Henna Virkkunen, fick i uppgift att begrunda de övergripande målen och timfördelningen inom den grundläggande utbildningen. Arbetsgruppen bjöd även in lärare från högstudier, gymnasier och yrkesinstitut för att diskutera hur en bra skola ser ut nu och i framtiden. Nästan 60 000 ungdomar från hela Finland deltog i den webbaserade intervju som Utbildningsstyrelsen och Fountain Park Oy organiserade mellan den 14 december 2009 och den 25 februari 2010. Under intervjun diskuterade ungdomarna de kunskaper och färdigheter de behöver i framtiden och i vilken utsträckning skolorna för närvarande lyckas lära ut de saker som ungdomarna ansåg vara viktigast. Eleverna gav också sin syn på hur de skulle kunna lära sig dessa saker ännu bättre. Målet var att utnyttja ungdomarnas åsikter då läroplanen utarbetas. Det verkar som om inga barn inom den grundläggande utbildningen har konsulterats beträffande den nationella läroplanen.

Skolornas ansträngningar för att beakta barnens och föräldrarnas åsikter i sin verksamhet studerades i en undersökning som nyligen genomfördes av Rimpelä et al. (2010). Enligt författarna har vårdnadshavarnas möjligheter att delta och utöva inflytande beskrivits i läroplanen för tre grundskolor av fyra. I 67 procent av skolorna fanns en föräldraförening som sammanträdde regelbundet. Enligt en undersökning som har genomförts av Finlands Föräldraförbund skulle föräldrarna vilja ha ett närmare samarbete mellan hemmet och skolan

44 UNICEF Innocenti Research Centre, Report Card 7 'Child Poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries. A comprehensive assessment of the lives and well-being of children and adolescents in the economically advanced nations', 2007.

samt möjligheter att delta. Föräldraförbundets undersökning visade att drygt en fjärdedel (28 procent) av föräldrarna hade haft möjlighet att delta i utvärderingen av skolans verksamhet. Ungefär hälften av föräldrarna till elever i grundskolan ansåg att samarbetet var otillräckligt i till exempel frågor som rör skolmaten. Ändå kände sig största delen av grundskoleelevernas föräldrar (86 procent) välkomna i sina barns skolor, och nästan lika många (82 procent) ansåg att föräldrarna uppmuntrades att hålla kontakt med skolan. Nästan en tredjedel av grundskoleelevernas föräldrar skulle vilja ha fler föräldramöten och möten på tu man hand med lärarna (Föräldrabarometern 2009).

Enligt 27 § i gymnasielagen ska utbildningsanordnaren ”ge de studerande möjlighet att delta i utvecklandet av utbildningen samt höra dem innan beslut fattas i ärenden som gäller undervisningen eller som annars väsentligt inverkar på de studerandes ställning. Enligt 31 § i samma lag ska varje läroanstalt där det ordnas gymnasieutbildning ha ”en elevkår som består av de studerande. Elevkåren ska främja samarbetet mellan de studerande samt skolarbetet. Elevkåren för de studerandes talan i ärenden som avses i 27 §.” I praktiken varierar detta från skola till skola. Föräldrarna kan uttrycka sina åsikter i direktionerna för gymnasier, som kan ha föräldrar som medlemmar. Detta varierar också från skola till skola.

I lagen om grundläggande utbildning, gymnasielagen, lagen om yrkesutbildning, universitetslagen och yrkeshögskolelagen stadgas att de studerande ska höras då beslut som berör dem fattas.

Mekanismer för deltagande i skolorna

”Lärarna kan inte lyssna, eftersom det finns så många barn i skolan att de inte har tid att lyssna på alla.”

Kommentar av ett finländskt barn under ett fokusgruppsmöte

I paragraf 47 a i lagen om grundläggande utbildning fastslås att en skola kan ha en elevkår. Dess uppgift är att främja samarbetet mellan eleverna och öka elevernas påverkningssamverksamheter och delaktighet i frågor som gäller dem.

Utbildningsanordnaren kan besluta huruvida en elevkår ska inrättas eller inte. Om ingen elevkår inrättas ska utbildningsanordnaren dock se till att eleverna blir hörda på annat sätt då man fattar beslut som gäller dem. För närvarande är elevernas deltagande inte obligatoriskt. Trots den inexacta formuleringen i paragraf 47 i lagen om grundläggande utbildning har elevkårsaktiviteter blivit vanliga och populära i både lågstadiet och högstadiet. Omfattningen av elevkårens verksamhet varierar från en kommun till en annan. Elevkårerna samarbetar med varandra, och det finns en paraplyorganisation för alla gymnasister.

I gymnasiet är elevkårer ett lagstadgat krav, medan de endast rekommenderas i grundskolan. Skolorna får själva besluta hur elevkårsverksamheten förverkligas, vilket inte säkerställer att denna verksamhet är demokratisk och att alla elever blir hörda.

Paragraf 31 i gymnasielagen förutsätter att en elevkår grundas vid varje gymnasieskola i Finland. Paragraf 27 förutsätter också att de studerande hörs i ärenden som gäller dem. Alla har i grund och botten lika stor möjlighet att delta i ”inlärningsmiljön”.

Enligt en mycket utförlig rapport (som omfattar 67 procent av eleverna i grundskolan) från Utbildningsstyrelsen och Institutet för hälsa och välfärd på temat främjande av välfärd och hälsa inom den grundläggande undervisningen år 2009⁴⁵ har 40 procent av lågstadierna och 98 procent av högstadierna elevkårer med regelbunden verksamhet. Nästan 70 procent av skolorna har fadderelev-, stödelev- eller tutorverksamhet.

UNICEF:s nordiska studie om barnens rätt att delta 2009–2010 visar att endast cirka 21 procent av högstadieeleverna i Finland har deltagit i elevkårsaktiviteter, jämfört med ett genomsnitt på 38 procent i de andra nordiska länderna. Den i ungdomslagen fastställda skyldigheten att höra barn

⁴⁵ Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa 2009 (Främjande av välfärd och hälsa inom den grundläggande undervisningen 2009).

och ungdomar uppfylls i endast ett fåtal kommuner (2007 års rapport om utvärderingen av basservicen). Lokala barnparlament har inrättats i cirka tjugo kommuner (av totalt 342), vilket innebär att en positiv trend har skapats, men fler ansträngningar måste göras för att uppmuntra alla kommuner att följa efter. En lagmotion (29/2009 rd) om ändring av 47 a § i lagen om grundläggande utbildning har lämnats in till riksdagen. I motionen föreslås att elevkårer ska bli obligatoriska också inom den grundläggande utbildningen, på samma sätt som de är obligatoriska i gymnasier och inom yrkesutbildningen på andra stadiet.

Kvalitetskriterierna för den grundläggande utbildningen, som har utarbetats av Undervisnings- och kulturministeriet och färdigställdes år 2010 (Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2010: 6), tillhandahåller praktiska verktyg som gör det möjligt för skolor och utbildningsanordnare att utvärdera effekterna av beslut som gäller skolväsendet. Ministeriet har stött det lokala förverkligandet av kvalitetskriterierna, vilket innefattar att eleverna ska ha möjlighet att delta i diskussionerna om läroplanen och i utvärderingen och utvecklingen av den undervisning som tillhandahålls utifrån dessa diskussioner. Kriterierna innehåller även ett separat kapitel (8) om elevernas deltagande och inflytande. Enligt kriterierna ska utbildningsanordnarna säkerställa att kommunerna har infört lämpliga tillvägagångssätt som gör att barn och ungdomar kan delta och utöva inflytande och att dessa tillvägagångssätt har införlivats i beslutsfattandet om barn och unga. Kommunen ska låta eleverna framföra sina synpunkter i beslut som gäller dem själva. Metoderna för delaktighet och inflytande ska utvärderas och ses över regelbundet. Skolorna ska i sin tur ha en öppen och interaktiv verksamhetskultur som respekterar att eleverna och deras vårdnadshavare ska kunna delta. Verksamheten i elevkåren ska vara målinriktad, systematisk och effektiv, och skolorna ska avsätta tillräckliga resurser för att övervaka verksamheten. Eleverna ska kunna vara delaktiga i undervisningen och annan verksamhet i skolan, och mekanismerna för delaktighet och växelverkan ska backas upp genom feedbacksystem.

År 2009 beredde Utbildningsstyrelsen, Finlands Gymnasistförbund och Finlands Rektorer gemensamt ett självbedömningsmaterial för gymnasister. Detta material fungerar som ett utvecklingsverktyg och tillhandahåller en separat uppsättning frågor till rektorer för bedömning av hela skolgemenskapen, till lärare för bedömning av deras egna undervisningsmetoder och undervisningsupplägg och till studerande och lokala undervisningsanordnare för bedömning av möjligheterna att delta.

Den finländska lagstiftningen har sedan år 1962 säkerställt förekomsten av sjukhusskolor genom att fastställa att en kommun, i vilken det finns ett sjukhus, måste tillhandahålla sjukhusundervisning om det behövs. Trots detta är undervisning i enhetlig form inte tillgänglig på finländska sjukhus. Det finns ingen information om huruvida det finns elevkårer i sjukhusskolorna eller om det finns andra mekanismer för deltagande för sjuka barn.

Känner barn att de får delta i beslutsfattandet i skolorna?

Enligt en nationell undersökning som genomfördes bland elevkåren i gymnasier (2006) ansåg ungefär hälften av dem som deltog i undersökningen att elevkåren var aktiv eller mycket aktiv i deras skola och att den deltog i beslutsfattandet.

En enkät som skickades ut i anslutning till en studie gällande god administration våren 2009 besvarades av 1 130 studerande från sex gymnasier. Enligt resultaten får ungdomar inte framföra sina åsikter i tillräcklig utsträckning i ärenden som gäller dem. Detta var åsikten hos 44 procent av dem som besvarade enkäten. Ungdomar bedömer huruvida de blir hörda eller inte och hur tillräckliga deras möjligheter att utöva inflytande är utifrån de möjligheter att delta som finns tillgängliga för dem. De mest positiva attityderna till möjligheterna att delta hade gymnasisterna i kommuner med ett aktivt ungdomsfullmäktige.

Finland har två gånger (1999 och 2010) deltagit i undersökningen Ung medborgare (IEA Civics Study), som är en internationell undersökning av ungdomars sociala färdigheter, deltagande

och attityder. Undersökningen omfattar Finland och ungefär trettio andra länder och genomförs i samarbete med International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

Även om de finländska ungdomarna hade god kunskapsmässig beredskap att delta i sociala aktiviteter, var de inte särskilt intresserade av internationell politik eller sociala frågor. Finland var ett av fem länder där ungdomarnas intresse för sociala frågor låg klart under det nationella genomsnittet. De andra länderna där intresset var lika litet var Belgien, Sverige, Slovenien och Norge. Med tanke på de nordiska resultaten bör man observera att intresset för miljöfrågor inte ingick i den internationella undersökningen. Dessa frågor är av mycket större intresse för de nordiska ungdomarna än andra politiska områden. Hela 61 procent av de finländska eleverna i årskurs åtta uppgav att de var intresserade av miljöfrågor, medan andra politiska områden intresserade endast en tredjedel eller en fjärdedel av eleverna.⁴⁶

Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården och Utbildningsstyrelsen undersökte situationen i fråga om deltagande i grundskolorna genom en enkät som sändes till rektorerna. Att döma av de undersökningar som genomfördes år 2007 och 2008 ligger fokus för elevernas deltagande på fester och exkursioner (över 90 procent). Enligt rapporterna från de vuxna i skolorna var ungefär 70 procent involverade i planeringen av lokalerna och lekplatserna, 65 procent i utarbetandet av regler och föreskrifter och 30 procent i måltidsplaneringen. Enligt en undersökning som genomfördes av WHO uppgav å andra sidan endast 20 till 40 procent av eleverna att de hade deltagit i utarbetandet av skolreglerna och 40 till 50 procent var osäkra i fråga om detta. Det är stor skillnad mellan de vuxnas svar och barnens svar, vilket kan tyda på att skolorna behöver ge eleverna mer information om möjligheterna att delta.

Enligt svaren på de enkäter som har skickats ut av barnombudsmannen är barnens vanligaste önskemål att i större utsträckning få delta i planeringen av måltiderna, skolans lokaler,

skolgården och aktiviteterna under rasterna, liksom även i planeringen av lektionerna, framför allt inom bildkonst och slöjd.

Elever i högstadiet och gymnasiet deltar i en omfattande undersökning om skolhälsa vartannat år. Undersökningen utreder även elevernas erfarenhet av deltagande i skolorna. År 2010 uppgav 47 procent av eleverna i åttan och nian att de inte visste hur de kan påverka i skolan, och 29 procent av de svarande upplevde att de inte blev hörda i skolan. Vidare ansåg 29 procent av eleverna i åttan och nian att det finns problem med klimatet i skolan. Svaren visade inte på någon särskild förändring åt något håll under 2000-talet. Resultaten av skolhälsoundersökningen finns tillgängliga för alla kommuner och kan utnyttjas för kommunernas egna syften, till exempel i utvecklingsarbetet.

Den finländska undersökningen visar att drygt hälften av alla barn upplever att deras lärare och föreläsare alltid eller oftast tar deras åsikter på allvar, medan endast en av tio (9 procent) tycker att lärarna och föreläsarna mycket sällan eller aldrig tar deras åsikter på allvar. Fokusgruppsmötena visade på samma trend: ungefär hälften upplever att lärarna lyssnar på deras synpunkter, medan en annan grupp av barn uppgav att lärarna tar deras synpunkter i beaktande endast ibland. Som svar på frågan huruvida de trodde att de kunde påverka de beslut som fattas i skolan uppgav nästan hälften av barnen (45,9 procent) att de hade ett visst inflytande, medan 31,8 procent ansåg att de hade litet inflytande. En majoritet av barnen (70 procent) trodde att elevkårerna gör stora eller mycket stora ansträngningar för att säkerställa att barnens röster blir hörda och tas på allvar. Barnen känner väl till elevkårernas verksamhet.

Undervisning i mänskliga rättigheter och barns rättigheter i skolorna

Mänskliga rättigheter ingår i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen, och värdebasen består av mänskliga rättigheter, jämlikhet, demokrati, bevarande av den biologiska mångfalden

⁴⁶ http://ktl.jyu.fi/img/portal/17876/ICCS_2009_verkkoversio_v2.pdf

och miljöns livsduglighet samt acceptans av kulturell mångfald. Till nyckeldokumentet som definierar de mänskliga rättigheterna hör FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, konventionen om barnets rättigheter och den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Den grundläggande utbildningen främjar gemenskapskänslan, ansvaret och respekten för individernas rättigheter och frihet. I årskurserna 7 till 9 får eleverna lära sig om mänskliga rättigheter och nyckelfördragen gällande dessa, inklusive konventionen om barnets rättigheter.

Nytt innehåll lades till i undervisningen i historia i årskurserna 7 till 9 den 1 augusti 2010:

- människorättsfrågor och samarbete mellan nationer,
- brott mot de mänskliga rättigheterna, såsom folkmord, förintelsen och andra fall av förföljelse som riktar sig mot en viss nation,
- FN:s verksamhet, deklarationen om de mänskliga rättigheterna,
- konventionen om barnets rättigheter, den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och andra nyckelfördrag om mänskliga rättigheter.

Undervisning i mänskliga rättigheter ingår i kursplanen för flera ämnen i gymnasiet, till exempel historia och samhällslära, religion och livsåskådningskunskap samt fysik.

I praktiken förekommer det stora variationer i undervisningen i mänskliga rättigheter, eftersom den nyss (den 1 augusti 2010) har inkluderats i grunderna för läroplanen genom lag. Allt nyckelmateriel som används i undervisningen i historia, samhällslära, religion och livsåskådningskunskap har länge behandlat frågor som anknyter till utbildning i mänskliga rättigheter. På grund av detta fick Finland en tillrättavisning av FN:s kommitté för barnets rättigheter år 2005.

Undervisning i demokrati och aktivt medborgarskap

Utbildning i demokrati och aktivt medborgarskap ingår i läroplanen för alla årskurser och i den allmänna delen av läroplanen, liksom i temaområdet aktivt medborgarskap, som binder samman alla

läroämnena. Inom den grundläggande utbildningen och i gymnasiet behandlas temat huvudsakligen i undervisningen i samhällslära.

Hörande av barn i frågor som gäller utbildningspolitik

Enligt lagen måste den lokala utbildningsanordnaren höra elever och studerande i beslut som påverkar dem. Nationella studerandeorganisationer och barnombudsmannen utgör de huvudsakliga kanalerna för att höra elever och studerande på den nationella nivån. Studerandeorganisationer hörs under många olika beredningsprocesser, men hörandet beror också ofta på dessa organisationers aktiva deltagande. I enlighet med principen för lokalt självstyre ligger huvudansvaret för utbildningspolitiken dock på kommunerna. De två kommuner som ingår i fallstudierna i den här rapporten (Tammerfors stad och den mindre staden Jakobstad) har båda representanter för ungdomsfullmäktige i sina utbildningsnämnder, vilket utgör ett exempel på god praxis som borde införas också i andra finländska kommuner.

Studerandeorganisationer

Det finns fyra oberoende studerandeorganisationer på andra stadiet (FGF, FSS, OSKU och SAKKI), men inom den grundläggande utbildningen finns endast en för de högre årskurserna i grundskolan (FSS). Graden av organisation bland studerande på andra stadiet är ungefär 50 procent. Finlands Gymnasistförbund rapporterar till exempel en siffra på ungefär 50 procent.

Barns deltagande vid övergången från ett utbildningsstadium till ett annat

Vid övergången till andra stadiet gör ungdomarna sina val självständigt. Läroplikten upphör efter den grundläggande utbildningen, och ungdomarna kan fritt ansöka till vilken läroanstalt de vill.

Paragraf 17 i lagen om grundläggande utbildning har nyligen reviderats för att beakta behovet av att höra elever som behöver särskilt

stöd. Innan ett beslut om särskilt stöd fattas ska utbildningsanordnaren höra eleven och hans eller hennes vårdnadshavare (eller lagliga företrädare).

Även om lagstiftningen inte kräver att man ska höra barnen, gör man det vanligtvis. Statsrådets förordning om utvärdering av utbildning förutsätter att barnen hörs.⁴⁷

Om det beslutas att en elev måste gå om en årskurs i stället för att flyttas upp till nästa nivå (paragraf 11 i förordningen om grundläggande utbildning) blir vårdnadshavaren hörd, däremot inte alltid barnet. Läraren eller lärarna har vanligtvis diskuterat ärendet med barnet i anknytning till bedömningen i olika ämnen. Av lagen om grundläggande utbildning följer inte att det är obligatoriskt att höra eleven då han eller hon flyttas från en vanlig klass till en klass för elever med särskilda behov eller tvärtom.

Den finländska speciallagstiftningen, som preciserar grundlagen, är fortfarande relativt underutvecklad beträffande barns deltagande i skolan i jämförelse med exempelvis lagstiftningen beträffande den sociala välfärden (barns välfärd) eller hälsovårdslagstiftningen.

Läraryt utbildning i frågor som rör barns deltagande i undervisningen

Universiteten (som är autonoma) ansvarar för innehållet i den grundläggande läraryt utbildningen. Elevdeltagande kan ingå i de fortbildningskurser för lärare som tillhandahålls av olika aktörer.

I princip borde lärarna gå igenom kursinnehållet och kursmålen med de studerande i början av varje kurs. Detta gäller huvudsakligen gymnasier.

Utbildningsstyrelsen och studerandeorganisationerna har ordnat utbildning för de lärare som handleder elevkårerna.

Läraryt utbildningen gällande barns deltagande verkar inte vara enhetlig inom all läraryt utbildning och utgör ett område som kan förbättras.

Barns deltagande i utbildning och verksamhet utanför skolan

Det finns ungdomsverkstäder som ger arbetslösa ungdomar under 25 år praktisk handledning. Vid Undervisnings- och kulturministeriet ansvarar ungdomsenheten för utvecklingen av innehållet i verksamheten vid ungdomsverkstäderna. När det gäller ungdomsarbete är verkstäder bra ställen för ungdomarna att utveckla sin livshanteringsförmåga och bli vuxna samt utvecklas socialt och ta del av inläring i arbetet.

Som framgår av avsnittet med juridisk och politisk analys finns det skolklubbar som planerar verksamhet utanför skolan för varje barn i läropliktsåldern. Då denna verksamhet utvärderas beaktas bland annat synpunkterna hos klubbmedlemmarna, d.v.s. skolbarnen.

Sammanfattande kommentarer

- Föräldrarna deltar i stor utsträckning i planeringen och utvecklingen av undervisningen, medan elevernas deltagande är måttligt eller litet. På andra stadiet och inom den högre utbildningen har eleverna mycket större möjligheter att delta än inom den grundläggande utbildningen. Det finns ingen information om deltagandet bland barnen i förskolorna, vilket kan tyda på att barnen inte deltar alls eller endast för vissa ändamål. Lagstiftningen om barns och ungdomars deltagande i undervisningen måste förbättras på alla nivåer – elevkårer måste vara obligatoriska i alla läroanstalter.
- I fråga om barns deltagande i förskolor och daghem behövs mer gemensam praxis. Barn kan delta i utarbetandet av regler och valet av aktiviteter och tillfrågas om vad de tycker om "efterlevnaden av artikel 16 i konventionen om barnets rättigheter", eftersom exempelvis respekten för privatlivet hänger ihop med hur bekväma barnen känner sig i det rum de befinner sig.

⁴⁷ Förordningen stadgar inte så här, dvs fel i den ursprungliga texten

- Elevkåren måste få större betydelse på skolorna, vilket kan åstadkommas genom en avsiktsdeklaration mellan ministeriet och medborgarorganisationerna och genom att främja införlivning av elevkårens aktiviteter i läroplanen, till exempel i utbildningen i samhällsfrågor.
- På orter med lokala ungdomsfullmäktige känner sig gymnasieeleverna mer positivt inställda till möjligheterna att delta än på andra orter, vilket kan tyda på att olika aktiviteter som gör att ungdomar kan delta påverkar varandra positivt. Det rekommenderas därför att olika organisationer som är involverade i verksamhet som rör deltagande delar med sig av sina erfarenheter.
- Barnen och ungdomarna behöver få mer information om möjligheterna att delta i skolorna.
- Eleverna anser att elevkåren representerar deras åsikter väl.
- Det behövs mer utbildning om barns deltagande under den grundläggande lärarutbildningen och för lärarna ute i läroanstalterna och skolorna.
- Även om den finländska lagstiftningen och läroplanen föreskriver undervisning i mänskliga rättigheter och barns rättigheter förekommer det i praktiken stora variationer i förverkligandet av denna undervisning. Det rekommenderas därför att grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen (läroplansgrunderna av den 1 augusti 2010) ska revideras och att tillsynen ska förbättras.

Lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet

Barn har rätt till lek, fritidsaktiviteter och fysisk och kulturell verksamhet för att främja utvecklingen och socialiseringen.

Planering av lekplatser och tillgång till fritidslokaler

De finländska kommunerna har olika praxis när det gäller att inkludera barn och ungdomar i planeringen av ungdomslokaler och -områden, sportplaner och lekplatser. En del av kommunerna har frågat barnen och ungdomarna vilka slags lokaler de vill ha, medan andra kommuner har låtit barnen och ungdomarna delta i planeringen av lokalerna. Ett exempel är en stor idrottshall, där ungdomsutrymmena planerades i samarbete med ungdomarna.

De två kommunala fallstudierna visar att barnens deltagande varierar. I Jakobstad hörs barn och ungdomar exempelvis först i slutet av beslutsprocessen, medan barnen och ungdomarna i Tammerfors deltar ända från början.

Deltagandet i stadsplaneringen måste främjas genom att man ökar samarbetet mellan byggmästare, socialarbetare, politiska beslutsfattare och barn. Alla dessa grupper måste sammanföras, även om alla inte använder "samma språk". Planeringen av lekplatser omfattar många olika aspekter av stadsplanering, inklusive säkerhet och läge.

Den senaste metoden är ett system för hörande av ungdomar som används i 120 kommuner. Det webbaserade systemet kan till exempel användas för att be barn och ungdomar uttrycka sina åsikter om placeringen av skateboardparker eller leder för lätt trafik.

Hälsövaridsinrättningar har i varierande omfattning uppmärksammat barns behov av att leka och lekmiljön. Barns åsikter blir inte hörda och beaktas inte vid planeringen av sjukhus.

Deltagande bland mycket små barn och barn med särskilda behov

"Idealet är att man alltid blir tillfrågad (om vad man tycker) och att ens åsikt tas i beaktande."

Kommentar av ett finländskt barn under ett fokusgruppsmöte

VAU rf är en nationell organisation för handikappidrott som arbetar för att förbättra förutsättningarna för handikappidrott och handikappmotion. Organisationen planerar,

utvecklar och förverkligar idrottsintressena hos synskadade och förståndshandikappade personer och gör det möjligt för dem att delta i tävlingar. Den upprätthåller ett nätverk i vilket 650 familjer ingår och utövar idrott.

VAU har en avdelning för barn under 13 år och en annan för ungdomar i åldrarna 14 till 19 år. Organisationen ordnar även läger och kurser för ungdomar, antingen i grupper med likställda (till exempel Special Olympics för förståndshandikappade) eller gemensamt (till exempel kursen Unga Aktörer, som är avsedd för alla intresserade ungdomar).

Ung i Finland är en oberoende organisation som har i uppgift att främja barns och ungdomars välmående och livsglädje genom motion och idrott. Organisationen ansvarar för utvecklingen och upprätthållandet av en avgiftsfri webbplats som är öppen för alla och som innehåller information och stödmaterial för utveckling av näridrottsplatser för barn och ungdomar.⁴⁸

Enligt Ung i Finland används inga särskilda verktyg för utvecklingen av näridrottsplatserna, även om man har försökt utveckla sätt att förbättra möjligheterna för barn och ungdomar med särskilda behov. Ung i Finland kommer att föreslå att sådana verktyg planeras i slutrapporten om barn och ungdomar som riskerar att utestängas från motion och idrott.

Nätverket Aladdins lampa, som består av elva kulturcenter för barn och ungdomar, har grundats av Undervisnings- och kulturministeriet och organiserar kulturell verksamhet för barn och ungdomar i Finland. Centren utvecklar innovativa barnorienterade metoder för att stödja barns och ungdomars möjligheter att uttrycka sig. Verksamheten respekterar barnens egna artistiska behov och betonar barns och ungdomars deltagande. De metoder som de olika centren har utarbetat införs aktivt också vid de andra centren samt utanför nätverket.

Exemplen 1 och 2 är exempel på metoder som nätverket har utvecklat för barn i dagvårdsåldern:

1) ARX, kulturcentret för barn och ungdomar i Tavastehus, har ordnat en egen teaterfestival för barn ("Jag är") i fyra år. Femåringar i dagvård förbereder egna teaterpjäser tillsammans med sina handledare. Barnen deltar i hela teaterproduktionsprocessen från manusförfattandet till framträdandet. Samtidigt utbildas dagvårdspersonalen i "jag är"-metoden, som de omedelbart kan omsätta i praktiken.

"Jag är"-temat stärker barnets självbild och empati. Anvisningar för "Jag är"-metoden har utarbetats, så att metoden kan införas i hela landet.

2) Seiniä päin ("Mot väggarna") är en metod som används i kulturcentret Lastu i norra Savolax, där barn får delta i formgivnings- och konstruktionsprocesserna i de närliggande områdena. Metoden har använts för barn i dagvårds- och skolåldern. Fyrstegsmetoden ger barnen en introduktion i verkliga formgivnings- och konstruktionsprojekt i deras hemområde. Den börjar med inhämtning av information och exempelvis möten med experter. Barnen får bekanta sig med platsen på ett sätt som är typiskt för deras ålder, till exempel genom lek eller fotografering.

Därefter bygger barnen modeller av sina idéer utifrån efterforskningarna. Till sist visas modellerna på en utställning, som även synliggör projektresultaten för resten av samhället. Kulturcentret Lastu är specialiserat på miljöutbildning, arkitektur, utställningsverksamhet och formgivning.

Exemplen 3 och 4 är exempel på metoder som nätverket har utvecklat för barn som behöver särskilt stöd:

3) Kulturcentret Pii Poo i Lempäälä (Tammerforsområdet) är specialiserat på kulturverksamhet för barn och ungdomar som behöver särskilt stöd. Olika nutida cirkusmetoder är en viktig verksamhetsform. Familjecirkusmetoden är till för familjer med ett barn med minskad rörlighet

⁴⁸ En kort beskrivning på svenska finns på adressen http://www.lahiliiikuntapaikat.fi/pa_svenska.

eller flera handikapp. Familjen kan obehindrat bekanta sig med cirkusarbete under professionell ledning under fyra träningspass. Metoden betonar uppmuntran och cirkusens mångsidiga karaktär: alla kan hitta något som intresserar dem. Projektet avslutas med att hela familjen genomför en cirkusföreställning inför publik. Målet med familjecirkusen är att göra hela familjen delaktig och skapa upplevelser.

4) Kulturcentret Pessi i Vanda är specialiserat på danspedagogik.

Centret har i årtal betonat regionalt samarbete mellan olika kulturella institutioner. Centret har tillsammans med aktörer inom danssektorn fokuserat på olika målgrupper, till exempel barn och ungdomar som behöver särskilt stöd. Utställningen "Varelse eller organism" hösten 2010 gav barnen en introduktion i nutidskonst. Utställningen, som hade byggts upp av återvunnet material, var en mångsidig installation. Skolor kunde boka utställningen för att exempelvis få skraddarsydd handledning i rörelseimprovisation. Besökargrupperna fick bekanta sig med konstverken genom rörelseimprovisation. Centret höll även guidade rundturer för specialgrupper. Läraren lämnade då detaljerad information om gruppens egenskaper, och rundturen planerades utifrån denna. Grupperna hade ofta flera assistenter och bildmappar eller annat material av motsvarande slag som kunde användas för diskussion om ingen i gruppen kunde prata. Guiden var dansare och danspedagog.

Hörande av barn inom det lokala ungdomsarbetet

I den utvärdering av basservicen som gjordes år 2007 ingick en öppen fråga, där den som svarade ombads ge exempel på frågor som barn och/eller ungdomar hade kunnat påverka i kommunen. I svaren nämndes framför allt frågor som rör utveckling av tjänsterna inom ungdomsarbetet. De metoder för att höra barn och ungdomar som nämndes innefattade deltagande i planeringsnämnden, utlåtanden från

påverkansgrupper, enkäter om ungdomslokaler, beredning av ett ungdomsprogram (av i synnerhet ungdomar) och diskussioner.⁴⁹

Skolklubbar

Huruvida barnen deltar i planeringen av skolklubbar och aktiviteter efter skolan beror på kommunen och skolan. Det finns skolklubbar som planerar aktiviteter efter skolan för varje barn i läropliktsåldern. Då denna verksamhet utvärderas beaktas bland annat synpunkterna hos klubbmedlemmarna, d.v.s. skolbarnen.

Barns deltagande i kulturell verksamhet som är avsedd för minoritetsgrupper

Mångkulturella barn och ungdomar ägnas inte speciell uppmärksamhet i Finland. Målet är i stället att beakta alla jämlikt inom olika verksamheter. Både kommunerna och ungdomsorganisationerna är dock av den åsikten att kulturell mångfald inte har beaktats i tillräcklig utsträckning inom ungdomsarbetet.⁵⁰ Endast 21 procent av ungdomsorganisationerna och ungdomsföreningarna och 16 procent av de kommunala ungdomsavdelningarna sänder ut riktad information om sin verksamhet till mångkulturella ungdomsgrupper, till exempel på gruppernas eget språk eller via särskilda informationskanaler.⁵¹ Resurser, språkkunskaper och universalitet är vanligtvis de orsaker som anges till den knappa informationen till mångkulturella ungdomar. Det antas ofta att invandrarnas egna föreningar automatiskt organiserar verksamhet på invandrarnas modersmål.

En undersökning och intervjuer som har genomförts bland mångkulturella ungdomar visar att ungdomarna upplever att de inte får tillräckligt med information om möjligheterna till kulturellt deltagande och kulturell verksamhet.

Enligt undersökningen borde mångkulturella ungdomar delta mer aktivt i planeringen och förverkligandet av ungdomsarbetet. Detta gäller i synnerhet ungdomar med invandrarbakgrund.

49 Resultaten av 2010 års utvärdering av basservicen fanns inte tillgängliga då den här rapporten utarbetades.

50 Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen (Öppna dörrarna! Mångkulturella ungdomar, fritid och deltagande i medborgarverksamhet) 2009, s. 114.

51 Pyykkönen 2007a, 26; Kivijärvi & Harinen 2008, 39.

Det landsomfattande forskningsprojektet Mångkulturell ungdom, fritid och deltagande i medborgarverksamhet samordnades av Ungdomsforskningssällskapet mellan åren 2004 och 2007. En av huvudfrågorna var ”Vilka slags möjligheter att delta finns det i olika sammanhang för ungdomar med mångkulturell bakgrund?”. För att besvara dessa frågor genomfördes omfattande kvantitativ och kvalitativ forskning på landsomfattande nivå. Informationen som erhöles kom från en landsomfattande enkätundersökning bland ungdomar med mångkulturell bakgrund i åldrarna 13–25 år (n = 1 384), svaren på en landsomfattande enkätundersökning bland sekreterare för fritidsorganisationer (n = 136) och kommunala ungdomsarbetare (n = 227), kvalitativa intervjuer med mångkulturella ungdomar (n = 40) som representerar olika nationaliteter och bor i olika delar av landet och kvalitativa intervjuer med kommunala ungdomsarbetare (n = 40) från de tio största städerna i Finland, där största delen av Finlands invandrarbefolkning bor.

Sammanfattande kommentarer

- Barnen måste bli hörda i början av de hörande- och planeringsprocesser som anknyter till lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet. Detta kan förverkligas genom att barnens deltagande integreras i beslutsfattandet inom stadsplanering, genom att barnen ges mer respons på de beslut som har fattats, genom att man främjar en diskussionskultur och genom att man ger god praxis större synlighet.
- Man behöver höra barn med särskilda behov bättre i frågor som gäller lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet.
- Mångkulturella ungdomar måste delta mer aktivt i planeringen och förverkligandet av ungdomsarbetet.
- För att säkerställa att barn med särskilda behov och mångkulturella ungdomar deltar i större utsträckning måste man ge dem mer information om möjligheterna att delta, och deltagandet måste anpassas till deras förutsättningar, i synnerhet när det gäller barn med särskilda behov.

Våldssituationer

FN:s konvention om barnets rättigheter fastställer barnets rättighet att skyddas mot alla former av våld och konventionsstaternas ansvar när det gäller att garantera varje barn denna rättighet. I slutsatserna i FN:s studie om våld mot barn, som leddes av Paulo Sérgio Pinheiro, konstateras att barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dessa åsikter beaktade då politikprogram och andra program förverkligas och att barnorganisationer och sådana barnledda initiativ till att bekämpa våld som styrs av vad som är bäst för barnet bör stödjas och uppmuntras.

Förbud mot alla former av våld mot barn

I Finland är alla former av våld mot barn förbjudna i alla situationer. Den finländska lagstiftningen förbjuder allt våld mot barn, inklusive kroppsaga inom familjen, som har varit förbjuden inom landet sedan år 1984. Riksdagen överväger för närvarande en regeringsproposition som fastställer att allt våld mot unga människor under 18 år (inklusive våld utanför hemmet) är ett brott mot strafflagen för vilket den allmänna åklagaren ska väcka åtal.

I Finland ansvarar Social- och hälsovårdsministeriet för barns välfärd genom att främja välfärden bland familjer och barn i allmänhet. I oktober 2010 presenterade ministeriet ett nationellt program för åren 2010–2015 för att förebygga och minska kroppslig våld mot barn och ungdomar. Programmet kommer att förverkligas tillsammans med medborgarorganisationer och andra aktörer som arbetar med frågor som rör barn. I anknytning till beredningen av programmet mot kroppsaga genomförde barnombudsmannens byrå en undersökning bland barn och ungdomar⁵², i vilken barnen och ungdomarna ombads framföra sina åsikter om vilka som är de bästa metoderna för att minska kroppsaga och på vilket sätt de skulle vilja få mer information om programmet. Totalt 370 barn över sju år deltog i undersökningen, men det visade sig vara svårt för offren för kroppsaga att tala

52 Webbundersökningen "SLÅ ALDRIG ETT BARN! Hur kan vi minska det disciplinära våldet mot barn?", som genomfördes bland barn och tonåringar av den finländska barnombudsmanen i mars 2010.

om sina erfarenheter. Barnen ansåg att föräldrarna borde få mer hjälp för att förhindra att de tar ut sin frustration på sina barn (genom minskning av alkoholkonsumtionen, de psykiska problemen och utmattningsdepressionerna). Barnen ville få mer information om ämnet framför allt i skolan och på Internet, och informationen måste ges på ett barnvänligt sätt. Barnens åsikter har tagits i beaktande i det nationella handlingsprogrammet för att minska kroppslig aga mot barn.⁵³

I Finland har brottsförebyggandet fokuserat på att förebygga och minska våldet mot barn och ungdomar. Rådet för brottsförebyggande, som verkar i anslutning till Justitieministeriet, har samlat in fakta, hört experter och organiserat seminarier för att sprida bästa praxis.

Det nationella säkerhetsprogrammet innehåller den lagstiftning som gäller för närvarande samt flera åtgärder som förverkligar konventionen om barnets rättigheter och syftar till att skydda barn från våld, skador och misshandel av fysiskt och psykiskt slag samt försummelse eller likgiltig behandling eller utnyttjande, inklusive sexuellt utnyttjande. Bland de konkreta åtgärderna i programmet ingår sätt att förebygga social utestängning bland barn och ungdomar genom att utvidga användningen av modellen för tidigt ingripande, utveckla barnens säkerhetsfärdigheter som en del av den grundläggande utbildningen, förbättra barnens färdigheter så att de kan skydda sig själva mot sexuellt utnyttjande i digitala interaktiva medier och genomföra en kampanj mot kroppssaga.

År 2008 genomfördes en omfattande studie av barnoffer i Finland av Polisyrkeshögskolan. I studien sammanställdes information från mer än 13 000 barn och ungdomar om det våld och det utnyttjande som barnen och ungdomarna hade upplevt både hemma och på annat håll. En studie av motsvarande slag genomfördes på 1980-talet. Avsikten är att upprepa studien regelbundet (ungefär vart fjärde eller femte år). Studier visar att våldet mot barn har minskat under de senaste 20 åren, i synnerhet det milda våldet och kroppssagan. Det symboliska våldet

och det allvarliga våldet har inte minskat i samma utsträckning som det milda våldet.

Internet har medfört en ny risk för sexuellt våld mot barn. Det är vanligt att vuxna eller unga människor som är avsevärt äldre än sina offer utnyttjar ungdomar sexuellt på Internet. Internetrelaterat sexuellt våld som riktar sig mot barn har inte undersökts tillräckligt i Finland. Fenomenet innefattar även tillkortakommanden i lagstiftningen (till exempel i fråga om övertalning) och tillkortakommanden beträffande fakta (i fråga om tidigt ingripande och identifiering av offren).

Yrkesmänniskor som arbetar med barn eller för barns bästa inom olika områden har inte tillräckligt med information om sexuellt utnyttjande av barn i anknytning till digitala medier, om identifiering av de barn som är föremål för sexuellt utnyttjande eller om hur man kan beakta barnens behov. År 2003 gav Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården ut en handbok för den personal inom social- och hälsovården som arbetar med utredningar om sexuellt utnyttjande och misshandel av barn. Handboken har ökat förmågan att utreda misstänkta fall av sexuellt utnyttjande och misshandel av barn och rapportera dem till polisen. År 2009 utarbetade Social- och hälsovårdsministeriet en ny promemoria om sexuellt utnyttjande⁵⁴, i vilken riktlinjerna uppdaterades och nya förslag lades fram beträffande genomförandet av undersökningar. Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården gav även ut undervisningsmaterial för barn på temat säkerhetsfärdigheter år 2005. Finska Läkarföreningen Duodecim publicerade en rekommendation för utredningar om sexuellt utnyttjande av barn år 2001. Den uppdaterades år 2006.

Det nationella programmet mot kroppslig aga mot barn

Det nationella programmet mot kroppslig aga mot barn för åren 2010–2015 publicerades i oktober 2010. Det är en bredbasig, mångsidig och samordnad sektorövergripande strategi. Programmet bereddes av en arbetsgrupp som tillsattes av Social-

⁵³ <http://www.lapsiasia.fi/en/frontpage>

⁵⁴ Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Työryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:30. (Utredning om sexuellt utnyttjande av barn. Arbetsgruppens rapport. Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2009:30.)

och hälsovårdsministeriet. I arbetsgruppen ingick även representanter för medborgarorganisationer och barnombudsmannen. Barn och ungdomar var själva direkt involverade i utvecklingen av programmet genom att delta i en undersökning där de kunde ge sina synpunkter på hur man kan minska kroppssagan mot barn. Målet är att år 2011 ska vara ett särskilt kampanjår med temat barnets rätt till en positiv uppfostran⁵⁵. Målsättningen är att halvera förekomsten av kroppssaga mot barn i alla befolkningsgrupper före år 2012.

Hörande av barn vid utveckling av åtgärder mot våld

Då programmet mot kroppslig våld bereddes genomförde barnombudsmannens byrå en undersökning bland barn, och en rapport om denna undersökning publicerades i oktober (se ovan). Förekomsten av våld mot barn studerades dessutom år 2008, då en undersökning bland barnoffer genomfördes. Undersökningen besvarades av mer än 13 000 barn och ungdomar i årskurserna 6 och 9. Undersökningen finansierades av Inrikesministeriet och genomfördes av Polisyrkeshögskolan.

Man har inte hört barn om lagstiftningen mot våld och de förebyggande åtgärderna. Faktum är att vissa former av våld kan göra det svårt att höra i synnerhet små barn. Inom arbetet mot våld som helhet kan den omfattande barnofferundersökningen som har genomförts i Finland anses utgöra en form av hörande. Den utgör en omfattande sammanställning av barns erfarenheter av våld, mobbning och utnyttjande. Undersökningen finansierades av Inrikesministeriet och genomfördes av Polisyrkeshögskolan i samarbete med Rättspolitiska forskningsinstitutet. Centralförbundet för Barnskydd deltog också i förverkligandet av forskningsprojektet, som undersökte barnens nuvarande situation och utvecklingen av denna. De mest utsatta barnen deltar i de här undersökningarna

om de går i skolan, vilket innebär att till exempel gatubarn är uteslutna. Problemet med gatubarn är dock mycket litet och existerar praktiskt taget inte i Finland. Barn som upplever våld och sexuellt utnyttjande hemma går oftast i skolan, varför deras situation har uppdagats i undersökningarna. Undersökningarna inkluderar dock inte något faktiskt hörande om åtgärder. Man måste säkerställa att barn och ungdomar hörs om lagstiftningsåtgärder som anknyter till våld i hemmet. När det gäller skolorna bör barn och ungdomar uppmuntras att vara aktiva för att förebygga våld, inklusive fysiskt våld och andra former av "våld", som utestängning av barn. I skolkontexten måste de olika yrkesgrupperna, lärarna och polisen samarbeta för att bekämpa våld. Lärarna anser att deras roll är att undervisa barnen, och därför undviker de att inkludera barnen i bekämpningen av våld, vilket är något de behöver ta itu med.

Barnvänliga rapporteringsmekanismer

Mannerheims Barnskyddsförbund upprätthåller en avgiftsfri telefon- och Internettjänst för barn och ungdomar i Finland. Förbundet för mödra- och skyddshem upprätthåller en webbtjänst som är avsedd för barn och ungdomar och fokuserar på barns och ungdomars status i familjen. Väestöliitto upprätthåller en "pojktelefon". Folkhälsan, som grundades år 1921, är en medborgarorganisation som verkar inom sektorn för social välfärd och hälsa och upprätthåller en jourtelefon på svenska för ungdomar.⁵⁶

Stödtelefon tjänsterna överlämnar inte information om brott mot barn till polisen eller andra aktörer, utan ger i stället den som ringer råd om vad han eller hon kan göra eller vem han eller hon kan kontakta lokalt.⁵⁷ I en undersökning som genomfördes bland 700 finländska barn sa en majoritet att hjälptelefoner för barn gör ett betydande eller mycket betydande

⁵⁵ Fel i den ursprungliga texten

⁵⁶ En sammanfattning av hur barn och tonåringar upplever våld mot dem i Finland finns tillgänglig på adressen <http://www.optula.om.fi/uploads/zuw1es4dwsb27.pdf>

⁵⁷ Child Helpline International har sammanställt en handbok, A Guide to Child Participation Practice in Child Helplines, som innehåller flera konkreta fallstudier från hela världen, för att främja barnens deltagande i fråga om hjälptelefoner för barn. "Den som bär skon vet var den klämmer" – CHI Practice Handbook.

arbete för att säkerställa att barnen blir hörda och tas på allvar. Undersökningen visade även att majoriteten av barnen (91,1 procent) känner till hjälptelefonerna för barn i Finland.

Barn kan kontakta alla myndigheter, men detta är inte särskilt barnvänligt i praktiken. Information om de myndigheter som ansvarar för de mänskliga rättigheterna måste ges till och förklaras för barn på ett barnvänligt sätt, och information måste tillhandahållas på barnvänliga webbplatser. Situationen i Finland har försämrats jämfört med situationen för några årtionden sedan. Orsaken till detta är den minskade närvaron av skolhälsovårdare, som var en viktig kanal, eftersom barnen konfidentiellt kunde prata om sina problem med dem och ofta även få hjälp. Fokusgruppsmötena för finländska barn bekräftade att barnen upplevde att skolhälsovårdarna lyssnade på dem och tog deras åsikter på allvar.

Poliser på Internet utgör ett flexibelt alternativ som skapar en låg tröskel för att prata om brott som riktar sig mot ungdomar. Det finns inga liknande metoder med låga trösklar för elever i lågstadiet. Det är viktigt att säkerställa att de yrkesmänniskor som träffar barn på lokal nivå känner till tillvägagångssätten om ett barn har fallit offer för ett brott.

I allmänhet finns det inte tillräckligt med möjligheter för barn och ungdomar att rapportera våldshändelser, så de måste uppmuntras att använda de befintliga kanalerna och webbtjänsterna.

Sammanfattande kommentarer

- Barn har hörts om sina upplevelser av våld och utnyttjande, och resultaten har inkluderats i programmet mot kroppslig agerande mot barn.
- Barnen har inte hörts om utvecklingen av lagstiftningen mot våld.
- Barnvänliga rapporteringsmekanismer, inklusive olika hjälptelefoner och webbtjänster för barn, finns till för att barn ska kunna rapportera våldshändelser. Dessa mekanismer är välkända bland barn, och barnen litar på dem.
- De myndigheter som ansvarar för de mänskliga rättigheterna måste bli mer barnvänliga och förklara sin roll bättre för barn och ungdomar.
- Skolhälsovårdarna innehar en nyckelroll, eftersom barnen konfidentiellt kan berätta för dem om sina problem och be om hjälp. Det är ett problem att antalet skolhälsovårdare minskar.
- Våldet i skolorna måste bekämpas bättre genom att både lärare och barn deltar i arbetet mot våldet.

Hörande av barn vid juridiska och administrativa förfaranden

Konventionsstaterna har specifika förpliktelser gällande juridiska och administrativa förfaranden:

- barnets rätt att bli hört i civilrättsliga förfaranden, inklusive skilsmässa och separation, separation från föräldrarna, placering utom hemmet och adoption;
- barnets rätt att bli hört vid straffrättsliga förfaranden, inklusive barn som har brutit mot lagen, barnoffer och barnvittnen;
- barnets rätt att bli hört vid administrativa förfaranden. Barn kan till exempel uttrycka sina åsikter om disciplinära frågor i skolor och skolhem och om asylansökningar från barn som har anlänt utan vårdnadshavare.

Ett barn som har fyllt 15 år kan höras som vittne eller i bevissyfte. Enligt 17 kap. 21 § i rättegångsbalken kan en person som inte har fyllt 15 år höras som vittne eller i bevissyfte om domstolen anser att detta är lämpligt och om personligt hörande av barnet har väsentlig betydelse för att saken ska kunna redas ut och hörandet sannolikt inte orsakar personen sådant lidande eller annat men som kan skada barnet eller hans eller hennes utveckling. Vittnesmålet från ett litet barn kan spelas in, och inspelningen kan senare användas som bevis under rättegångsförhandlingarna. Enligt 17 kap. 11 § i rättegångsbalken kan en berättelse som har avgetts av en person som inte har fyllt 15 år och som har videobandats användas som bevis vid en domstol om den åtalade har getts möjlighet att ställa frågor till personen som har förhört.

Bestämmelser om en omyndig persons rätt att bli hörd i en domstol ingår i kapitel 12 i rättegångsbalken (4/1734), som behandlar parterna. Dessutom innehåller lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt och lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt bestämmelser om utredning av barnets åsikter.

I 12 kap. 1 § i rättegångsbalken fastställs att den omyndiges talan i ett tvistemål eller ett brottmål förs av intressebevakaren, vårdnadshavaren eller en annan laglig företrädare. Den omyndige kan utöva sin rätt att bli hörd om han eller hon har rätt att råda över det som är föremål för tvisten eller brottet, eller om tvisten gäller en rättshandling som den omyndige är behörig att företa. En omyndig som har fyllt 15 år får vid sidan av vårdnadshavaren eller en annan laglig företrädare självständigt föra sin talan i mål som angår hans eller hennes person. Enligt 12 kap. 3 § kan domstolen höra den omyndiges intressebevakare, vårdnadshavare eller en annan laglig företrädare för den omyndige i mål i vilka den omyndige har rätt att själv ensam föra sin talan, om hörandet med tanke på den omyndiges fördel anses nödvändigt.

Enligt 11 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) ska barnets egna önskemål och egen åsikt utredas i den utsträckning

som det med beaktande av barnets ålder och utveckling är möjligt i ett ärende som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt om föräldrarna inte är eniga om saken, såvida barnet vårdas av någon annan än sin vårdnadshavare eller om detta annars med tanke på barnets bästa bör anses viktigt. Barnets åsikt ska utredas på ett hänsynsfullt sätt och med beaktande av barnets utvecklingsstadium samt så att förhållandet mellan barnet och föräldrarna inte blir lidande därav.

Enligt 15 § kan barnet höras personligen i domstolen om det är absolut nödvändigt för att ärendet ska kunna avgöras. Hörandet kan ske endast om barnet ger sitt samtycke därtill och det är uppenbart att det inte kan skada barnet.

Enligt 2 § i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt får verkställighet inte ske mot barnets vilja om barnet har fyllt 12 år. Om ett barn är yngre än 12 år får verkställighet inte heller ske mot dess vilja, om barnet är så utvecklat att avseende kan fästas vid dess vilja. I 11 §⁵⁸ stadgas att domstolen kan höra barnet med iakttagande i tillämpliga delar av 11 § och 15 § 2 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt.

En omyndig kan vara part i ett brottmål som brottsoffer eller som svarande. Eftersom åldersgränsen för straffansvar är 15 år kan den svarande inte vara yngre än så i ett brottmål. Enligt rättegångsbalken får barn som är under 15 år inte höras i brottmål. En person som har fyllt 15 år får själv föra sin talan om brottet riktar sig mot hans eller hennes person eller egendom som han eller hon förfogar över. En svarande som har fyllt 15 år får föra sin talan om han eller hon är straffansvarig. Intressebevakaren, vårdnadshavaren eller en annan laglig företrädare för den omyndige för dock självständigt sin talan vid sidan av den omyndige.

Enligt 1 kap. 4 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) har en omyndig rätt att begära att åtal ska väckas för ett brott som riktar sig mot egendom som han eller hon ensam råder över eller om det gäller en rättshandling som han eller hon är behörig att företa. Om den minderåriga har fyllt 15 har

---

⁵⁸ Fel paragraf i den ursprungliga texten

han eller hon självständig rätt att vid sidan av sin vårdnadshavare eller en annan laglig företrädare begära att åtal ska väckas för ett brott som riktar sig mot hans eller hennes person.

Barnet hörs under den inledande utredningen. Om det finns anledning att tro att barnets lagliga företrädare inte opartiskt kan bevaka barnets intressen, kan barnets rätt att föra sin talan säkerställas genom att en intressebevakare utses.

Enligt 14 § i förvaltningslagen (434/2003) förs en omyndigs talan i förvaltningsärenden av intressebevakaren, vårdnadshavaren eller en annan laglig företrädare. En omyndig har dock rätt att ensam föra sin talan i ärenden som gäller sådan inkomst eller förmögenhet som han eller hon råder över. En omyndig som har fyllt 15 år och hans eller hennes vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare har rätt att var för sig föra talan i ett ärende som gäller den minderårigas person eller personliga fördel eller rätt. Såvida inget annat anges i en speciallag tillämpas förvaltningslagen i egenskap av allmän rättsakt på behandlingen av förvaltningsärenden.

Enligt den allmänna bestämmelsen i 17 § i förvaltningsprocesslagen (586/1996) förs en omyndigs talan i en förvaltningsdomstol av intressebevakaren, vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare, om inget annat bestäms på annat håll. Enligt 18 § har en omyndig person rätt att ensam föra sin talan i en sak som gäller sådan inkomst eller förmögenhet som han eller hon har rätt att råda över. En minderårig som har fyllt 15 år och hans eller hennes vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare har rätt att var för sig föra talan i en sak som gäller den minderårigas person eller personliga fördel eller rättighet. Enligt 19 § ska huvudmannen höras när en intressebevakare, vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare för talan, och när huvudmannen för talan ska intressebevakaren, vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare höras, om detta är nödvändigt med hänsyn till huvudmannens fördel eller för att saken ska kunna utredas.

Barnskyddslagen (417/2007) innehåller ett stort antal bestämmelser om utredning av barns åsikter samt hörande av barn och barns rätt att föra sin

talan. Kapitel 4 i lagen innehåller bestämmelser om barns delaktighet i barnskyddsärenden.

Enligt 20 § i barnskyddslagen ska barnets önskemål och åsikter utredas och beaktas på ett sätt som är lämpligt med tanke på barnets ålder och utvecklingsnivå. Barnets åsikt ska utredas finkänsligt samt så att det inte onödigt skadar relationerna mellan barnet och föräldrarna och andra personer som står barnet nära. Sättet att utreda barnets åsikt och dess huvudsakliga innehåll ska antecknas i de barnskyddshandlingar som rör barnet. Ett barn som har fyllt 12 år ska ges tillfälle att i enlighet med 34 § i förvaltningslagen bli hört i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt. Endast i det fall att utredningen skulle äventyra barnets hälsa eller utveckling eller det i övrigt är uppenbart onödigt behöver barnets åsikt inte utredas. I samband med utredande av åsikt och hörande får barnet inte lämnas sådana uppgifter som äventyrar dess utveckling eller strider mot någon annan synnerligen viktig enskild fördel för barnet.

Enligt 21 § i lagen har ett barn som har fyllt 12 år rätt att vid sidan av vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare föra sin talan i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt. I 28 § finns bestämmelser om beaktande av barnets åsikt och hörande av barnet till exempel då domstolen överväger att ge tillstånd till att barnet undersöks av en läkare eller någon annan expert. Enligt 43 § i lagen ska ett ärende som gäller omhändertagande och placering i vård utom hemmet avgöras av förvaltningsdomstolen om ett barn som har fyllt 12 år motsätter sig omhändertagandet eller den därtill anslutna placeringen i vård utom hemmet. Enligt 86 § kan ett barn personligen höras vid förvaltningsdomstolen eller högsta förvaltningsdomstolen om barnet ber om det eller ger sitt samtycke till det. I samband med hörandet får barnet inte delges sådan information som allvarligt kan äventyra barnets hälsa eller utveckling. Ett barn under 12 år kan höras personligen endast om det är nödvändigt för att ärendet ska kunna avgöras och det bedöms att hörandet inte medför betydande skada för barnet. Ett barn kan höras personligen vid muntlig förhandling eller på något annat sätt enligt domstolens övervägande.

Enligt 10 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) ska en minderårig klients önskemål och åsikt utredas och beaktas på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter. Den minderåriges önskemål och åsikt ska också utredas i samband med att en intressebevakare utses.

Enligt 36 a § i lagen om grundläggande utbildning (628/1998) ska en elev höras i ett disciplinärt ärende innan eleven ges kvarsittning, ges en skriftlig varning eller avstängs för viss tid.

Då man behandlar ärenden som inkluderar barn i civilprocesser, brottmålsrättegångar och förvaltningsprocesser anknyter de huvudsakliga utmaningarna och problemen till hörande av barn på ett sätt som beaktar deras särskilda behov. Ett barn kan höras som intressent, svarande eller, i sällsynta specialfall, som vittne. I allmänna domstolar uppkommer frågor som rör hörande av barn till exempel i fall som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt och i förvaltningsdomstolar i fall som gäller omhändertagande. Det som gör dessa fall särskilt svåra ur barnets synvinkel är att barnets föräldrar är intressenter i samma förhandlingar. Att utreda barnets åsikt på ett sådant sätt att föräldratryck eller andra faktorer inte påverkar fallet är ganska svårt. Vanligtvis vore det lämpligare att höra barnet i en annan lokal än rättssalen.

För närvarande har de finländska domstolarna dock inga särskilda lokaler för hörande av barn. Om hörandet inte genomförs i rättssalen måste man vidta specialarrangemang (till exempel använda domarens rum). För att höra ett barn krävs vanligtvis särskilda interaktionsfärdigheter, som inte ingår i en domares normala yrkeskompetens. Hörande av ett barn under brottmålsförhandlingar är också svårt av samma orsak. Det är viktigt att man försäkras om att barnoffret kan berätta på vilket sätt han eller hon vill bli hörd (i rättssalen eller någon annanstans). Det är också viktigt att minska eller undvika att orsaka psykiskt lidande, vilket är anledningen till att man i större utsträckning borde använda teknisk distansutrustning då man hör barn, så att barnen inte behöver träffa den misstänkta.

Problemet i Finland är att expertresurserna är knappa. Detta leder till att förhandlingarna drar

ut på tiden, i synnerhet i fall där man misstänker sexuellt utnyttjande.

Enligt regeringens politikprogram för barns, ungas och familjers välfärd bör rättsförhandlingar göras mer barnvänliga.

Sammanfattande kommentarer

Barn och ungdomar kan höras i brottmål, civilmål och förvaltningsmål då de har fyllt 15 år, och de kan höras i barnskyddsärenden, inklusive vårdnad om barn, omhändertagande och adoptionsförhandlingar, då de har fyllt 12 år. I samtliga fall beaktas barnets mognad och utveckling samt huruvida delaktigheten kan vara till men för barnet eller den unga personen.

Den huvudsakliga utmaningen då man hör barn under brottmålsrättegångar, rättegångar i civilmål och rättegångar i förvaltningsmål är att beakta barnens särskilda behov. Speciallokaler, inklusive särskilda rättssalar eller förhörssrum för barn, måste finnas tillgängliga, och domare och andra yrkesmänniskor inom det juridiska området måste få utbildning i barnvänliga interaktionsfärdigheter. Dessutom ska förhandlingarna i särskilt känsliga och skadande mål, såsom sexuellt utnyttjande, genomföras inom en begränsad tidsram för att undvika mycket långa rättegångar för de barn som har fallit offer för dessa brott.

Regeringens politikprogram för barns, ungas och familjers välfärd tar ett första steg mot att säkerställa att rättsprocesserna blir mer barnvänliga. Detaljerna måste dock utarbetas och borde omfatta:

- att utbildning i barnvänliga interaktionsmetoder ordnas för yrkesmänniskor inom det juridiska området;
- att barn och ungdomar förses med barnvänligt material och barnvänlig information samt att information om juridiska förfaranden tillhandahålls i skolorna;
- att man säkerställer att förhandlingar i vilka barn deltar är så korta som möjligt utan att ge avkall på kvaliteten;
- att man, då yngre barn kan höras, i synnerhet i barnskyddsärenden säkerställer att hörandet av barn under 12 år främjas då barnets utvecklingsnivå och mognad tillåter detta. Sätten att höra barn som är yngre än 12 år måste utforskas ytterligare.

Hörande av barn i migrations- och asylärenden

I 6 § i utlänningslagen (301/2004) finns bestämmelser om omyndiga invandrare och asylsökande.

6 § – Tillämpning av lagen på minderåriga

(1) I beslutsfattande som sker med stöd av denna lag och som gäller ett barn som är yngre än 18 år ska särskild uppmärksamhet fästas vid barnets bästa samt vid omständigheter som hänför sig till barnets utveckling och hälsa.

(2) Innan beslut fattas i ett ärende som gäller ett barn som har fyllt 12 år ska barnet höras, om det inte är uppenbart onödigt. Barnets åsikter ska beaktas enligt barnets ålder och utvecklingsnivå. Även ett yngre barn kan höras, om barnet är så utvecklat att dess åsikter kan uppmärksammas.

(3) Ärenden som gäller minderåriga barn ska behandlas i brådskanie ordning.⁵⁹

Bestämmelserna om asyلفörfarandet i utlänningslagen tillämpas även på minderåriga asylsökande. Då en minderårig asylsökande hörs tillämpas 6 § i utlänningslagen och 14 § i förvaltningslagen. Under asyLintervjun ska man be om den sökandes åsikt beträffande risken för att han eller hon avvisas från landet och sänds till ett säkert asylland eller ett säkert ursprungsland och nekas inträde i landet. Den sökande ska i synnerhet ombes uppge orsakerna till att han eller hon tror att landet i fråga inte är säkert för honom eller henne. Dessutom måste myndigheterna fastställa huruvida det finns andra grunder än internationellt skydd för att ge den sökande uppehållsrätt. En sådan företrädare som avses i lagen om främjande av invandrades integration samt mottagande av asylsökande (493/1999) måste ges möjlighet att närvara vid asyLintervjun för en minderårig som har anlänt utan vårdnadshavare.

Enligt 19 f § i lagen om främjande av invandrades integration samt mottagande av asylsökande ska asylsökande och personer som får tillfälligt skydd så snart som möjligt och senast inom 15

dagar från det att asylansökan gjordes eller det tillfälliga skyddet började ges information om förmåner, skyldigheter och socialvårdstjänster samt hälso- och sjukvårdstjänster i anslutning till mottagningsomständigheterna. Detta gäller även barn.

Enligt 26 § i lagen kan en företrädare utses för flyktbarn, barn som får tillfälligt skydd, sådana barn som ansöker om uppehållstillstånd eller söker asyl och sådana barn som har fallit offer för människohandel och som befinner sig i Finland utan vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare. För en minderårig som har fallit offer för människohandel och anlänt utan vårdnadshavare ska en företrädare alltid utses omedelbart. Företrädaren för vårdnadshavarens talan i angelägenheter som gäller barnets person och förmögenhet, bestämmer om barnets boende och förvaltar barnets förmögenhet. Innan företrädaren fattar beslut i en angelägenhet som gäller barnets person eller förmögenhet ska han eller hon diskutera angelägenheten med barnet, om detta är möjligt med hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå samt ärendets natur. När företrädaren fattar beslutet ska han eller hon fästa vikt vid barnets åsikter och önskemål.

Enligt 28 § ska barnet, om detta är möjligt med hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå, ges tillfälle att lägga fram sina egna önskemål och åsikter innan ansökan angående företrädare görs. Enligt 29 § kan en ansökan om att befria företrädaren från hans eller hennes uppdrag göras av ett barn som har fyllt 15 år.

Förfarandena i ärenden med asylsökande barn har ett antal särskilda drag. I synnerhet ärenden som rör barn som har anlänt utan vårdnadshavare skiljer sig avsevärt från ärenden som rör vuxna. Barnets bästa och hörande av barnet har inkluderats i de allmänna principerna i både utlänningslagen och lagen om integration och mottagande. Då asylsökande barn anländer tillsammans med sina familjer hänvisar man vanligtvis inte till barnets bästa i asylbesluten eller förklarar på vilket sätt beslutet har fattats med tanke på barnets bästa. Metoder att bättre beakta barnets bästa utvecklas för närvarande för ärenden

⁵⁹ Utlänningslagen (301/2004), inklusive ändringar till och med 549/2010. Lagen finns tillgänglig på Internet på adressen <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2004/20040301>

som rör barn som har anlänt utan vårdnadshavare. Om barnet anländer tillsammans med sin familj för att söka asyl behandlas barnets ansökan tillsammans med familjemedlemmarnas ansökningar, och beslutet fattas samtidigt. Barn hörs även under asylintervjuer. I fråga om yngre barn görs detta på så sätt att utredaren i föräldrarnas närvaro frågar barnet om det finns något som han eller hon vill ta upp. En individuell asylintervju ordnas för ungdomar som har fyllt 15 år. En individuell intervju kan även ordnas för en person som är yngre än 15 år med beaktande av hans eller hennes ålder och utvecklingsnivå, men det händer inte särskilt ofta. Om ett barn söker asyl utan vårdnadshavare ordnar man alltid en asylintervju med honom eller henne. I Finland hör man alltid barn, oberoende av deras ålder. När det gäller små barn kan hörandet helt enkelt bestå av att man leker med barnet, men ju äldre barnet är, desto mer syftar hörandet till att hitta faktiska orsaker till att bevilja asyl. Det finns två slag av intervjuformulär för minderåriga, ett för barn under 15 år och ett för ungdomar över 15 år.

Migrationsverket har utarbetat riktlinjer för intervjuerna. Dessa finns tillgängliga på exempelvis webbplatsen för FN:s flyktingkommissariat UNHCR. Målet är att genomföra intervjuerna på ett barnvänligt sätt, med beaktande av barnens särskilda behov och mognadsnivå. Riktlinjerna fäster särskild uppmärksamhet vid att man upprättar kontakt med barnet och pratar med det på ett sådant sätt att man säkerställer att det uppstår en så förtrolig stämning som möjligt. Barnets företrädare och tolk är alltid närvarande under hörandet, och dessutom deltar även ofta en juridisk rådgivare. Migrationsverket kräver ett utlåtande från en socialarbetare om hur barnets bästa kan beaktas i varje individuellt fall. Den sökandes identitet, resväg och sätt att ta sig in i landet undersöks av polisen och/eller gränsbevakningen. Dessa myndigheter hör barnet separat. Polisen kallar dessa intervjuer förhör, och de är inte en del av Migrationsverkets intervjuer. Det är svårt att bedöma polisens expertis i fråga om hörande av barn.

På det hela taget kan man med säkerhet säga att lagstiftningen och riktlinjerna gällande det finländska asylförfarandet är ganska goda. Hur väl barnet hörs beror i stor utsträckning på erfarenheten hos den

tjänsteman som intervjuar barnet, tolkens färdigheter och, viktigast av allt, på hur insatt företrädaren är i ärendet. Synpunkterna och åsikterna hos barn som har anlänt utan vårdnadshavare förmedlas i stor utsträckning av företrädaren. Företrädarnas kunskapsnivåer varierar, eftersom det inte krävs någon särskild utbildning och det inte finns någon obligatorisk introduktionskurs eller fortbildning för dem som utses till denna utmanande post.

Alla, inklusive barn som är yngre än 14 år, får lämna fingeravtryck i Finland (jfr Eurodacförordningen, enligt vilken fingeravtryck från personer som är 14 år eller äldre ska införas i Eurodacdatabasen). Om man är osäker på barnets ålder kan en medicinsk åldersbestämning genomföras. Bestämmelser om detta infördes nyligen i utlänningslagen. Barn kan inte själva kräva åldersbestämning, vilket ansågs vara problematiskt i fall där ett barn felaktigt har registrerats som myndigt i ett annat EU-land. Registreringen som har gjorts i en annan medlemsstat anses automatiskt vara korrekt, och barnet kan inte få den ändrad (genom att bestrida ärendet, överklaga beslutet o.s.v.).

Då ett barn inkvarteras i ett grupphem i ett mottagningscenter får det information om företrädarens, socialarbetarens och grupphemspersonalens uppgifter. Socialarbetaren samlar även in information om barnets välbefinnande genom intervjuer. Målet med intervjun är att utreda barnets behov av tjänster och erhålla information för det utlåtande av socialarbetaren som bifogas barnets asylansökan.

Det nuvarande regeringsprogrammet förutsätter att barnets bästa utreds då man fattar beslut om asylsökande barn och flyktingbarn. Det är dock omöjligt att respektera barnets bästa då man har att göra med minderåriga asylsökande som anländer utan vårdnadshavare, eftersom dessa inte i första hand behandlas som barn utan som asylsökande. Barnskyddslagen förutsätter att barnets bästa bedöms, men tillämpningen av lagen på utländska barn är allt annat än klar. Barns intressen och välfärd ges vanligtvis inte tillräckligt med uppmärksamhet när det gäller tjänster för vuxna och, i synnerhet, mentalvårdstjänster och fall då barn vårdas av missbrukande mödrar.

Föreningen Våra gemensamma barn utvecklar för närvarande metoder för att beakta ett barns bästa och göra rösterna och erfarenheterna hos barn som har anlänt utan vårdnadshavare hörda i asylförfarandet. Verktyg för att bedöma barns psykosociala tillstånd kommer också att utvecklas med tanke på de socialarbetare som är involverade i mottagandet av minderåriga. Målet är att skapa standardiserade förfaranden som sörjer för att minderåriga asylsökande behandlas lika och säkerställer att alla åtgärder vidtas med tanke på de berörda barnens bästa. En konsultationsmodell som ger beslutsfattarna expertbistånd vid bedömningen av barnets bästa som en del av beslutsfattandet kommer att utvecklas tillsammans med Migrationsverket. Projektet genomförs i samarbete med Migrationsverket, Esbo grupp- och familjegrupphem och Specialvårdorganisationernas förbund EHJÄ.

År 2009 genomförde minoritetsombudsmannens byrå en undersökning om beaktandet av barnens bästa i beslut som gäller asylsökande och barnflyktingar. Undersökningen fokuserade på statusen för och behandlingen av minderåriga asylsökande som har anlänt utan vårdnadshavare. För undersökningen intervjuades de myndigheter som deltar i asylförfarandet och mottagandet av minderåriga samt minderåriga asylsökande och representanter för de organisationer som är insatta i vad som är bäst för barnen. Finland har förbundit sig att i första hand behandla asylsökande barn som barn och att garantera deras rätt till liv, överlevnad, utveckling, omvårdnad och skydd, sin egen identitet och jämlik behandling. I praktiken utvärderar man inte alltid vad som är bäst för barnet i tillräcklig omfattning i asylförfarandet, eller så är det inte det primära kriteriet i detta förfarande. Under asylförfarandet behandlas barnet i första hand som en asylsökande och först i andra hand som ett barn.

Sammanfattande kommentarer

Lagstiftningen och asylförfarandena beaktar barnets bästa och andra principer och bestämmelser i konventionen om barnets rättigheter.

De praktiska erfarenheterna visar att barnets bästa inte alltid garanteras i asylförfarandena. Företrädare för minderåriga asylsökande får ingen särskild utbildning i arbete med barn och ungdomar. Vad som är bäst för barnet utreds inte alltid i tillräcklig omfattning i asylförfarandet: barnet behandlas i första hand som en asylsökande och i andra hand som ett barn.

Tjänstemännen vid Migrationsverket har fått utbildning i barnvänliga intervjutekniker, men de poliser som förhör asylsökande barn har inte fått någon utbildning av detta slag.

Det rekommenderas därför att:

- barns juridiska ombud och poliser ska få utbildning i barnvänliga intervjutekniker,
- man säkerställer att minderåriga asylsökande i första hand behandlas som barn och först i andra hand som asylsökande. Detta kan övervakas och främjas av barnets juridiska ombud.

Den offentliga förvaltningen och medborgarsamhället

En stor del av barnens deltagande äger rum på lokal nivå och samhällsnivå, som i lokala och kommunala ungdomsfullmäktige. Enligt FN:s kommitté bör barn dock även få hjälp att grunda egna organisationer och initiativ som leds av ungdomar, vilket kommer att skapa utrymme för meningsfullt deltagande och meningsfull representation.

Organisationer som leds av ungdomar

Finland stöder organisationer som leds av ungdomar. Barn över 15 år har laglig rätt att vara styrelsemedlemmar i en organisation, men endast personer över 18 år har rätt att underteckna dokument. Ungdomsarbetets andel av statsbudgeten uppgår till cirka 0,1 procent om året. Största delen av medlen som används till ungdomsarbete består av tipsvinstmedel och resten av skatteintäkter. De

nationella ungdomsorganisationerna får statligt stöd, som täcker ungefär en fjärdedel av deras verksamhetskostnader. Det finns ingen tillgänglig information om huruvida stödet är tillräckligt och kontinuerligt.

Staten stöder kommunerna och deras ungdomsarbete. Det lagstadgade statliga stödet täcker cirka 4,7 procent av kommunernas utgifter för ungdomsarbetet. Stödet bygger på en enhetskostnad, som år 2009 var 14 euro per kommuninvånare under 29 år. Dessutom får de lokala myndigheterna i viss mån prövningsbaserat statligt stöd. Tillsammans täcker det lagstadgade och det prövningsbaserade statliga stödet ungefär 11 procent av kommunernas utgifter för ungdomsarbetet. Kommunerna använder ungefär 30 euro per invånare till ungdomsarbete. De landsomfattande ungdomsledda organisationerna har dock större möjligheter att få finansiering än de lokala organisationerna.

Några kommuner har en särskild ungdomsnämnd. De flesta har infört ett system där ungdomstjänsterna ingår i samma nämnd som ärenden som rör idrott, kultur, utbildning, fritid och välfärd.

En organisation kan godkännas som en landsomfattande ungdomsorganisation om den har minst 1 000 medlemmar, av vilka minst två tredjedelar är yngre än 29 år. Man kan göra ett undantag från kravet på tusen medlemmar om en organisation arbetar med en minoritetsgrupp eller ordnar verksamhet som kan anses vara av nationell betydelse. En del organisationer accepterar medlemmar upp till 35 år, medan andra drar gränsen vid 30 år eller inte har någon åldersgräns alls. År 2010 fick 69 organisationer, som samtliga var landsomfattande, statligt stöd.

Lokala, regionala och nationella barnparlament och ungdomsfullmäktige

Enligt den finländska regeringens barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogram bör alla finländska kommuner före slutet av år 2010 ha ett system för påverkan och hörande för 5–17-åringar. År 2007 hade 226 kommuner ungdomsfullmäktige

och andra verksamhetsgrupper för barn eller ungdomar.⁶⁰

Barnens Parlament i Finland består av 7–12-åriga representanter som har utsetts av kommunerna. Det främjar barnens möjligheter att delta och påverka samt barns och ungdomars intressen i Finland. Det är ett modernt, representativt, barn- och samarbetsorienterat organ som gör att barnen kan få sina röster hörda. I nuläget har mer än 20 kommuner ett lokalt barnparlament.

De första ungdomsfullmäktige grundades i Finland år 1995. Därefter har ungdomsfullmäktige och andra kommunala system som gör det möjligt för ungdomar att påverka och bli hörda grundats i kommunerna. Enligt 2007 års utvärdering av kommunernas basservice använder ungefär 60 procent av de finländska kommunerna ett system som gör det möjligt för ungdomar att påverka. Utvärderingen av basservicen år 2010 kommer att avgöra i vilken utsträckning målet med regeringens barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogram har uppnåtts.

Eftersom det inte finns några nationella bestämmelser om ungdomsfullmäktige eller andra påverkansgrupper för ungdomar, förekommer det stora variationer i ungdomsfullmäktiges sammansättning i olika kommuner. Ledamöterna i ungdomsfullmäktige är vanligtvis mellan 13 och 19 år gamla. Antalet medlemmar i ungdomsfullmäktige varierar från några få till 60. Ledamöterna utses i första hand genom demokratiska val, men andra metoder har också använts. Demokratiska val beaktar inte specialgrupper som gatubarn och barnflyktingar i valprocessen, och inga särskilda platser har reserverats för dessa grupper i ungdomsfullmäktige. Ungdomsfullmäktige är religiöst och politiskt obundna, men samarbetar ofta med politiska block i kommunerna. (Mer information om de specifika mekanismerna finns i avsnittet med juridisk och politisk analys.)

Finlands Ungdomsfullmäktiges Förbund grundades år 1998 och fungerar som nationell samarbets-, intressebevaknings-, utbildnings- och informationsorganisation för lokala

⁶⁰ Eva Feldmann-Wojtachnia, Anu Gretschel et.al., op. cit (fotnot 19).

ungdomsfullmäktige. Förbundet är indelat i åtta distrikt som sörjer för bevakningen av de unga påverkansgruppernas intressen och verksamhetsmöjligheter på regional nivå. I vissa regioner (Lappland och Kajanaland) har regionalt inflytande utövats genom ungdomsforum innan distrikten grundades. Grundandet av distriktsverksamheten förväntas dock öka det ömsesidiga utbytet av information mellan ungdomsfullmäktige i regionerna och ge möjligheter till större deltagande i diskussionerna om den regionala ungdomspolitikerna.

Det nationella expertorganet inom ungdomsfrågor är representantkåren för Finlands ungdomsfullmäktige, Nuorisovaltuustojen Edustajisto, till vilket lokala ungdomsfullmäktige kan utse sina egna representanter. Representantkåren gör det möjligt för ungdomar att delta och göra sig hörda i frågor som gäller dem även inom beslutsfattandet på landsomfattande nivå. Den deltar i beredningen av politiska beslut och ger vid behov utlåtanden och deltar i diskussioner om ungdomar. Nuorisovaltuustojen Edustajisto grundades år 2009 och stöds av Undervisnings- och kulturministeriet. Representantkårens tredje verksamhetsperiod inleddes i mars 2011. Representantkåren har medlemmar från cirka 70 kommuner, och antalet fortsätter att öka. Den har ett nära samarbete med Finlands Ungdomsfullmäktiges Förbund – Nuva rf, till exempel beträffande organets finansiering, men bildar sina åsikter självständigt och kontrolleras inte av förbundet.

En undersökning som år 2010 genomfördes om ungdomars deltagande i Finland bekräftar uppfattningen att förutsättningarna för barns och ungdomars deltagande på den lokala nivån garanteras på både lagstiftningsnivå och politisk nivå. I praktiken ligger ungdomars deltagande i ungdomsfullmäktige, skolor, ungdomscenter och föreningar inte på den nivå som lagen garanterar. Det saknas information om deltagande som anknyter till förskoleundervisningen, biblioteken, social- och hälsovårdstjänsterna, samhällsplaneringen

och statsförvaltningen, och det behövs ytterligare utvärdering för att bedöma effekterna av det existerande deltagandet.⁶¹

Marginaliserade grupper kan fortfarande inte delta fullständigt i ärenden som påverkar deras levnadsförhållanden. Döva ungdomar känner sig till exempel förödmjukade i olika situationer där tolken agerar å deras vägnar och den döva klienten anses vara oförmögen att sköta sitt eget liv.⁶² Det är viktigt att man gör en bredare analys av barns och ungdomars deltagande och marginaliserade gruppers sociala deltagande och att man gör en detaljerad utredning av hur människor med olika förmågor upplever sina möjligheter att delta.

Medborgarorganisationernas, medborgarsamhällets och de religiösa institutionernas roll

Medborgarorganisationerna, medborgarsamhället och de religiösa institutionerna är alltid en väsentlig del av beslutsfattandet i anknytning till politikprogrammen samt av barns och ungdomars deltagande i Finland. Medborgarorganisationerna har en stark och etablerad position inom den finländska demokratin och hörs i princip alltid då viktiga politiska program och dokument utarbetas. Medborgarorganisationer för ungdomar är även representerade i olika slag av politiska arbetsgrupper samt i de mer etablerade institutionerna, såsom i delegationen för ungdomsärenden.

Mängden finansiering som beviljas av Undervisnings- och kulturministeriet ökades efter att den nya ungdomslagen trädde i kraft år 2006, och tyngdpunkten har sedan dess legat på deltagande. Under 20-årsjubileet av FN:s konvention om barnets rättigheter (2009) genomfördes till exempel en mycket omfattande kampanj. Det huvudsakliga syftet var att främja barnens rätt att delta. Kampanjen genomfördes i samarbete mellan ministerierna, barnombudsmannen, medborgarorganisationerna, kyrkorna och UNICEF.

Finansiering beviljas för exempelvis projekt av följande slag: 1) grundande av det nationella

61 Eva Feldmann-Wojtachnia, Anu Gretschel et.al., op. cit. (fotnot 19).

62 Luukkainen 2008, 169–171

barnparlamentet (7–12-åringar) och lokala barnparlament; 2) främjande av barns rättigheter och barns deltagande i den evangelisk-lutherska kyrkan; 3) ordnande av seminarier och utbildningsverkstäder i syfte att informera lokala och regionala myndigheter om barns rätt att delta och främja aktiviteter för barn; 4) främjande av ungdomsfullmäktige på kommunal nivå; 5) främjande av de samiska barnens och det samiska ungdomsrådets deltagande (ursprungsbefolkning, nationell minoritet).

RAY (Penningautomatföreningen) stöder medborgarorganisationer som upprätthåller hjälptelefoner och hjälptjänster på Internet (till exempel Mannerheims Barnskyddsförbund, Förbundet för mödra- och skyddshem, Väestöliitto, A-klinikstiftelsen och Rädda Barnen Finland).

Sammanfattande kommentarer

I Finland har olika barnparlament och ungdomsfullmäktige grundats på nationell, regional och lokal nivå. Barnparlament består vanligtvis av barn i lågstadieåldern (7–12 år), medan ungdomsfullmäktige består av ungdomar i åldrarna 13–18 år. Samtidigt har Finland ett stort antal medborgarorganisationer som arbetar med barns rättigheter samt med att främja och stödja barns deltagande. Det kan dock ifrågasättas huruvida barns och ungdomars deltagande i medborgarorganisationerna och medborgarsamhället är detsamma som genuint deltagande. Det verkar som om barnens och ungdomarnas roller i dessa organisationer är begränsade. Det finns inget omnämnande av att barn och ungdomar deltar i planeringen och beslutsfattandet i medborgarorganisationerna, och det finns heller ingen information om huruvida det finns medborgarorganisationer som leds av barn och ungdomar.

Rekommendationer:

- Det finns fler påverkansgrupper för den äldre åldersgruppen på lokal nivå, varför man i större utsträckning måste främja deltagandet bland yngre barn (yngre än 13 år) i det lokala beslutsfattandet.
- Man måste införa specialmekanismer för att säkerställa möjligheterna att delta för barn och ungdomar med svag ställning, inklusive minoritetsbarn, gatubarn, asylsökande barn, handikappade barn o.s.v. Även om dessa barn går i skolan måste de uppmuntras och stödjas att kandidera till barnparlamentet eller ungdomsfullmäktige.
- Barns och ungdomars deltagande i medborgarorganisationerna och medborgarsamhället måste utvidgas, och grundandet av medborgarorganisationer som leds av barn och ungdomar bör uppmuntras och stödjas. De existerande medborgarorganisationerna bör även bli mer demokratiska.

Slutledningar

”Idealsituationen vore att de vuxna och andra beslutsfattare kom ner på gatunivå och frågade oss vad som bör ändras och vad som inte bör ändras. De skulle alltså komma och fråga oss vad vi tycker.”

Kommentar av ett finländskt barn under ett fokusgruppsmöte för barn

Översikten innehåller specifika slutledningar och rekommendationer beträffande förverkligandet av barns rätt att delta i olika sammanhang och situationer samt i den finländska lagstiftningen och politiken. Dessutom kan översikten användas som grund för mer allmänna slutledningar och rekommendationer.

I allmänhet sker barns och ungdomars deltagande i Finland i stor utsträckning med hjälp av offentliga strukturer, som huvudsakligen är av direkt och representativt slag. Deltagandet sker till exempel genom ungdomsfullmäktige, barnparlament, elevkårer, barnombudsmän och undersökningar. Det angreppssätt som tillämpas på barns och ungdomars deltagande har dessutom i stor utsträckning riktningen uppifrån och ner i stället för nerifrån och upp, d.v.s. verksamheten planeras på förhand. Metoderna är inte öppna för alla barn och ungdomar, utan är för selektiva, och det finns ingen kultur som låter barnen delta direkt i planeringsprocessen. Man borde hitta och prova nya metoder för barns deltagande. Att arbeta med fokusgrupper för barn, som vi gjorde inför den här översikten, skulle exempelvis kunna vara ett bra sätt att säkerställa ett angreppssätt som rör sig nerifrån och upp beträffande barns och ungdomars deltagande. Att dela med sig av bästa praxis och låta barn och ungdomar delta i utvecklingen av deltagandeprocesserna för barn samt att utbilda de

personer som arbetar med och för barn kan också utgöra verktyg för att förbättra barns och ungdomars deltagande. Ingen metod är bättre än någon annan, så länge de grundläggande förutsättningarna för barns deltagande är uppfyllda, vilket innebär att deltagandet ska vara genuint och säkert.

Då olika slag av praxis och metoder för barns deltagande har införts är attityderna hos de vuxna som lyssnar på barnen nästa steg på vägen till förändring. Man måste främja en växelverkan som bygger på jämlikhet och ömsesidig respekt mellan de vuxna och barnen.

Deltagandet sker huvudsakligen inom offentliga institutioner, som skolor, kommunala ungdomsfullmäktige och Barnens Parlament i Finland. Då barn och ungdomar deltar i icke-offentliga strukturer, till exempel inom familjen och med den skolpersonal som inte undervisar, uppger majoriteten av barnen och ungdomarna att de känner att de blir hörda och tagna på allvar, medan de inte alltid tror att de offentliga strukturerna bäst representerar deras intressen.

En styrka hos det finländska systemet för deltagande är den offentliga maktens tydliga ansvar för utvecklingen av möjligheterna att delta, och omfattande lagstiftning och politikprogram har utvecklats för att uppmuntra och motivera barn och ungdomar att delta i de beslut som påverkar deras liv. Lagstiftning utgör grunden för deltagande och är nödvändig för att främja deltagandet bland barn och ungdomar. Det finns dock en lucka beträffande lagstiftningen och policyerna: utvärderingen av dessa måste förbättras – endast delar av ungdomslagen utvärderas regelbundet. Barnen och ungdomarna själva måste också höras i denna utvärdering. Ungdomarna måste

bli mer medvetna om ungdomslagen och dess bestämmelser, och begreppet ungas deltagande måste ges en tydligare definition. Ungdomslagen borde innehålla en skyldighet för kommunerna att införa en lokal ungdomsstrategi eller handlingsplan som innehåller åtgärder för deltagande i skolor och inom hälsovårdssektorn samt tvärssektoriellt deltagande.

Det behövs förbättringar i lagstiftningen för barn under 12 år. Många kommuner har grundat ungdomsfullmäktige för barn över 12 år, men endast ett fåtal har deltagandemekanismer för yngre barn. Det rekommenderas starkt att lokala ungdomsstrategier eller handlingsplaner tas i bruk. Barns och ungdomars deltagande är väl reglerat i synnerhet inom utbildning, kultur och ungdomsverksamhet, medan förbättringar behövs för att garantera barnens rätt att delta i ärenden inom social- och hälsovården.

En ofta återkommande slutsats under undersökningen av barns deltagande i olika situationer var behovet av bättre utbildning för personer som arbetar med barn. Olika grupper av yrkesmänniskor har fått utbildning i viss mån, men utbildningen bör bli mer enhetlig och regelbunden och omfatta alla som arbetar med barn, inklusive lärare, personer inom det juridiska området, personal inom hälsovårdssektorn, poliser, socialarbetare, representanter för medborgarorganisationer och tjänstemän på den kommunala, regionala och nationella nivån. Utöver denna utbildning behövs även utbildning för barn om barns deltagande och rättigheter.

En annan allmän slutsats är att informationen till barnen inte alltid ges på ett barnvänligt sätt och att barnen och ungdomarna måste få bättre information om strukturerna för deltagande. Med undantag av barnombudsmannen, som utför ett utmärkt arbete med barn och ungdomar, har ombudsmännen en tendens att inte vara särskilt barnvänliga, varför barnen inte utnyttjar deras tjänster.

Barn hörs ofta i slutskedet av beslutsprocessen eller hörandet, vilket innebär att barnen i praktiken inte längre kan påverka besluten. Då barn hörs och strukturer för barns deltagande existerar, måste barnen höras i början av beslutsprocessen.

God praxis i fråga om detta finns till exempel i Tammerfors.

Deltagandet bland barn med svag ställning har inte beaktats i lagstiftningen eller i urvalsförfarandena för de offentliga strukturerna för deltagande bland barn och ungdomar. Alla offentliga strukturer för deltagande väljer ut barnen och ungdomarna via skolsystemen. På så sätt antas alla ha jämlika möjligheter att delta, eftersom alla barn går i skolan. I praktiken finns det inga bevis för att invandrarbarn, asylsökande barn, minoritetsbarn, handikappade barn, gatubarn och andra grupper med svag ställning är jämnt representerade i de existerande strukturerna för deltagande eller deltar i undersökningar och höranden (med undantag av undersökningar och intervjuer som särskilt riktar sig till dessa grupper). Exempel på god praxis från andra länder har visat att dessa barns deltagande kräver extra personresurser och ekonomiska resurser och inte förverkligas enbart för att barnen går i skolan. Barn som inte går i skolan (till exempel gatubarn och barn som har avbrutit sin skolgång) måste också beaktas, även om dessa barn utgör en mycket liten minoritet i Finland.

Beträffande barns och ungdomars deltagande i olika situationer kan man konstatera att den finländska lagstiftningen är tillbörlig och omfattar flera situationer, men att barnen i praktiken inte blir hörda och att man inte tar deras åsikter på allvar. Detta är fallet vid placering utom hemmet, i hälsovårdssituationer och i fråga om lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet.

Beträffande deltagandet i läroanstalter är elevkårer obligatoriska i högstadier och gymnasier, och eleverna anser att elevkårerna representerar deras intressen. Obligatoriska elevkårer borde finnas på alla utbildningsnivåer, och deras uppgifter och syften borde regleras genom lag. Barns deltagande i förskolor och daghem måste säkerställas med hjälp av särskilda metoder.

I översikten noteras att olika strukturer för deltagande kan påverka varandra i positiv riktning. I kommuner med ungdomsfullmäktige kände sig skoleleverna exempelvis mer positivt inställda till sina möjligheter att delta i skolan än i andra kommuner.

Bilaga 1: Europarådets undersökning av policyerna för barns och ungdomars deltagande

Metodologi för undersökningen av policyerna för barns och ungdomars deltagande

Undersökningen bör bygga på FN:s kommitté för barnets rättigheters allmänna kommentar nr 12 (2009) ”barnets rätt att bli hörd”.⁶³

I Allmän kommentar nr 12 konstateras att ”barnets rätt att bli hörd ålägger konventionsstaterna förpliktelsen att se över eller ändra sin lagstiftning för att införa mekanismer som ger barn tillgång till skälig information, täckande stöd, om det är nödvändigt, respons på den betydelse som tillmätts deras åsikter, och procedurer för klagomål, gottgörelse eller upprättelse” (paragraf 48). Och konventionsstaterna bör ”noggrant lyssna på barnens åsikter i alla situationer där deras syn kan påverka lösningarnas kvalitet” (paragraf 27).

Ett finländskt utvärderingssteam och en europeisk konsult kommer att samarbeta för att

- 1) samla in preliminär information,
- 2) samla in ingående information om barns och ungdomars deltagande i konventionsstaten.
- 3) Det finländska teamet stöds av en reflektionsgrupp, som består av barn. Denna grupp kommer att utgöra en del av det finländska teamet under hela undersökningsperioden.

Barnen i gruppen (totalt sex stycken) ska väljas ut så att olika åldrar, kön, bakgrunder, intressen o.s.v. är jämlikt representerade. Valet görs av det finländska teamet. Två av barnen i gruppen ska vara barn som har en svag position i samhället.

Insamling av preliminär information om konventionsstaten:

Juridisk och politisk analys – undersökning av skriftligt material i kombination med personliga intervjuer

För att uppfylla förpliktelserna i artikel 12 bör konventionsstaterna införa flera strategier. Det finländska utvärderingssteamet måste bekräfta att Finland har strategier av detta slag genom att undersöka de nationella policyerna och lagarna:

Frågor:

- Har konventionsstaten utfärdat restriktioner och reservationer till artikel 12?
- Har artikel 12 eller FN:s konvention om barnets rättigheter införlivats i landets grundlag?
- Har konventionsstaten en ministerieavdelning eller ett organ som ansvarar för att förverkligandet av artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter säkerställs?
- Har konventionsstaten en nationell strategi eller ett nationellt politikprogram som främjar artikel 12 i konventionen om barnets rättigheter? Om en sådan strategi eller ett sådant politikprogram finns, är syftet att i första hand främja eller förverkliga artikel 12?
- Vilka (allmänna) lagar, bestämmelser, hävdvunna normer och programhandlingar har staten tagit i bruk för att säkerställa tillbörliga förutsättningar för att barn stöds och uppmuntras att uttrycka sina åsikter? (Information om lagar och bestämmelser gällande särskilda fokusområden inhämtas separat och mer detaljerat, se nedan.)

Utvärderas dessa lagars och bestämmelsers effekt regelbundet?

---

63 Förenta nationerna, kommittén för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 12 (2009), CRC/C/GC/12, 1.7.2009.

- Finns det särskilda domslut, inklusive rättsbeslut, som hänvisar till behovet av att förverkliga barnets rätt att bli hört?
- Finns det en oberoende människorättsinstitution, till exempel en barnombudsman eller en ombudsman med omfattande befogenheter inom barns rättigheter?⁶⁴ Om svaret är ja, går det då att få en beskrivning av dess befogenheter och verksamhet? Om svaret är nej, varför inte?
- Ordnar man utbildning om artikel 12 och tillämpningen av denna i praktiken för alla personer som arbetar med och för barn, inklusive jurister, domare, poliser, socialarbetare, samhällsarbetare, psykologer, vårdare, anstalts- och fängelsemyndigheter, lärare på alla utbildningsstadier, läkare, sjukskötare och andra yrkesgrupper inom hälsovården, tjänstemän och asylmyndigheter?
- Om svaret är ja, vilket slag av utbildning ordnas och utvärderas utbildningens effekter på barns deltagande? (Ordnar man till exempel kontinuerligt utbildning för ny personal som arbetar med och för barn?) Om svaret är nej, varför inte? Ordnas det utbildning som representanter för frivilligorganisationer kan delta i?
- Rätten till information (artikel 17) är mycket viktig för förverkligandet av artikel 12. Barn behöver få tillgång till information i en form som är lämplig med tanke på deras ålder och utvecklingsnivå i alla frågor som rör dem. Detta innefattar till exempel information om barns rättigheter, nationell lagstiftning, politikprogram, lokala tjänster samt förfarandena för vädjanden och överklaganden. Konventionsstaterna bör inkludera barns rättigheter i skolornas läroplaner. Rätten till information är en viktig förutsättning för ett effektivt förverkligande av rätten att uttrycka sina åsikter.

Frågor:

Säkerställer konventionsstaten att barn och ungdomar får barnvänlig information om frågor som påverkar dem?

- Finns det lagar och bestämmelser som säkerställer att barn får ändamålsenlig information, så att de kan fatta beslut och uttrycka sina åsikter? I hälsovårdsärenden måste barn till exempel få information i en form som är lämplig med tanke på deras ålder om de föreslagna behandlingarna och deras följder och resultat för att barnen ska kunna delta i planeringen och förverkligandet av de tjänster som anknyter till deras hälsa och utveckling. Fråga barn som har erfarenhet av hälsovårdssystemet om dessa lagar och bestämmelser tillämpas i praktiken.

- Får barn opartisk information om till exempel juridiska förfaranden, där advokaterna är skyldiga att ge barnen opartisk information? Hur har denna skyldighet reglerats vid exempelvis skilsmässor och separationer?

Information om barns rätt att bli hörda och mediernas roll

Rätten till yttrandefrihet (artikel 13) är viktig för förverkligandet av artikel 12. Rätten till yttrandefrihet innefattar rätten att ha och uttrycka åsikter och söka och ta emot information genom alla medier.

Tillsammans bidrar dessa två artiklar till att främja barns förmåga att använda sin rätt till yttrandefrihet.

Frågor:

- Vilken är den allmänna inställningen till barnets rätt att bli hört i konventionsstaten? Om det finns negativa attityder till barns rätt att bli hörda, genomför regeringen då offentliga kampanjer, som inkluderar åsiktsledare och medierna, för att förändra utbredda och vanliga uppfattningar om barn?
- Vilken är inställningen till barns rätt att bli hörda i media? Skildras barn på ett positivt, negativt eller balanserat sätt i media? Ge konkreta exempel på detta.

⁶⁴ Se FN:s kommitté för barnets rättigheters allmänna kommentar nr 2 (2002) om oberoende människorättsinstitutioner.

Luckor i analysen av den nationella lagstiftningen och de nationella policyerna

- Vilka luckor finns det av svaren på frågorna ovan att döma som förhindrar att barnets rätt att delta förverkligas fullständigt?
- Finns det åldersgränser som anknyter till barnets rätt att uttrycka sina åsikter i konventionsstaten? I de flesta länder har barn under 16 år till exempel inte rätt att rösta. I vilka sammanhang finns dessa åldersgränser, om de existerar?

Om det finns lagstiftning och policyer som gäller barns deltagande, tas då barnens åsikter i beaktande i enlighet med barnens ålder och mognad? Lyssnar man på barnen och tar deras åsikter i noggrant beaktande i ärenden som gäller dem? I detta sammanhang bör man även fråga huruvida barn aktivt deltar i det beslutsfattande som gäller deras liv och i så fall på vilket sätt?

Detta innebär även att "barnets bästa" (artikel 3)⁶⁵ och rätten att inte bli diskriminerad (artikel 2) måste respekteras och beaktas i fall där staten har en skyldighet att lyssna på barnet enligt artikel 12.

Insamling av ingående information

Förverkligande av rätten att bli hörd i olika miljöer och situationer

Rätten att bli hörd måste förverkligas i de olika miljöer och situationer där barn växer upp, utvecklas och inhämtar kunskaper. Konventionsstaterna kan använda olika sätt för att påverka förverkligandet av barnets rätt att bli hört och främja barns deltagande.

Familjen

Familjen är det främsta stället där barnen växer upp och "fritt kan uttrycka sina åsikter och bli tagna på allvar ända från den tidigaste barndomen" (FN:s kommitté för barnets rättigheters allmänna kommentar nr 12, paragraf 90). Konventionsstaterna bör med hjälp av lagstiftning och policyer uppmuntra föräldrar, vårdnadshavare och vårdare att lyssna på barn och på behörigt sätt beakta deras åsikter i frågor som rör dem. Konventionsstaten uppmuntras även att främja föräldrautbildningsprogram som bygger på ett förhållande av ömsesidig respekt mellan föräldrar och barn, barns deltagande i beslutsfattande, främjande av att alla familjemedlemmars åsikter beaktas på behörigt sätt, förståelse för, främjande av och respekt för barns växande färdigheter samt sätt att hantera konflikter inom familjen. Att fokus ligger på barnens rätt att bli hörda är av avgörande betydelse för familjerelationerna.

Frågor:

- Har konventionsstaten lagstiftning eller politikprogram som uppmuntrar föräldrar att lyssna på barnen och på behörigt sätt beakta deras åsikter i frågor som rör dem? Beskriv den lagstiftning och de policyer som finns och fråga barn om de blir hörda i familjen. Lyssnar man på dem och tar deras åsikter på allvar?
- Har konventionsstaten föräldrautbildningsprogram som anknyter till ett eller flera av ämnena ovan? Om svaret är ja, finns det statistik över hur många föräldrar som deltar i dessa föräldrautbildningsprogram?

---

65 Se Stoecklin, D. (2009). Réflexivité, participation et capacité. Le droit des enfants de participer. Norme juridique et réalité pratique: contribution à un nouveau contrat social (J. Zermatten & Stoecklin Eds.), Sion: IUKB/IDE, s. 75–109, där författarna preciserar analysen av hur konkreta verktyg främjar beaktandet av barnets åsikter i beslut som fattas med tanke på barnets bästa.

Vård utom hemmet

I alla länder som är medlemmar i Europarådet får en del barn anstaltsvård av olika anledningar. Det kan vara fråga om placering utom hemmet för att (temporärt) ersätta familjen, ungdomsfängelser eller andra anstalter.

Frågor:

- Har konventionsstaten lagstiftning eller bestämmelser som säkerställer att barn inom alla former av placering utom hemmet, inklusive anstalter, kan uttrycka sina åsikter fritt? Om svaret är ja, vilka?

Lagstiftningen och bestämmelserna borde omfatta:

- o lagstiftning som ger barnet rätt att få information om placering, vård eller behandlingsplan;
  - o barnets rätt att bli hört och få sina åsikter beaktade vid utvecklingen av barnvänliga vårdtjänster;
  - o en kompetent övervakningsmyndighet, till exempel en barnombudsman;
  - o grundande av representationsmekanismer, till exempel ett fullmäktige som är avsett för barnen på vårdanstalten och som deltar i utvecklingen och förverkligandet av handlingsprogrammen och reglerna på anstalten.
- Tillämpas dessa bestämmelser eller lagar i praktiken, om de existerar? (Fråga barnen.)

Hälsovård

Barnet bör ha rätt att delta i individuella hälsovårdsbeslut samt i utvecklingen av hälsovårdspolitiken och hälsovårdstjänsterna.

Frågor:

- Finns det i konventionsstaten lagstiftning eller bestämmelser som säkerställer att barn, oberoende av sin ålder, har tillgång till konfidentiell medicinsk rådgivning utan föräldrarnas samtycke, om det är nödvändigt med tanke på barnets säkerhet eller välmående?
- Har konventionsstaten fastställt en åldersgräns för barnets rätt att samtycka till medicinsk behandling? Om svaret är ja, har yngre barn möjlighet att få information om sin hälsa eller sin medicinska vård och utifrån denna information uttrycka sin åsikt? Tas barnets åsikt i beaktande på behörigt sätt?
- Får barn och ungdomar tydlig och lättillgänglig information av läkare och hälsovårdsinrättningar om sin rätt att delta i barnmedicinsk forskning och kliniska studier? Om svaret är ja, beskriv av hurdan slag informationen är.
- Har barn med erfarenhet av hälsovårdssystemet i enlighet med sin ålder fått vederbörlig information om de föreslagna behandlingarna, deras följder och resultat, som stöd för beslutsfattandet gällande vården? (Fråga barnen.)
- Har barn möjlighet att uttrycka sina åsikter och berätta om sina erfarenheter då man planerar och ordnar tjänster som anknyter till deras hälsa och utveckling? Denna information kan erhållas genom responssystem för de barn som använder tjänsterna eller deltar i forskningen eller konsultationsprocesserna, och informationen kan förmedlas till lokala eller nationella barnparlament eller ungdomsfullmäktige.

Utbildning och skola

Respekten för barnets rätt att bli hört inom utbildningen är grundläggande för förverkligandet av rätten till utbildning.

Frågor:

- På vilket sätt beaktar utbildningsmyndigheterna barnens och föräldrarnas åsikter vid planeringen av läroplanerna och skolornas undervisningsprogram?
- På vilket sätt skapas mekanismer för att stödja barnens rätt att uttrycka sina åsikter om utvecklingen och förverkligandet av skolans principer och uppförandekod, till exempel elevkårer, elevrepresentanter i skoldirektionerna, klassråd o.s.v.? Finns det mekanismer som låter alla barn delta i inlärningsmiljön ända från unga år? Om det finns sådana mekanismer, hur fungerar de i praktiken och hur uppfattas de av de barn och ungdomar som deltar?
- Känner barnen att de får delta i beslutsfattandet i skolorna?
- Ingår utbildning i mänskliga rättigheter och barns rättigheter i läroplanen (och i så fall på vilka utbildningsstadier)?
- Ingår utbildning i demokrati och aktivt medborgarskap i läroplanen? På vilka utbildningsstadier?
- Hör man i konventionsstaten barn på både lokal och nationell nivå i alla frågor som rör utbildningspolitik? Finns det skillnader mellan hörandet på nationell och lokal nivå? Vilka är skillnaderna och vad beror de på?
- Finns det en självständig studerandeorganisation? Om svaret är ja, hur stor andel av de studerande är medlemmar i den?
- Hör man barn i beslut som gäller deras övergång från en utbildningsnivå till en annan? Om svaret är ja, på vilket sätt?
- Ordnar man utbildning för lärare i hur barns deltagande kan inkluderas i undervisningen? Låter lärarna barnen delta i planeringen av undervisningen och undervisningsverksamheten i praktiken? (Fråga barnen.)
- Får barnen delta i utbildning och verksamhet utanför skolan då de har avbrutit sin skolgång eller fullfört sin läroplikt?

Lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet

Barn har rätt till lek, fritidsaktiviteter och fysisk och kulturell verksamhet för att främja utvecklingen och socialiseringen.

Frågor:

- Hör man barn i ärenden som anknyter till planeringen av lekplatser samt tillgängligheten och lämpligheten av utrymmen för lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet? Om barnen hörs, vilka slags strukturer för deltagande används då för detta? Har regeringen fastställt att hörande av barn är ett villkor då lekområden byggs? Om regeringen låter barn delta i beslutsprocessen, i vilket skede av processen deltar barnen? Deltar de ända från början?
- Finns det särskilda mekanismer för att låta mycket små barn och barn med särskilda behov (handikappade barn) uttrycka sina önskemål beträffande lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet? Hur fungerar dessa mekanismer, om de finns?
- Hör man barn i ärenden som gäller verksamheten inom det lokala ungdomsarbetet och får barnen information om ungdomsarbetet? På vilket sätt genomförs hörandet?
- Hör man barn då nya skolkubbar planeras samt i frågor som gäller klubbarnas program och verksamhet och det sätt på vilket verksamheten ordnas och genomförs? Om barnen hörs, på vilket sätt görs detta?
- Hör man barn i frågor som gäller kulturell verksamhet som är avsedd för minoritetsgrupper i landet, exempelvis invandrabarn? Om svaret är ja, på vilket sätt hörs dessa barn?

Våldssituationer

FN:s konvention om barnets rättigheter fastställer barnets rättighet att skyddas mot alla former av våld och konventionsstaternas ansvar när det gäller att garantera varje barn denna rättighet. I slutsatserna i FN:s studie om våld mot barn, som leddes av Paulo Sérgio Pinheiro, konstateras att barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dessa åsikter beaktade då policyer och program förverkligas och att barnorganisationer och sådana barnledda initiativ till att bekämpa våld som styrs av vad som är bäst för barnet bör stödjas och uppmuntras.

Frågor:

- Förbjuder konventionsstaten alla former av våld mot barn i alla sammanhang? Om svaret är ja, på vilket sätt?
- Har konventionsstaten en nationell strategi eller handlingsplan eller ett nationellt politikprogram som gäller våld mot barn och som innefattar realistiska och tidsbundna mål? Samordnas strategin, handlingsplanen eller politikprogrammet av en myndighet eller ett ämbetsverk som kan göra flera sektorer, inklusive barnen och ungdomarna själva, delaktiga i den breda strategin för förverkligandet?
- Hör konventionsstaten barn vid utvecklingen och förverkligandet av de lagstiftningsrelaterade, politiska, utbildningsmässiga och övriga åtgärderna för att bekämpa alla former av våld? Om svaret är ja, vilka former av deltagande används för detta ändamål och i vilken utsträckning deltar de mest utsatta och missgynnade barnen i dessa höranden (till exempel gatubarn, flyktingbarn, utnyttjade barn)?
- Vilka barnvänliga anmälningsmetoder finns det som barn kan använda för att rapportera misshandel? Exempel på sådana metoder är avgiftsfria hjälptelefoner eller andra ställen där barnen kan anmäla misshandel på ett säkert och konfidentiellt sätt.

Juridiska och administrativa förfaranden

Konventionsstaterna har särskilda förpliktelser gällande juridiska och administrativa förfaranden:

- barnets rätt att bli hört i civilrättsliga förfaranden, inklusive skilsmässa och separation, separation från föräldrarna, placering utom hemmet och adoption;
- barnets rätt att bli hört vid straffrättsliga förfaranden, inklusive barn som har brutit mot lagen, barnoffer och barnvittnen;
- barnets rätt att bli hört vid administrativa förfaranden. Barn kan till exempel uttrycka sina åsikter om disciplinära frågor i skolor och skolhem och om asylansökningar från barn som anländer utan vårdnadshavare.

Frågor:

- Finns det lagar och bestämmelser som säkerställer att barn blir hörda i samband med alla dessa olika förfaranden? Om svaret är ja, finns det några åldersgränser för de barn som hörs?
- Ställer man frågor om barnets utbildningsbehov och hälsotillstånd till ett barn som nyss har anlänt som immigrant?
- Får ett barn som har sökt asyl möjlighet att lägga fram orsakerna till behovet av asyl? Om svaret är ja, får barnet den relevanta informationen om sina rättigheter, de tillgängliga tjänsterna, kommunikationssätten och immigrations- och asylförfarandena på sitt eget språk?

Den offentliga förvaltningen och medborgarsamhället

En stor del av barnens deltagande äger rum på lokal nivå och samhällsnivå, exempelvis i lokala och kommunala ungdomsfullmäktige. Enligt FN:s kommitté bör barn dock även få hjälp att grunda egna, ungdomsledda organisationer och initiativ, vilket kommer att skapa utrymme för meningsfullt deltagande och meningsfull representation.

Frågor:

- Stöder konventionsstaten grundandet och upprätthållandet av organisationer som leds av ungdomar? På vilket sätt finansieras dessa organisationer? Är finansieringen tillräcklig och kontinuerlig?
- Om ungdomsledda organisationer stöds, hur många sådana organisationer finns det och vilka åldersgrupper deltar i dessa organisationers verksamhet? Är organisationen lokal, regional, nationell eller tematisk? Vilka effekter har organisationens arbete haft?
- Finns det lokala, regionala och/eller nationella barnparlament och ungdomsfullmäktige? Om svaret är ja, vilka åldersgrupper deltar i dessa? Har olika grupper av barn, till exempel pojkar/flickor och barn med svag ställning (handikappade barn, gatubarn, flyktingbarn, barn som har avbrutit sin skolgång o.s.v.) jämlika möjligheter att delta? Vilka befogenheter har dessa organ?
- Vilken roll har medborgarorganisationerna, medborgarsamhället, kyrkorna och de religiösa institutionerna vid utvecklingen av praxis som stöder barns deltagande utan att göra deltagandet symboliskt? På vilket sätt stöder konventionsstaten medborgarorganisationerna och medborgarsamhället i deras arbete för barns deltagande?

Metodologi för undersökningen av de olika politiska programområdena

Svaren på frågorna om de olika politiska programområdena hittar man genom undersökningar av skriftligt material, webbenkäter och personliga intervjuer.

Undersökning av skriftligt material

- Undersökningen av det skriftliga materialet inkluderar forskning i konventionsstatens lagstiftning, bestämmelser och förordningar gällande policyerna. Utöver detta måste den akademiska forskningen och de existerande resultaten av höranden och opinionsundersökningar granskas.

Fokusgrupper för barn och personliga intervjuer

- Personliga intervjuer kommer att genomföras inom de ämnesområden som beskrivs ovan med de intressenter som är relevanta, inklusive barn. Beslutet om vilka intressenter som ska intervjuas fattas i samarbete med det finländska utvärderingsteamet.
- Fokusgrupper för barn och ungdomar kommer att grundas för att stimulera barnens och ungdomarnas förmåga att reflektera över sina egna liv och därmed även över sina erfarenheter av deltagande.
- Som verktyg för både de personliga intervjuerna och diskussionerna i fokusgrupperna används "erfarenhetens kalejdoskop", som är en modell som har utvecklats av Daniel Stoecklin, i kombination med "världskafétekniken" (<http://www.co-intelligence.org/P-worldcafe.html>), som är ett levande konversationsnätverk för viktiga frågor.
- Till de intressenter som ska intervjuas hör exempelvis (vuxna) representanter för de nationella, regionala och lokala myndigheterna, skolor, medborgarorganisationer, ungdomsarbetare, personal inom hälsovårdssektorn och personal inom barntillsynen samt barn och ungdomar.

- De barn och unga som väljs ut till fokusgrupperna för barn och ungdomar och de enskilda intervjuerna ska väljas ut så att de jämligt representerar olika åldersgrupper och bakgrunder (pojkar, flickor, invandrare, olika etniska grupper, handikappade barn, omhändertagna barn o.s.v.). Barnen kommer att väljas ut av det finländska utvärderingssteamet, som ska säkerställa att också barn med svag ställning deltar. Fokusgrupperna kommer i synnerhet att arbeta med existerande grupper av barn. Minst fyra fokusgrupper kommer att grundas.
- Den europeiska konsulten kommer att utarbeta riktlinjer och frågor för intervjuerna som ska hållas i det land som granskas.

Fallstudier av utvalda kommuner

- Tre eller fler kommuner kommer att väljas ut som fallstudier för undersökningsprocessen. För att säkerställa ett representativt urval av kommuner kommer kommunerna som väljs ut att bestå av större och mindre städer och landsbygdskommuner som ligger i olika delar av landet. Nyckelrepresentanter inom kommunerna kommer att identifieras och intervjuas. Det finländska utvärderingsteamet ansvarar för att intervjuerna genomförs eller delegerar detta ansvar till en kompetent expert.
- Intervjuerna kommer i synnerhet att fokusera på de områden om vilka det finns minst eller ingen information beträffande de frågor som räknas upp ovan.

Webbenkät:

- En webbenkät (mål $\pm 0,25$ procent av barnen/ungdomarna i befolkningen) kommer att utvecklas för barn och ungdomar (i åldrarna 7–18 år), och den kommer att bestå av slutna frågor (flervalsfrågor). Enkäten kommer endast att innehålla breda frågor, och resultaten av enkäten kommer att komplettera intervjuerna, diskussionerna i fokusgrupperna och fallstudierna av kommunerna.
- Säkerställ att enkäten testas på en pilotgrupp av barn innan den läggs ut på Internet. Som pilotgrupp kan reflektionsgruppen för barn användas.
- Utarbeta en god marknadsföringsstrategi, så att en så stor grupp barn som möjligt besvarar enkäten. Säkerställ att de barnparlament och ungdomsfullmäktige samt andra påverkansgrupper som finns på både nationell och kommunal nivå deltar i enkäten.
- Säkerställ att barn med svag ställning som inte kan fylla i enkäten på grund av att de exempelvis saknar tillgång till Internet eller har ett handikapp blir hörda genom personliga intervjuer, i fokusgruppsmöten eller tillsammans med sina föräldrar eller vårdare, så att resultaten blir representativa. Barn är inte en homogen grupp.
  - o Enkäten kommer att distribueras via existerande mekanismer, webbplatser, barn- och ungdomsorganisationer samt medborgarorganisationer.
- Utvärdering och djupgående undersökning
  - o Insamling av material och ett nationellt hörande/arbetsseminarium i anknytning till det utkast till rapport som den europeiska konsulten har utarbetat, inklusive resultaten från undersökningen av det skriftliga materialet, de kommunala fallstudierna, webbenkäten, intervjuerna och gruppdiskussionerna.
  - o I detta möte kommer reflektionsgruppen för barn att delta.

Bilaga 2: Enkät om barns upplevelser av deltagande

Finland

Tidpunkt: September 2010

Varför genomförs den här enkäten?

Europarådet är en europeisk organisation, i vilken de flesta länderna i Europa är medlemmar. Finland är ett av dessa medlemsländer. Europarådet skyddar barns och ungdomars rättigheter, inklusive rätten att bli hörd och tagen på allvar. Europarådet skulle vilja veta på vilket sätt finländska barn och ungdomar kan delta i och påverka beslut som gäller dem själva. Det kan vara fråga om beslut som fattas av familjen, skolan, läkare eller annan personal inom hälsovården, personalen på vårdanstalter, de lokala, regionala eller nationella förvaltningsmyndigheterna eller advokater och domare.

Vi genomför denna webbenkät för att ta reda på hur väl barns och ungdomars rätt att bli hörda och tagna på allvar förverkligas i praktiken. Det tar ungefär 10 minuter att besvara enkäten. Skicka ditt svar till... (ange till exempel en finländsk organisation, Barnens Parlament eller kommunernas ungdomsfullmäktige som mottagare).

Resultaten från den här enkäten kommer att ingå i en rapport av Europarådet. Rapporten kommer att hjälpa beslutsfattarna i Finland och andra europeiska länder att bättre skydda barnens och ungdomarnas rätt att bli hörda och tagna på allvar. Rapporten blir klar i slutet av året, och det kommer att finnas en kortare version som är avsedd för barn och ungdomar.

Du kan fylla i enkäten utan att uppge ditt namn.

De finländska organisationer som genomför enkäten på Internet och samlar in resultaten förklarar hur enkäten fungerar, inklusive sista svarsdatum.

FRÅGOR

Personlig information:

Välj rätt alternativ.

Hur gammal är du? (Välj rätt alternativ.)

- ☐ 7–9
- ☐ 10–11
- ☐ 12–13
- ☐ 14–15
- ☐ 16–17

Är du en pojke eller en flicka? (Välj rätt alternativ.)

- ☐ Pojke
- ☐ Flicka

Är du född i Finland eller i ett annat land? (Välj rätt alternativ.)

- ☐ I Finland
- ☐ I ett annat europeiskt land
- ☐ Utanför Europa
- ☐ Jag vet inte

Min pappa är född: (Välj rätt alternativ.)

- ☐ I Finland
- ☐ I ett annat europeiskt land
- ☐ Utanför Europa
- ☐ Jag vet inte

Min mamma är född: (Välj rätt alternativ.)

- ☐ I Finland
- ☐ I ett annat europeiskt land
- ☐ Utanför Europa
- ☐ Jag vet inte

Mitt modersmål är: (Välj rätt alternativ.)

- ☐ Finska
- ☐ Svenska
- ☐ Samiska
- ☐ Ett annat språk, vilket? .....

Vad heter din hemort? .....

Fråga 1

Hur ofta tycker du att vuxna lyssnar på barns och ungdomars åsikter och tar dem på allvar? (Välj rätt alternativ.)

- ☐ Alltid
- ☐ Oftast
- ☐ Ibland
- ☐ Aldrig
- ☐ Jag är inte säker

Fråga 2

Hur ofta upplever du att följande vuxna lyssnar på dina åsikter och tar dem på allvar? (Kryssa för lämpliga alternativ.)

	Föräldrar/ vårdnadshavare	Lärare/ lektorer	Läkare / sjukvårds- personal	Myndighet (kommun- förvaltning/ rikssdagen	Anställda inom barnskyddet	Jurister och domare som fattar beslut om ditt liv	Media
Alltid							
Oftast							
Ibland							
Sällan							
Aldrig							
Jag är inte säker							
Jag vet inte vem/vad det här är							
Det här gäller inte mig							

Fråga 3

Hur stort inflytande upplever du att du i allmänhet har över de beslut som fattas ... (Kryssa för lämpliga alternativ.)

	Familjen	Skolan	Hemorten	Myndigheterna / kommun eller riksdagen	Läkare / sjukvårds-personal	Barnskydds	Jurister eller domare
Stort inflytande							
Ett visst inflytande							
Lite inflytande							
Inget inflytande							
Jag är inte säker							
Det här gäller inte mig							

Fråga 4

I hur stor utsträckning tror du att följande organ och organisationer hjälper till att skydda barns och ungdomars rätt att bli hörda och tagna på allvar?

Bedöm varje organ eller organisation på skalan 0–5: 0 innebär att organet eller organisationen inte alls främjar barns och ungdomars rätt att bli hörda och 5 innebär att organet eller organisationen i mycket stor utsträckning främjar barns och ungdomars rätt att bli hörda.

Om du inte är säker eller inte vet vad eller vem organet eller organisationen är kan du välja alternativen för detta.

Barnombudsmannen	0	1	2	3	4	5

0 Jag är inte säker

0 Jag vet inte vem/vad det här är

Barnens Parlament i Finland	0	1	2	3	4	5

0 Jag är inte säker

0 Jag vet inte vem/vad det här är

Kommunala ungdomsfullmäktige	0	1	2	3	4	5

0 Jag är inte säker

0 Jag vet inte vem/vad det här är

Det lokala barnparlamentet	0	1	2	3	4	5

0 Jag är inte säker

0 Jag vet inte vem/vad det här är

Elevkårerna	0	1	2	3	4	5

0 Jag är inte säker

0 Jag vet inte vem/vad det här är

Finlands riksdag	0	1	2	3	4	5

0 Jag är inte säker

0 Jag vet inte vem/vad det här är

De finländska riksdagsledamöterna	0	1	2	3	4	5

0 Jag är inte säker

0 Jag vet inte vem/vad det här ärW

Hjälptelefoner för barn	0	1	2	3	4	5

0 Jag är inte säker

0 Jag vet inte vem/vad det här är

Fråga 5

Har någon av följande personer under de senaste tolv månaderna berättat för dig att du har rätt att bli hörd och tagen på allvar? (Välj rätt alternativ. Du kan välja fler än ett alternativ.)

- ☐ Dina föräldrar/vårdnadshavare
- ☐ Dina syskon
- ☐ En annan familjemedlem
- ☐ Lärare/lektor
- ☐ Andra barn och ungdomar
- ☐ En läkare eller annan personal inom hälsovården
- ☐ Någon anställd inom barnskyddet
- ☐ En jurist eller domare
- ☐ En ungdomsarbetare
- ☐ En ledamot i kommunfullmäktige/en lokal riksdagsledamot
- ☐ En vuxen som arbetar i en fritidsklubb (idrott, musik o.s.v.)
- ☐ Någon annan vuxen
- ☐ Ingen har berättat för mig att jag har rätt att bli hörd och tagen på allvar
- ☐ Jag är inte säker

Artikel 12: Ett barns rätt att delta.

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter garanterar att alla barn har lika rättigheter. Artikel 12 innehåller en av dessa nyckelrättigheter. Den slår fast att barn har rätt att delta då man fattar beslut som kan vara av betydelse för barnens liv och att påverka beslut som rör dem själva – i familjen, skolan och samhället.

Den praktiska betydelsen av barns rätt att delta måste övervägas i alla ärenden som rör barn. Det innebär inte att barnens alla åsikter måste stödjas, men rätten att uttrycka sin åsikt säkerställer att barnen kan påverka besluten.

Mer information får du på adressen (en finländsk organisations webbplats, som innehåller information om barns rättigheter och barns rätt att delta).

Bilaga 3. Anvisningar och program för mötena inom fokusgrupperna för barn

Syfte med att fokusgrupperna för barn använder erfarenhetens kalejdoskop och världskafétekniken

Målet med fokusgrupperna för barn är att avslöja förfaranden och strukturella aspekter (på makronivå) som främjar eller, tvärtom, utgör ett hinder för barns och ungdomars deltagande (faktorer som påverkar deltagandet).

Det bör uttryckligen nämnas att diskussionstemat är deltagande.

Syftet med denna metodologi är att garantera att vi inte definierar deltagande för snabbt eller stakar ut innebörden på förhand. Utgångspunkten för diskussionen är barns och ungdomars perspektiv på sina egna dagliga liv.

Genom att prata om sina vardagserfarenheter kommer barnen och ungdomarna att belysa vad deltagande innebär för dem och hur det fungerar eller ser ut i olika miljöer (de strukturella följderna av FN:s konvention om barnets rättigheter).

En kort guide till god praxis för barns deltagande i fokusgruppsmötena för barn

För att säkerställa ett meningsfullt deltagande bland barn och ungdomar är det en god idé att gå igenom följande checklista innan ni börjar. Ni känner förmodligen redan till många av idéerna, men vi hoppas att det här ska fungera som en liten repetition av god praxis beträffande barns deltagande.

Inledning: indelning i fokusgrupper och information till barnen och ungdomarna

Arrangörerna delar in barnen i grupper enligt deras åldrar. Yngre barn bildar en grupp, och äldre barn och ungdomar bildar en annan grupp. Varje grupp ska bestå av fyra barn. Grupperna ska vara minst fyra till antalet.

Barnen måste få god information om den process i vilken de ombeds delta. Ju mer information barnen får, desto mer involverade och engagerade kommer de att vara. Informationen hjälper dem även att avgöra huruvida de över huvud taget vill delta.

- Ge barnen och ungdomarna tydlig, tillräcklig och relevant information som kan omfatta:
  - målen för hörandet och det sätt på vilket barnens arbete är en del av en större helhet,
  - en beskrivning av hur hörandet går till (inklusive ett tidsschema).

Informationen bör finnas tillgänglig i ett barnvänligt format och vid behov på flera språk.

Dessutom behövs information om följande:

- platsen och datumet för hörandet,
- programmet för hörandet,
- antalet deltagare och deras åldrar,
- diskussionsledarna,
- de trafikförbindelser och det stöd som står till förfogande,
- information till föräldrar och vårdare: logi, tidsschema för programmet.
- Utarbeta ett dokument som finns tillgängligt på förhand och som innehåller de frågor som kommer att diskuteras under hörandet, så att barnen och ungdomarna kan gå igenom frågorna innan diskussionerna inleds.

Diskussionsledare

Varje fokusgrupp har en diskussionsledare som har i uppgift att leda barnens och ungdomarnas diskussion mot de överenskomna målen. Ledaren ska inte blanda sig i innehållet, utan leda arbetet. Han eller hon har i uppgift att följa med gruppens arbete och se till att gruppen följer programmet. Ett gott ledarskap är av avgörande vikt för ett positivt resultat.

Diskussionsledarnas uppgifter är:

- att arbeta med deltagarna för att hjälpa dem att utveckla sina individuella uppfattningar och fokusera på de frågor som gruppen vill ta upp till diskussion,
- att säkerställa att alla barn i fokusgruppen har jämlika möjligheter att delta och att olika åsikter respekteras,
- att gå igenom de grundläggande reglerna tillsammans med deltagarna i början av dagen för att säkerställa ett fullständigt deltagande och ömsesidig respekt,
- att skriva en rapport om diskussionen i fokusgruppen.

Mötesmiljö

Miljön för fokusgruppsmötena är av avgörande betydelse, eftersom den avgör tonen och stämningen under mötena. Det är viktigt att skapa en atmosfär och miljö där barnen verkligen blir hörda i de frågor som påverkar dem. Arbetet i små fokusgrupper skapar en sådan miljö, och diskussionsledarna kan ge barnen budskapet att deras åsikter kommer att tas i beaktande. Arbetet i en liten fokusgrupp säkerställer att barnen får självförtroende och känner sig säkra. Dessutom skapar det intimitet och vänskap bland de unga deltagarna, medan stora grupper kan vara skrämmande för barn.

Mötesrummet måste vara så stort att man kan hålla plenum och så att fokusgrupperna som diskuterar runt de runda borden (världskaféet) inte stör varandra.

Praktiska redskap som behövs

Kontrollera att det finns praktiska redskap som barnen och ungdomarna kan arbeta med, inklusive:

- blädderblock, ett för varje fokusgrupp,
- färgpennor,
- papper och pennor,
- klistermärken i olika färger.

Säkerställ att det finns barnvänlig mat och dryck under pauserna och lunchen och att pauserna är tillräckligt långa.

Barnskyddsåtgärder

Barnskydd utgör kärnan i FN:s konvention om barnets rättigheter, och åtgärder för att skydda barnen och få dem att känna sig trygga måste vidtas under hörandena.

- Barnens deltagande ska vara helt frivilligt. Barnen ska när som helst kunna lämna hörandet om de inte längre vill delta.
- Inget barns identitet får framgå av den skriftliga rapporten om hörandena, såvida barnet och dess föräldrar/vårdare inte har samtyckt till detta på förhand.
- Behandla barnen med respekt och som individer med egna rättigheter.
- Sätt värde på barnens åsikter och ta dem på allvar.
- Sträva efter att förstå barnen utifrån deras bakgrund.
- Se till att det finns en (eller två) vuxna som barnen kan prata med i förtroende. Denna vuxna person bör helst inte vara diskussionsledaren för barnets fokusgrupp. Berätta för barnen vad denna person/dessa personer heter och vilken uppgift han/hon/de har i början av dagen.
- Genomför en utvärdering i slutet av processen.

Skriftlig rapport om hörandet av barnen

Diskussionerna i de olika fokusgrupperna och resultaten av diskussionerna ska sammanställas i en rapport, som utarbetas av diskussionsledarna. Diskussionerna kan spelas in, alternativt kan man föra anteckningar. I slutet av dagen kan en muntlig sammanfattning göras tillsammans med deltagarna. Då den skriftliga rapporten är klar kan man gärna kontrollera huruvida barnen håller med om innehållet i den.

Vad bör ingå i rapporten?

- De deltagande barnens bakgrund: deras ålder, kön och vilken del av landet de kommer ifrån.
- Resultaten av diskussionerna: de olika aktiviteter som barnen deltar i och de personer barnen kommer i kontakt med under de olika aktiviteterna. Vilka av dessa personer tar barnens och ungdomarnas åsikter i beaktande innan de fattar beslut som påverkar aktiviteterna eller livet för de barn och ungdomar som deltar? Vad tror barnen och ungdomarna det beror på om dessa personer inte beaktar deras åsikter?
- Kan man dra slutsatser av diskussionerna i fokusgrupperna? Finns det exempelvis verksamhet i vilken alla barn känner att man lyssnar på dem, eller kan inget mönster skönjas?
- Utvärdering: Hur upplevde barnen världskaféet?
Upplevde de att de kunde uttrycka sina åsikter fritt?
Lyssnade de andra barnen/ungdomarna på dem?
Hurdan roll hade diskussionsledaren? Var han eller hon användbar? Gav han eller hon handledning och skapade en god och rolig stämning o.s.v.?

Arbetsmetod: dagsprogram

Start kl. 10.00

Introduktion (20 minuter): Anledningen till att vi är här, beskrivning av processen och dagens program, vad resultaten kommer att användas till, en kort förklaring av Europarådets undersökning av policyerna gällande barns och ungdomars deltagande i Finland. Ge barnen information om vem de kan prata med i förtroende.

Genomför en presentationsrunda, under vilken barnen till exempel får presentera sig för varandra parvis (namn, hemort, ålder, intressen), varefter varje barn får presentera sitt par för resten av gruppen, till exempel: "Personen som sitter bredvid mig heter Mikael och..." o.s.v.

Utdelning av ett "erfarenhetens kalejdoskop" till varje deltagare

"Erfarenhetens kalejdoskop" är en skiva som är gjord av kartong och har samma storlek som en CD-skiva. Varje deltagare och diskussionsledare får ett sådant erfarenhetens kalejdoskop var.

Förklara för barnen att "erfarenhetens kalejdoskop" är ett verktyg för kreativt tänkande, som ni kommer att använda för att inleda hörandet (session 1). Berätta för dem att de får behålla spelet. Förklara även att kalejdoskopet än så länge finns endast på franska, men att kalejdoskopet ändå kan användas under hörandet om ni översätter de fem orden som finns på skivan.

Be varje barn skriva ner översättningarna (på engelska eller svenska) på den skiva de har fått (relations och motivations heter redan samma sak på franska och engelska):

<u>franska</u>	<u>engelska</u>	<u>svenska</u>
Activités	Activities	Aktiviteter
Relations	Relations	Relationer
Valeurs	Values	Värderingar
Images de soi	Images of self	Självbild
Motivations	Motivations	Motivationer

Ni behöver inte använda den andra sidan av skivan (instruktioner på franska).

Om du vill berätta för barnen vad som står skrivet i den svarta cirkeln är översättningen: "Erfarenhetens kalejdoskop: Se ditt liv ur olika perspektiv!"

Nu kan vi börja använda kalejdoskopet:

Som ni ser kan färgerna flyttas till olika positioner på skivan, men vi kommer att använda endast en av dessa positioner: placera den röda färgen vid punkten aktiviteter.

Session 1 (45 minuter):

Vi börjar den här sessionen med en individuell övning.

Deltagarna ombes placera den röda färgen vid punkten aktiviteter och skriva ner följande på ett papper:

- 1) Gör en lista över olika aktiviteter (röd färg) som du deltar i (till exempel skola, fritid, idrott o.s.v.).
- 2) Anteckna vilka du kommer i kontakt med under de olika aktiviteterna (till exempel relationer, lärare o.s.v., gul färg).
Dra ett streck under de personer som inte tar dina åsikter i beaktande innan de fattar ett beslut som påverkar ditt liv.
- 3) Varför tror du att de här personerna inte beaktar dina åsikter? Vilka är orsakerna (värderingar: blå färg) till detta?
- 4) Hur tycker du att det känns? (Självbild: tom cirkel.)
- 5) Vad vill du göra åt det? (Motivationer: tom cirkel.)

Obs! Den tredje frågan bidrar till att klarlägga de värderingar och/eller strukturella aspekter som förhindrar att barn och ungdomar deltar. Dessa faktorer kan anses utgöra en del av parametrarna för deltagande.

Paus (15 minuter)

Session 2 (70 minuter):

Deltagarna delar med sig av sina individuella svar i grupper på fyra personer.

Varje omgång varar 15 minuter.

Omgång 1: ABCD (fyra bord har ABCD-barn)

Omgång 2: alla A-barn flyttar till ett annat bord

Omgång 3: alla B-barn flyttar till ett annat bord

Omgång 4: alla C-barn flyttar till ett annat bord

D-barnet fungerar som sekreterare tillsammans med diskussionsledaren. D-barnet behöver inte byta bord, utan stannar kvar vid sitt ursprungliga bord (andra barn gör honom eller henne sällskap under varje omgång). Alla D-sekreterare (4 st.) och diskussionsledare gör en sammanfattning och rapporterar under plenumet (30 minuter).

Arbetet som har utförts under sessionerna 1 och 2 kommer att vara till stor nytta för att strukturera frågorna och göra jämförelser under session 3.

12.30–13.30 LUNCH

Session 3 (90–120 minuter)

Plenum

Förhindrar de faktorer som du strök under på din lista under sessionerna 1 och 2 deltagande inom följande områden:

- familjen,
- vård utom hemmet,
- hälsovård,
- utbildning och skola,
- lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet; våldssituationer,
- juridiska och administrativa förfaranden,
- den offentliga förvaltningen och medborgarsamhället,
- i allmänhet?

Vad främjar ditt deltagande inom samma områden?

Förbered en sida i blädderblocket för varje område. Ange området (till exempel familjeliv) som rubrik och dela in sidan i två kolumner: + (faktorer som främjar deltagande) och – (faktorer som förhindrar deltagande).

Använd följande frågor för att väcka diskussion om olika aspekter av varje fokusområde.

Frågor om de olika fokusområdena:

Familjen

- Ber dina föräldrar eller vårdare om din åsikt i sådana familjeärenden som du tycker är viktiga? Det kan vara frågor om allt från enkla frågor, som val av maträtt, till val av skola, idrottsförening, fritidsaktiviteter o.s.v.
- Om dina föräldrar eller vårdare ber om din åsikt, lyssnar de då på dina synpunkter och tar dem på allvar då de fattar ett beslut?

Vård utom hemmet

- Om du får vård utom hemmet, ber dina vårdare då om din åsikt i de beslut som påverkar ditt liv och fattas på den anstalt där du bor? Det kan röra sig om större eller mindre frågor.
- Vet du om ni på din anstalt får grunda ett ungdomsfullmäktige, som har rätt att delta i de beslut som fattas på anstalten?
- Vet du vilken oberoende instans (till exempel en barnombudsman) du ska vända dig till om du har klagomål eller vill ställa frågor som rör dina levnadsförhållanden på anstalten?

Hälsovård

- Då du har fått vård av en läkare eller sjukskötare, har du då fått begriplig information om åtgärderna eller behandlingen, till exempel om följderna av behandlingen och de förväntade resultaten? Var informationen tillräckligt tydlig för att du skulle kunna fatta ett beslut om behandlingen? Samma fråga kan ställas om kliniska studier och barnmedicinsk forskning.
- Vet du att du har rätt att se konfidentiell information och få rådgivning om din medicinska vård utan dina föräldrars samtycke, om detta är nödvändigt med tanke på din säkerhet eller ditt välbefinnande?
- Om du är yngre än 13 år, har läkarna eller sjukskötarna frågat dig om du samtycker till behandlingen efter att de på ett barnvänligt sätt har berättat vad de tänker göra och varför?
- Har man efter att du har fått medicinsk vård frågat dig vad du tyckte om den eller har du kunnat ge respons på vården (till exempel genom att fylla i en enkät)?
- Finns det något sätt för dig att bidra till utvecklingen av hälsovårdssystemet där du bor, till exempel genom ett lokalt ungdomsfullmäktige eller ett nationellt barn- eller ungdomsparlament?

Utbildning och skola

- Har beslutsfattare eller myndigheter på lokal eller nationell nivå frågat vad du anser borde ingå i skolans läroplan? Om svaret är ja, på vilket sätt frågade de och var du glad att bli tillfrågad?
- Har din skola en elevkår, en skoldirektion eller elevrepresentationer, i vilka barnen i skolan kan vara representerade och säga sin åsikt om skolans program, praxis, skolregler och dylikt? Om svaret är ja, hur fungerar då detta i praktiken och vad tycker du om organet i fråga? Tror du till exempel att elevkåren är ett viktigt organ, som skolans ledare verkligen lyssnar på eller har den endast formell betydelse?
- Känner du att du kan påverka de beslut som fattas i skolan?
- Undervisar man i mänskliga rättigheter och barns rättigheter i din skola?
- Upplever du att dina lärare låter dig delta i planeringen av undervisningen och de övriga aktiviteterna?

Frågor för barn och ungdomar som är 12 år och äldre:

- Undervisar man i demokrati och aktivt medborgarskap, till exempel politisk aktivitet, i din skola?
- Vet du om det finns en oberoende organisation eller ett oberoende förbund för studerande i Finland? Om svaret är ja, vet du huruvida största delen av de studerande är medlemmar i denna organisation eller detta förbund?
- Då du började i gymnasiet eller på högskolan, fick du själv vara med och bestämma vilken läroanstalt du skulle söka till?
- Vet du om barn och ungdomar får delta i utbildning och verksamhet utanför skolan om de till exempel avbryter sin skolgång?

Lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet

- Har du någonsin tillfrågats om planeringen av lekplatser, till exempel om tillgängligheten och om vad som borde finnas på lekplatsen? Detta kan gälla lekplatser, fritidsområden, idrottsplatser och kulturlokaler i ditt bostadsområde. Om du blev tillfrågad, skedde det redan i början eller först i ett senare skede eller i slutskedet?
- Vet du om barn med särskilda behov (handikappade barn) får säga sin åsikt om lekplatser, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet och på vilket sätt detta i så fall sker?
- Har du någonsin blivit tillfrågad om verksamheten inom det lokala ungdomsarbetet? Om svaret är ja, på vilket sätt skedde det och vad tyckte du om det?
- Frågar din skola vad eleverna tycker vid grundandet av nya skolklubbar och då man fattar beslut om klubbarnas verksamhet?
- Vet du om barn som tillhör minoritetsgrupper får säga sin åsikt om den kulturella verksamhet som planeras för dem? Om svaret är ja, på vilket sätt sker detta?

Våldssituationer

- Vad förstår du med termen våld mot barn?
- Vet du att det finns lagar som förbjuder alla former av våld mot barn i Finland?
- Känner du till några konkreta åtgärder eller projekt som bekämpar våld mot barn i Finland? Om svaret är ja, frågar man barn om deras åsikter inom dessa åtgärder eller projekt?
- Vet du vart du kan vända dig för att rapportera våld som utövas mot dig? (Till exempel avgiftsfria hjälptelefoner eller pålitliga vuxna som du känner?)

Juridiska och administrativa förfaranden

Frågor till invandrar- eller flyktingbarn:

- Fick du begriplig information om vilka tjänster som finns tillgängliga för dig och vilka rättigheter du har då du kom till Finland?
- Ställde man frågor om din hälsa och dina önskemål beträffande skola och utbildning då du kom till Finland?

Den offentliga förvaltningen och medborgarsamhället

- Vet du om det finns organisationer som leds av ungdomar? Om svaret är ja, vet du hur dessa organisationer finansieras och om finansieringen är tillräcklig?
- Deltar du i ett lokalt, regionalt och/eller nationellt barnparlament eller ungdomsfullmäktige? Kan du säga vilka åldersgrupper som deltar och om alla barn kan delta, oberoende av om de är pojkar eller flickor, handikappade, invandrarbarn eller flyktingbarn?
- Vad pratar ni om i barnparlamentet eller ungdomsfullmäktige på lokal eller nationell nivå? Får ni bestämma själva eller får ni en färdig föredragningslista?

Allmänna frågor

- Upplever du att man i allmänhet lyssnar på barn och ungdomar då man fattar beslut som rör dem i Finland? Om du till exempel har uttryckt din åsikt i ett beslut som påverkar ditt liv i skolan eller i din familj, har de vuxna då lyssnat på dig och beaktat din åsikt då de fattade beslutet? Kan du ge ett exempel på detta?
- Tror du att man tar barnens åsikter i beaktande då man rapporterar om barn i media, till exempel i tv, på radio, på Internet eller i dagstidningarna? Kan du ge konkreta exempel på detta?
- Intervjuar medierna barn och ungdomar i frågor som rör dem? Kan du ge konkreta exempel på detta?
- Vet du om barn och ungdomar under 16 år kan rösta i några val i Finland? Om svaret är ja, i vilka? Barn och ungdomar under 18 eller 16 år har till exempel inte rätt att rösta i nationella, regionala och lokala val, men det kanske finns organisationer och institutioner där barn har rätt att rösta? Om svaret är ja, vet du var detta är möjligt?

Paus (20 minuter)

Session 4 (45 minuter):

Diskussion i plenum

Den sista sessionen är ett bra sätt att avsluta diskussionerna. Under den kan deltagarna dra slutsatser, komma med rekommendationer och berätta om sina förväntningar.

Vad är viktigt för dig i dessa situationer och varför?

(Här finns en möjlighet att repetera/omvärdera svaren på frågorna 4 och 5 från den första sessionen: vad tycker barnen nu, då de har genomfört hela övningen).

Avslutning (10 minuter)

Utvärdering av dagen. Eftersom det har varit en lång dag för barnen bör den avslutande sessionen vara kort. Ni kan be barnen skriva ner några nyckelord som beskriver deras åsikter om dagen på gula klisterlappar (till exempel rolig, lärorik, fick nya vänner o.s.v.) och sätta fast dem på ett stort pappersark på väggen.

- Berätta för barnen vad resultaten av diskussionerna kommer att användas till.
- Tacka alla barn och ungdomar för deras deltagande och diskussionsledarna för deras engagemang och det stöd de har gett barnen.
- Ge varje barn ett deltagarintyg som har undertecknats av Undervisnings- och kulturministeriet.

Bjud eventuellt in föräldrarna/vårdarna till den avslutande sessionen.

Bilaga 4: Anvisningar och frågor för de kommunala fallstudierna i Finland

Som konstaterats i metodologin för undersökningen av policyerna för barns och ungdomars deltagande kommer fallstudier att göras av några utvalda kommuner.

Fallstudier av utvalda kommuner

- Ett antal kommuner kommer att väljas ut som fallstudier för undersökningsprocessen. För att säkerställa ett representativt urval av kommuner kommer kommunerna som väljs ut att bestå av större och mindre städer och landsbygdskommuner som ligger i olika delar av landet. Nyckelrepresentanter inom kommunerna kommer att identifieras och intervjuas. Undervisnings- och kulturministeriet utser en ansvarsperson som ska genomföra intervjuerna. Ansvarspersonen ska ingå i det finländska utvärderingsteamet och ha erfarenhet inom området.
- Intervjuerna kommer i synnerhet att fokusera på de områden om vilka det finns minst eller ingen information, inklusive placering utom hemmet, hälsovård, utbildning och skola, lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet.

Första skedet: Identifiera nyckelpersonerna, som kan vara både tjänstemän och personer som arbetar med barn inom vissa organisationer eller institutioner. Nyckelpersonerna bör väljas från områden inom vilka kommunen har kompetens. Försök i synnerhet hitta personer inom följande områden:

- placering utom hemmet,
- hälsovård,
- utbildning och skola,
- lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet,
- tjänstemän som arbetar med de lokala politikprogrammen för barn och ungdomar.

Andra skedet: Arrangera möten med de personer som har identifierats och ge dem en kort introduktion.

Förklara i korthet syftet med intervjun och redogör för den undersökning av finländska barns och ungdomars deltagande som Europarådet tänker genomföra. Fråga personen som intervjuas om ni får citera honom eller henne. Skriv ner namnet på den som intervjuas och hans eller hennes arbetsuppgift.

Samla in bakgrundsinformation om kommunen: invånarantal, inklusive den procentuella andelen barn och ungdomar (0–18 år), och annan relevant information, till exempel om majoriteten av invånarna är finländare eller om det finns många invandrare, flyktingar och gatubarn. Hur många hälsovårdsinrättningar finns det i kommunen (till exempel sjukhus), och finns det inrättningar för placering av barn utom hemmet? Hur många skolor finns det?

Tredje skedet: Frågor till den som intervjuas

Allmänna frågor

- Arrangerar man utbildning om barns deltagande och förverkligandet av detta i praktiken (artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter) för alla som arbetar med och för barn, inklusive socialarbetarna, samhällsarbetarna, lärarna, den medicinska personalen och personalen inom hälsovården samt de kommunala tjänstemännen?
- Om sådan utbildning ordnas, av vilket slag är den? Utvärderar man utbildningens effekter på barnens deltagande? Ordnar man till exempel alltid en introduktionskurs för ny personal som arbetar med och för barn?
- Får barnen information om de lokala tjänsterna och sker detta i så fall på ett sätt som är lämpligt med tanke på barnens ålder och deras förmåga att förstå de frågor som rör dem?
- Finns det ett lokalt barnparlament eller andra mekanismer som gör att barnen kan delta i det lokala beslutsfattandet?
- Om svaret är ja, på vilket sätt väljs barnen ut till detta? Vilka åldersgrupper är representerade? Har alla barn, inklusive exempelvis handikappade barn, barn med svag ställning, invandrabarn, flyktingbarn, barn som har avbrutit sin skolgång och gatubarn, jämlika möjligheter att delta?

- I vilka frågor deltar barnparlamentet? Väljs frågorna ut av barnen och ungdomarna eller av kommunen?
- Vad händer med de beslut som barnparlamentet och ungdomsfullmäktige har fattat?
- Får barnparlamentet och ungdomsfullmäktige respons på de beslut som de har fattat och den fortsatta behandlingen av dessa? Leder barnens och ungdomarnas deltagande till verkliga resultat?
- Vilken roll har medborgarorganisationerna, medborgarsamhället, kyrkorna och de religiösa institutionerna vid utvecklingen av praxis som stöder barns deltagande i din kommun?
- På vilket sätt stöder kommunförvaltningen medborgarorganisationerna och medborgarsamhället i deras arbete för barns deltagande?

Vård utom hemmet

Dessa frågor kan endast ställas till personer som arbetar på inrättningar för placering utom hemmet eller till tjänstemän som ansvarar för dessa inrättningar på den kommunala nivån.

- Finns det lagstiftning som ger barnet rätt att få information om placeringen, vården eller behandlingsplanen?
- Finns det lagstiftning som säkerställer att man lyssnar på barnet och beaktar barnets åsikter vid utvecklingen av barnvänliga vårdtjänster?
- Finns det en behörig övervakningsmyndighet, till exempel en barnombudsperson eller en annan myndighet, inom den alternativa vårdinrättningen eller på den lokala nivån?
- Finns det lagstiftning som säkerställer att man grundar representationsmekanismer, till exempel ett fullmäktige som är avsett för barnen på vårdanstalten och som deltar i utvecklingen och förverkligandet av handlingsprogrammen och reglerna på anstalten?
- Tillämpas dessa bestämmelser eller lagar i praktiken om de existerar? Om svaret är ja, vilka bestämmelser tillämpas och hur? Vilka tillämpas inte? Vilka tror du är anledningarna till att dessa bestämmelser inte tillämpas?

Hälsovård

Det är bäst att ställa dessa frågor till personer som arbetar på hälsovårdsinrättningar (till exempel sjukhus eller andra medicinska kliniker) eller till tjänstemän som ansvarar för hälsovården på den lokala nivån.

- Får barn och ungdomar tydlig och lättillgänglig information av läkare och hälsovårdsinrättningar om sin rätt att delta i barnmedicinsk forskning och kliniska studier? Om svaret är ja, beskriv av hurdant slag informationen är.
- Har barn med erfarenhet av hälsovårdssystemet i enlighet med sin ålder fått vederbörlig information om de föreslagna behandlingarna, deras följder och resultat, som stöd för beslutsfattandet gällande vården?
- Har barn möjlighet att uttrycka sina åsikter och berätta om sina erfarenheter då man planerar och ordnar tjänster som anknyter till deras hälsa och utveckling på den lokala nivån? Denna information kan erhållas genom responssystem för de barn som använder tjänsterna eller deltar i forskningen eller konsultationsprocesserna, och informationen kan förmedlas till de lokala barnparlamenten eller ungdomsfullmäktige.

Utbildning och skola

- På vilket sätt beaktar de lokala utbildningsmyndigheterna barnens och föräldrarnas åsikter vid planeringen av läroplanerna och skolornas undervisningsprogram?
- Finns det elevkårer i kommunen och i så fall på vilka utbildningsstadier (i grundskolan, på andra stadiet, inom den högre utbildningen)? Om svaret är ja, deltar majoriteten av barnen i elevkårernas verksamhet i kommunen?

- Konsulterar man barn i alla ärenden som rör utbildningspolitiken på den lokala nivån? Om svaret är ja, på vilket sätt sker detta? Deltar barnen redan i början av beslutsprocessen eller först i ett senare skede? Har alla barn möjlighet att delta, oberoende av deras kön, ålder och etniska bakgrund och oberoende av om de har en svag social eller ekonomisk bakgrund? Utvärderas barnens deltagande och får barnen respons på sitt deltagande? Ger barnens deltagande resultat?

Lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet

- Hör man barn i ärenden som anknyter till planeringen av lekplatser samt tillgängligheten och lämpligheten av utrymmen för lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet i din kommun? Vilka slags strukturer för deltagande används i så fall för hörandet? Har kommunförvaltningen fastställt att hörande av barn är ett villkor då lekområden byggs? Om kommunförvaltningen låter barn delta i beslutsprocessen, i vilket skede av processen deltar barnen? Deltar de ända från början eller först i ett senare skede?
- Finns det särskilda mekanismer för att låta mycket små barn och barn med särskilda behov (handikappade barn) uttrycka sina önskemål beträffande lek, fritidsaktiviteter, idrott och kulturell verksamhet? Hur fungerar dessa mekanismer, om de finns?
- Hör man barn i ärenden som gäller verksamheten inom det lokala ungdomsarbetet och får barnen information om ungdomsarbetet? På vilket sätt genomförs hörandet?
- Hör man barn då nya skolklubbar planeras samt i frågor som gäller klubbarnas program och verksamhet och det sätt på vilket verksamheten ordnas och genomförs och i så fall hur?
- Hör man barn i frågor som gäller kulturell verksamhet som är avsedd för minoritetsgrupper i kommunen, exempelvis invandrabarn? Om svaret är ja, på vilket sätt hörs dessa barn?

Fråga om personen vill ge ytterligare information eller respons på de områden där kommunen stöder barns och ungdomars deltagande (områden som inte har diskuterats ovan).

Be personen som intervjuas beskriva ett konkret fall i vilket barn deltog från början av processen och ända tills beslutet hade fattats, såvida ett exempel på detta inte redan har framkommit under intervjun. Be även personen som intervjuas beskriva hur denna process fungerade: vad gick bra och vad bör förbättras i framtiden (eller gick allting bra)?

Obs! Se till att samma frågor ställs i alla kommuner (i Finland är fallstudierna två till antalet).

Rapport om intervjun

Rapporten ska innehålla följande:

- Information om de personer som har intervjuats.
- Bakgrundsinformation om kommunen: namn, geografiskt läge och invånarantal, inklusive den procentuella andelen barn och ungdomar (0–18 år). Annan relevant information, till exempel om majoriteten av invånarna är finländare eller om det finns många invandrare, flyktingar och gatubarn. Hur många hälsovårdsinrättningar finns det i kommunen (till exempel sjukhus), och finns det inrättningar för placering av barn utom hemmet? Hur många skolor finns det?
- Svaren på frågorna.
- I mån av möjlighet även konkreta exempel på fungerande strukturer för barns deltagande, till exempel en beskrivning av ett ärende som har diskuterats av ett lokalt barnparlament eller ungdomsfullmäktige från början av processen till resultatet (för att illustrera de existerande strukturerna).

Bilaga 5

Det finländska utvärderingsteamet och andra resurser

Det finländska utvärderingsteamet

- Nätverket för ungdomsforskning
- Utbildningsstyrelsen
- Nationella koordinations- och utvecklingscentret för ungdomsinformations- och rådgivningstjänster
- Centralförbundet för Barnskydd
- Barnens Parlament i Finlands kansli
- Barnombudsmannens byrå
- Klubbcentralen
- Finlands Ungdomsfullmäktiges Förbund
- Finlands Ungdomssamarbete Allians
- Justitieministeriet
- Undervisnings- och kulturministeriet
- Social- och hälsovårdsministeriet

Andra resurser

- Utrikesministeriet
- Institutet för hälsa och välfärd
- Representantkåren för Finlands ungdomsfullmäktige
- NOBAB Finland
- Nätverket Aladdins lampa
- Mannerheims Barnskyddsförbund
- Finlands Kommunförbund
- Finlands Föräldraförbund
- Finlands Handikappidrott och -motion VAU rf
- Finlands Svenska Skolungdomsförbund
- Finlands gymnasistförbund
- Kyrkostyrelsen
- Curly rf
- Föreningen Somaliland Seura ry
- Internationella föreningen i Håkansböle
- Vanda stad
- Delegationen för ungdomsärenden
- Vasa universitet, BoWer (Österbottens kluster för välfärdsforskning och kompetens)
- Pesäpuu (placering utom hemmet)
- Ung i Finland (främjande av barns och ungdomars välbefinnande genom fysisk aktivitet och idrott)

Referenser

- Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet
- Politikprogrammet för barns, ungas och familjers välfärd
- Ungdomslagen (72/2006)
- Finlands grundlag, paragraf 6 (1999)
- Lagen om barnombudsmannen (1221/2004)
- Barnskyddslagen (417/2007)
- Lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) 4 § 2 mom.
- Kommunallagen (365/1995)
- Utlänningslagen (301/2004)
- Lagen om grundläggande utbildning (628/1998)
- Lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992)
- Lagen om medicinsk forskning (488/1999)
- Utvärderingen av kommunernas basservice 2008
- Rasmus, Minna 2008: ”Att vara same är som en gåva”. Rapport om utredningen av hur samebarnens rättigheter tillgodoses i Finlands sameområde. Barnombudsmannens byrås utredningar 2008:1.
- Statsrådets förordning om rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård för barn och unga
- Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004
- Kouvalainen, Kauko & Nuutinen, Matti 1992: Potilaan suostumuksen periaate ja lapsipotilas. Finlands Läkartidning 13/92, 1267–1270. I verket: Hannuniemi, A. 1997.
- Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen, 2009, s. 114.
- Youth participation in Finland and in Germany, Status Analysis and data based recommendations
- Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Työryhmän muistio. Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2009:30.
- Europeiska kommissionens meddelande om barnets rättigheter (2011–2014), Finlands svar

Utkommit år 2011 i serien undervisningsministeriets publikationer

- 1 Toiminta- ja taloussuunnitelma 2012–2015
- 2 Tutkimuksen tuottavuuden kehitys Suomen yliopistoissa
- 3 Valtion liikuntaneuvoston arvioinnit 2010
- 4 Tieto käyttöön. Tiekartta tutkimuksen sähköisten tietoaisteiden hyödyntämiseksi
- 5 Report on Cultural Exports 2008
- 6 Terveyttä edistävä liikunta kunnissa; Peruseraportti 2010
- 7 Kvalitetsrekommendation för de allmänna biblioteken
- 8 Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta/Statsrådets redogörelse om kulturens framtid
- 9 Opetustoimen henkilöstökoulutus osaamisen voimavarana. Muistio opetustoimen henkilöstökoulutuksen hyviin käytänteisiin ja kehittämistoimiin
- 10 Korkeakoulut 2010
- 12 Kansainvälisten julkaisu- ja viittaustietokantojen käyttö suomalaisen tiedepolitiikan suunnittelun apuna
- 13 Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen
- 14 International Evaluation of the National Library of Finland
- 15 Suomalaisen fyysinen aktiivisuus ja kunto 2010; Terveyttä edistävän liikunnan nykytila ja muutokset
- 16 Effectiveness indicators to strengthen the knowledge base for cultural policy
- 17 Genomslagsindikatorer som redskap för kunskapsbaserad styrning
- 18 Kansallinen digitaalinen kirjasto – yhteistyössä ja yhteentoimivasti
- 19 Suomen Unesco – järjestölinjaus. Enemmän kuin osiensa summa
- 20 Kulttuurivienti näkyy, uudistaa ja vaikuttaa; Suomen kulttuurivientiä kehittämishankkeen 2007–2011 loppuraportti
- 21 Yleinen kirjasto kuntalaisten toimissa; Tutkimus kirjastojen hyödyistä kuntalaisten arkielämässä
- 22 Vuosikertomus 2010
- 23 Årsöversikt 2010
- 24 Annual report 2010
- 25 Fostran till globalt ansvar; Centrala resultat av projektet åren 2007–2009
- 26 The National Digital Library - collaborating and interoperating
- 30 Ikäihmisten liikunnan kansallinen toimenpideohjelma; Liikunnasta terveyttä ja hyvinvointia
- 33 Liikunta ja tasa-arvo 2011; Sukupuolten tasa-arvon nykytila ja muutokset Suomessa

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet
Ministry of Education and Culture
Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-066-7 (Online)
ISSN-L 1799-0343
ISSN: 1799-0351 (Online)

